EOS UNIVERSAL

EOSOVA UNIVERSALNA BIBLIOTEKA

THOMAS MORUS

UTOPIJA

IZDANJE EOS BEOGRAD

BIBLIOTEKA EOS UNIVERSAL

Preveo s latinskog originala Dr. B. Damjanović

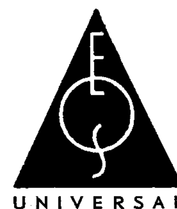
Štamparija: Beletra Beograd 1938

THOMAS MORUS

UTOPIJA

ili

NAJBOLJA DRŽAVA

IZDANJE EOS BEOGRAD

Naslov originala: De optimo rei publicae
statu deque nova insula Utopia

BESEDA

IZVRSNOG RAPHAELA HYTHLODEJA
O NAJBOLJOJ DRŽAVI
OD
THOMASA MORUSA
UGLEDNOG GRAĐANINA I KRALJEVSKOG SUDIJE
SLAVNOG GRADA LONDONA
U ENGLESKOJ

O PISCU UTOPIJE

Thomas Morus, engleski More (polatinjeno po običaju humanista XVI veka), rodio se se 7 februara 1478 godine kao sin kraljevskog sudije Sir Johna More-a. Vaspitao se u St. Anthony's Schoolu u Londonu i Canterbury Hallu u Oksfordu, odakle je prešao u Inn's Courts gde se spremaju sudije i advokati. Njegov najprisniji učitelj i prijatelj bio je arhibiskup kanterberijski Morton, kasniji kardinal i Lord-Kancelar. U Oksfordu se upoznao s Platonovim mislima o državi, Danteovim Paklom i Lukianovim pogledima. Studirao je geometriju, astronomiju i one izvore znanja koja su mu pomogla da prebrodi skolastiku i da u osnove saznanja postavi razum.

U dvadesetoj godini je odličan advokat s velikom praksom i dobrim prihodom. U to doba počeli su engleski »merchant adventurers«[1]) da jurišaju na trgovački monopol Hanze, trgovci su postali otkrivači, a John Cabot otkrio je s engleskim brodovima Labrador, američko kopno, četrnaest meseci pre Kolumbova otkrića Amerike. Uticaj i moć trgovaca, izvoznika

---

1) Trgovački avanturisti.

pamuka, i građanski svet doveli su Morusa sa dvadeset šest godina u Parlamenat. Ustajući u odbranu prava gradskoga staleža navukao je mržnju feudalnog apsolutizma i bio prinuđen da se jedno vreme krije u nekom manastiru.

Po smrti Henriha VII More je postao sudija, na kom se položaju pročuo sa svoje pravičnosti. Za vreme sklapanja englesko-holandskog trgovinskog ugovora išao je kao izaslanik trgovaca u Flandriju, gde se i začelo njegovo delo Utopija. Henrih VIII poziva ga u Tajni kraljevski savet 1517 godine, što More odbija, ali je dve godine kasnije bio prisiljen da se primi ovog zvanja. Postavši bez oduševljenja 1529 godine Lord-Kancelar na mesto kardinala Wolseya, koji nije uspeo da od Pape dobije pristanak za poništaj kraljevog braka, More nastoji da otkloni sukob s Papom Klementom VII zbog kraljeva razvoda s Katarinom Aragonskom i ženidbe s Anom Boleyn. Posle neuspelih pokušaja on se ogorčen i bolestan na plućima povuče s položaja 1532 godine. U daljem sukobu stao je na stranu Pape koji nije odobrio kraljev razvod, a još manje novi brak. Kad se kralj ipak razveo, ponovo oženio i sebe proglasio poglavarem anglikanske crkve, More se nije hteo zakleti na vernost, pa je otpušten za veleizdaju i izveden na gubilište 9 jula 1535 godine. Tačno četiri stotine godina kasnije Katolička crkva ga je proglasila svecem. Tako je umro čovek velika duha koji je pre hteo da posluša glas svoje savesti nego da učini nezakonito delo.

Pored svoje političke delatnosti More je u časovima odmora sve svoje snage posvećivao duhovnom radu. Napisao je dosta stvari na latinskom i engleskom jeziku, u prozi i stihu. Bavio se takođe i prevođenjem s grčkog na latinski i ostavio prevod Lukiana[1]). Engleski mu se odlikuje čistoćom i jednostavnošću, dok mu je latinski snažan i ukusan. Karakteristično mu je delo *Utopija* (od grč. *ou-topia*, zemlja što ne postoji) koje se pojavilo 1516 godine, ne u Engleskoj, iz opreznosti, već u Luvenu. Uspeh je bio neobično veliki u humanističkim krugovima, tako da je za dvadeset pet godina bilo prevedeno na nemački, francuski i engleski, a kasnije i na italijanski[2]).

Ovo delo je početni kamen u onoj velikoj zgradi raznih opisa idealnih društvenih uređenja, gde su se okušali najveći duhovi kao što su Campanella, Bacon, Mercier, Mably, Cabet, Bellamy, Morris, France i Wels, ali se od svih ističe realističkim karakterom.

Morus je »per otium« počeo da prvo opisuje svoju idealnu državu, ali se onda odjednom odlučio i bacio na hartiju prvi deo, kao neku vrstu uvoda, što se uostalom oseća i po stilu, jer je pisan skoro bez predaha.

U uvodu Morus pruža uglavnom verno ogledalo nepravde i bede u feudalnom društvu, kao što u zaključku daje njegovu oštru osudu, dok u drugom delu opisuje jedno sasvim novo društveno uređenje o kome je Platon sanjao, a prvi hrišćani hteli da ga

---

1) Na našem jeziku objavljen jedini prevod u izdanju „Eos-Universal“ sv. 5 pod naslovom *Lukian, Izabrani spisi.*

2) Naš prevod, prvi kod nas, načinjen je prema originalu u izdanju: *Thomae Mori, Angliae quondam cancellarii, Opera omnia, Francofurti ad Moenum et Lipisae, 1689*, p. 187 — 226: *Utopia, sive de optimo reipublicae statu*, a upoređen s engleskim prevodom od R. Robinsona, Fellow of Corpus Christi College, Oxford, iz 1551 godine.

ostvare po onim rečima: »Svi oni koji verovahu, behu jednaki i sve im stvari behu zajedničke... Prodavahu svoja imanja i svoja dobra i deljahu ih svima prema potrebama svakoga.«

Kao kod svih humanista, i kod Morusa se mešaju najozbiljnija pitanja s izvesnom crtom zabave i čudesnog. Često se napajao opisima moreplovaca, i zato se kod njega smenjuju izlaganja koja nas potsećaju na egzotični svet i društveno uređenje Inka[1]) i drugih u ono vreme fantastičnih naroda, s velikim problemima koja se istavljaju pred čovečanstvo. Zbog toga ni do danas istoričari ljudske misli nisu složni da li je *Utopija* samo jedna zgodna dokolica ili duboka razmišljanja jednog humanističkog filozofa.

---

1) Stanley Jevons ukazao je na mnoge i uočljive sličnosti između društvenog uređenja Inka — carstva i Utopije. — Za bliže upoređenje, vidi na našem jeziku: Kirkpatrick, *Španski osvajači.* Izdanje Eos Beograd.

KNJIGA PRVA

Nepobedivi engleski kralj Henrih, osmi istoga imena, vladalac retka i uzvišena duha, imao je nedavno sukob izvesna značaja s presvetlim Karlom, gospodarem Kastilje. Bio sam tada poslat u Flandriju kao izaslanik, s nalogom da raspravim i uredim ovu stvar.

Kao saputnika i druga imao sam neuporedivoga Cuthberta Tunstalla, kome je kralj na zadovoljstvo svih poverio pečat kanterberiske arhibiskupije. Neću ovde ništa da kažem u njegovu pohvalu, ne nešto iz bojazni da će se moje prijateljstvo optužiti laskanjem, već zato što su njegovo znanje i njegova vrlina bili iznad mojih pohvala, a njegov ugled bio je tako sjajan, da bi hvaliti njegove zasluge značilo, prema jednoj poslovici, »hteti pri svetlosti svetiljke pokazati sunce«.

U Brigu, mestu određenom za pregovore, našli smo izaslanike vladaoca Karla, sve same jako istaknute ljude. Guverner Briga bio je

vođ i glava ovog izaslanstva, a Georg Temsicius, starešina suda u Mont-Casselu, bio mu je usta i srce. Ovaj čovek koji je za svoje govorništvo imao više da zahvali prirodi nego li veštini, važio je kao jedan od najučenijih pravnika u državnim stvarima, a njegove lične sposobnosti, udružene s dugogodišnjim iskustvom, činile su ga vrlo veštim diplomatom.

Već su bila održana dva sastanka, ali je razmimoilaženje i dalje postojalo u izvesnim tačkama. Španski izaslanici se onda oprostiše od nas i odoše u Brisel da se upoznaju s vladaočevim željama. Ja sam ovaj odmor iskoristio i otišao u Anvers.

Za vreme boravka u ovom gradu primio sam mnoge posete, ali ni jedna nije bila prijatnija od poznanstva s Petrom Gillesom, iz Anversa, jednim valjanim čovekom. Zauzimao je ugledno mesto među svojim sugrađanima, ali je zasluživao još uglednije po svom znanju i svom moralu, jer njegova učenost nije ni u čemu zaostajala za izvrsnošću njegova karaktera. Njegova duša je svima otvorena, i za svoje prijatelje ima toliko naklonosti, ljubavi, vernosti i odanosti, da se može s punim pravom nazvati savršenim uzorom prijateljstva. Skroman i bez licemerstva, jednostavan i mudar, zna on da govori s puno duha, i njegova šala nije nikada uvredljiva. Najzad, poverenje koje se između nas razvilo, imalo je nečeg toliko prijatnog i divnog da mi je ublažilo moj bol za otadžbinom, kućom, ženom i decom, i

umirilo delimice moje strepnje kako ću ih naći posle otsustva od preko četiri meseca.

Jednog dana posetio sam crkvu Sv. Bogorodice. Ova crkva koju narod jako obožava, pretstavlja jedno od najlepših remek-dela arhitekture, i pošto sam prisustvovao službi Božjoj, nameravao sam da se vratim u gostionicu, kad se odjednom nađoh lice u lice s Petrom Gillesom koji je razgovarao s nekim već postarijim strancem. Njegovo preplanulo lice, duga brada i haljina što mu je ispod pasa sezala, njegov izraz i njegovo držanje odavali su gospodara nekog broda.

Čim me Petar ugleda, pristupi mi, pozdravi i odvoji se malo od svoga sabesednika koji je baš na usnama imao neki odgovor.

— Vidite ovog čoveka, reče mi, upravo sam ga poveo k vama.

— Dragi prijatelju, odgovorih mu, bio bi mi dobro došao vas radi.

— A svakako i radi njega samoga, kad biste ga poznavali. Ne postoji čovek koji bi vam mogao bolje i s više pojedinosti opisati nepoznate zemlje i ljude. A znam da ste beskrajno radoznali za ovu vrstu novosti.

— Dakle nisam rđavo nagađao, rekoh tada, što sam na prvi pogled naslućivao da je ovaj neznanko neki gospodar broda.

— Velika je vaša zabluda. Brodio je, istina, ali ne kao Palinur, već kao Ulis, možda čak kao Platon. Čujte njegovu povest:

»Raphael Hythlodej — prvo mu je porodično ime — poznaje dosta dobro latinski i vlada potpuno grčkim. Proučavanje filosofije, čemu se isključivo posvetio, navelo ga je da više neguje jezik Atine nego li Rima. Zbog toga će vam za stvari manje važnosti navesti samo mesta iz Seneke i Cicerona. Portugalija mu je otadžbina. Još kao vrlo mlad ustupio je braći svoj deo nasleđa i, gonjen željom da prokrstari svet, priključio se Ameriku Vespučiju. Nijednog trenutka nije napuštao ovog velikog moreplovca u toku tri poslednja — bilo ih je četiri — putovanja o kojima se danas može svuda čitati. Ali se nije s njim vratio u Evropu. Popuštajući njegovom živom nastojanju, Ameriko mu je dozvolio da bude jedan od one »dvadeset četvorice« koji su ostali u unutrašnjosti Nove Kastilje. Ostavljen je dakle u ovom pribrežju po svojoj želji, jer se naš čovek nije bojao smrti u stranoj zemlji. Malo mu je bilo stalo do časti da trune u kovčegu, i često je ponavljao onu izreku: »Leš bez groba ima nebo za pokrov, a put k Bogu svuda se nađe«. Ova pustolovna priroda mogla mu je biti kobna, da ga Proviđenje nije štitilo. Po odlasku Vespučija prokrstario je s pet Kastiljanaca mnoštvo zemalja, kao nekim čudom iskrcao se u Taprobani i odatle stigao u Kalikutu, gde je našao portugalske brodove koji su ga mimo svakog očekivanja vratili u njegovu zemlju«.

Čim je Petar zrvršio svoju priču, zahvalio sam mu se na ljubaznosti i revnosti da mi pribavi zabavan razgovor s tako čudnovatim čovekom, pa sam zatim prišao Raphaelu i, posle uobičajenih pozdrava pri prvom susretu, poveo ga k sebi zajedno s Petrom Gillesom. Kod moje kuće smo seli u vrt na travu, i razgovor je počeo.

Raphael mi je najpre rekao kako su posle Vespučijeva odlaska, on i njegovi drugovi, blagošću i raznim uslugama zadobili poverenje urođenika i kako su s njima živeli u prijateljstvu i najboljoj slozi. Neki vladar, čije sam ime i zemlju zaboravio, pružio mu je najsrdačniju zaštitu. Ovaj darežljivi čovek dao im je barke i kola, kao i sve ostalo što im je bilo potrebno da nastave put. Jedan verni vodić dobio je nalog da ih prati i da ih s odličnim preporukama pretstavi drugim vladarima.

Posle hoda od nekoliko dana našli su naselja i gradove kojima se dobro upravljalo, mnogobrojne narode i moćne države.

Pod polutarom, dodao je Hythlodej, i s jedne i druge strane između povratnika, videli su prostrane pustinje koje večito sagorevaju pod užarenim nebom. Sve ih je ovde ispunjavalo strahom i užasom. Neobrađena zemlja ima jedino kao stanovnike najdivljačnije životinje, gadne gmizavce i ljude koji su bili još strašniji od onih životinja. Što su se više udaljavali od polutara, priroda je postepeno postajala sve pitomija, žega nije više tako pe-

kla, zemlja se kitila nasmejanim zelenilom, životinje nisu bile više tako divlje. Još malo dalje pa su otkrili narode, sela i gradove, gde se vodila živa trgovina na suvu i na moru, ne samo u unutrašnjosti i u pograničnim krajevima, već i između jako udaljenih zemalja.

Ova otkrića raspalila su žar Raphaela i njegovih saputnika. Ali njihovo raspoloženje za putovanjima najviše je povećala okolnost što su bez teškoća bili primljeni na brod koji je prvi kretao, svejedno kuda.

Prvi brodovi što su ih ugledali, bili su ravni, dok su im jedra bila ispletena od ivovine ili papirusovih listova, a neka i od kože. Kasnije su videli i brodove sa zašiljenim kljunom i s jedrima od konoplje, a oni što su ih naposletku sreli, bili su potpuno slični našim brodovima, i vešti brodari poznavali su nebo i more, iako nisu imali ni pojma o busoli.

Ovi dobri ljudi bili su zadivljeni i puni zahvalnosti, kad su im naši Kastiljanci pokazali magnetsku iglu. Ranije su se sa strahom usuđivali na more, i to su samo leti plovili. Sada, s busolom u ruci, oni prkose vetrovima i zimi, s više pouzdanja nego sigurnosti, jer ne misle da bi ovaj lepi izum, koji im mnogo koristi, mogao da im neopreznošću postane izvor nesreća.

Bilo bi suviše dugačko kad bih ovde iznosio sve što je Raphael video na svojim putovanjima. Uostalom, to i nije cilj ovog dela. Možda ću njegovo pričanje podrobno izneti u

posebnoj knjizi gde ću izložiti uglavnom sve što bi bilo korisno da se zna, a na prvom mestu mudra i pravična načela u nekih kulturnih naroda, koje je posetio.

Pitali smo upornom živošću o tim stvarima, i on ih je izlagao s najvećim zadovoljstvom. Ni za trenutak nije među nama bilo reči o onim čudovištima koja svakako nisu novina, jer se gotovo svuda susreće s onim Scilama što začaravaju, i onim Lestrigonima što proždiru narode, kao i drugim sličnim pojavama. Ređe se viđaju građani kojima se upravlja kako valja. Uostalom, ako je Raphael primetio kod ovih naroda što ih je nedavno poznao, izvestan broj malo mudrih ustanova, on je zabeležio toliki broj drugih iz kojih se mogu izvući primeri koji su pogodni da se poprave zloupotrebe što se dešavaju po našim gradovima, našim narodima, našim kraljevinama. Kao što rekoh, o tome ću govoriti u posebnoj knjizi.

Ovde mi je namera da iznesem samo ono što nam je Raphael rekao o običajima i ustanovama u zemlji Utopiji. Odmah ću reći na koji je način razgovor došao na ovu zemlju.

Raphael je s beskrajnom mudrošću analizovao zloupotrebe i zablude što ih je u velikom broju zatekao u pojedinim zemljama. Izlagao je takođe i ono što je najbolje uređeno kako u Evropi, tako i dalekim zemljama. Poznavao je tako dobro običaje i uređenje svake države da se činilo kao da je proveo čitav vek u mestima kroz koja je samo prošao.

Petar Gilles nije mogao skriti svoje oduševljenje, pa mu reče:

»Zaista, dragi moj Raphaele, pitam se zašto ne stupite u službu nekog kralja. Ne postoji nijedan, siguran sam, kod koga ne bi bili u velikoj milosti. Ne samo da bi ga očaralo vaše znanje i vaše poznavanje zemalja i ljudi, već biste ga takođe mogli poučiti mnogobnojnim primerima, mogli biste mu pomoći svojim savetima. Tako biste mnogo doprineli svojoj sreći, a i sreći svojih ljudi«.

»Za moje se nimalo ne brinem, odgovorio je Raphael. Ne verujem da nisam izvršio svoju dužnost prema njima. Drugi ljudi napuštaju svoju imovinu tek kad su sasvim stari i bolesni, i onda je se odriču mimo srca, kad više ne mogu da je drže. Ja sam još u mladosti, u punoj snazi i zdravlju, razdelio svoju imovinu među rođake i prijatelje, pa pretpostavljam da se mogu zadovoljiti ovom velikodušnošću s moje strane i da ne očekuju da ja radi njih postanem rob nekog kralja«.

»Lepe reči, kaza Petar. Ali ja nisam mislio da postanete rob nekom kralju već samo da mu služite«.

Tada uzeh i ja reč:

»Jasno je, dragi moj Raphaele, da vi ne tražite ni bogatstvo ni vlast, i ja imam prema vama isto onoliko divljenja i poštovanja koliko i prema nekom gospodaru zemlje. Pa ipak, čini mi se da bi bilo dostojno jednog plemenitog i filozofskog duha kao što je vaš, da se

odluči i posveti svoja svojstva i svoju delatnost javnim poslovima, pa čak i po cenu žrtve lične ugodnosti. I to možete učiniti jedino ako stupite u savet nekog velikog vladara. Vaša mišljenja, siguran sam, bila bi uvek poštena i mudra. A vi dobro poznajete vlast vladaoca: izvor iz koga stalno teče njegovom narodu sve dobro i sve zlo. U vas primećujem tako savršeno i tako opšte znanje i, s obzirom na veliko poznavanje poslova, takvu okretnost, koja bi dopunjavala i samo znanje, da biste vi ma pored kog vladara bili odličan savetnik.«

»Vi se dvostruko varate, prijatelju Moruse, i u pogledu moje ličnosti i u pogledu stvarnosti. Ja nemam vrline koje mi pripisujete. Pa čak i kad bih imao u najvećem stepenu, čak i kad bih žrtvovao svoj mir, sve to ne bi ni u koliko unapredilo državne poslove.

Na prvom mestu, zato što vladari više vole veštinu ratovanja, u šta se ja nimalo ne razumem i neću da se razumem, nego li dobrodeteljnu veštinu mira. Više im je stalo da bilo kojim sredstvima, dobrim ili rđavim, osvajaju nove kraljevine nego da dobro upravljaju onima što ih imaju.

Zatim, zato što njihovi savetnici ili su zaista ljudi sa vrlo malo duha ili pak imaju isuviše duha pa lako pristaju uz mišljenje drugih, ako već nije u pitanju pomaganje ili pljeskanje najbesmislenijim govorima što ih drže oni čijim se posredništvom, ako mu plјes-

kaju, nadaju da će dobiti naklonost vladara. Priroda je tako htela: svakome se najviše dopadaju njegova sopstvena dela. Tako se i čavki smeši njen goluždravac, a majmunici se sviđa njeno mladunče.

U ovoj skupini zavidljivaca i surevnjivaca vrlo je teško izneti neki predlog na osnovu primera izvučenog iz istorije ili nekog stranog običaja. Oni koji vas razumu rade upravo onako kao da će time njihov ugled mudra čoveka biti uništen i kao da će odjednom biti smatrani budalama. Valja da traže i nađu sredstva da dokažu pogrešnost tuđeg mišljenja. A kad već nemaju više nikakvih razloga, evo njihova poslednja pribežišta: »Naši su očevi tako činili: kad bismo samo mogli biti u mudrosti ravni svojim očevima!« Posle ovog krasnog govora, koji im se čini kao divan zaključak, oni sedaju. Kao da bi bila velika opasnost nekog čoveka kad bi se u nekom pogledu pokazao mudrijim od svojih predaka! Najbolje ustanove što su nam zaveštali, čuvamo s nemarnošću, ali se očajnički za njih hvatamo, čim je reč da se u tom pogledu izvrši ma i najmanje usavršavanje! Tako sam se i ja toliko puta u mnogim zemljama spoticao o ova ohola, besmislena i mračna mišljenja, a jednom čak i u Engleskoj.«

»Molim vas, rekoh, išli ste i u Englesku?«

»Pa da, odgovori Raphael. I tamo sam boravio nekoliko meseci, nešto malo posle one pobune Engleza sa Zapada protiv kraljevske

vlasti, koja se svršila užasnim pokoljem pobunjenika.

Iz toga doba dugujem i veliku zahvalnost Prečasnom ocu Johnu Mortonu, Kardinalu-Arhibiskupu Kanterberiskom, koji je u ono vreme bio Lord-kancelar Engleske. Ove pojedinosti su, dragi Petre, samo za vas, jer Morus poznaje vrlo dobro o kome vam govorim. Otac Morton, još cenjeniji zbog svoje mudrosti i svoje vrline nego li zbog svog visokog dostojanstva, bio je srednjeg rasta. Godine mu nisu povile stas. Njegove crte lica, iako nisu bile stroge, ulivale su poštovanje; iako je prema svakome bio pristupačan, ipak je ostajao ozbiljan i dostojanstven. Voleo je da molioce iskuša strogim rečima koje nisu nikada bile uvredljive. Na ovaj način ocenjivao je snagu njihova karaktera i prisustvo duha. I oni koji su bez drskosti pokazivali ova duhovna svojstva, slična njegovim, beskrajno su mu se sviđali: pomagao ih je, smatrao ih je pogodnim da zauzmu položaje. Jezik mu je bio rečit i ubedljiv. Imao je duboko poznavanje pravne nauke, neobično visok um i izvrsno pamćenje. Vežba i nauke su još više razvili njegove sjajne prirodne osobine. Za vreme moga boravka kralj je najviše polagao na njegove savete i smatrao ga je najjačim stubom države. Još sasvim mlad došao je iz škole na dvor, ceo svoj život bio je umešan u najvažnije događaje i poznao sve prevrtljivosti sreće, pa je među tolikim ozbiljnim opasnostima stekao ono

životno iskustvo koje se nikada ne gubi, kad ga čovek ima.

Jednog dana slučaj je hteo da za njegovim stolom bude prisutan neki laik koji je bio čuven zbog svog poznavanja zemaljskih zakona. Ovaj čovek, ne znam kojim povodom, stade da naveliko hvali strogost pravosuđa prema kradljivcima. Reče da je video kako su ih često po dvadeset dizali na ista vešala. »Jako se čudim, govoraše. Pošto ih je tako malo koji izbegnu gubilište, pitam se kakva ih to kobna sudba toliko tera da vrše razbojništva.«

Pošto sam se mogao sasvim slobodno izraziti pred arhibiskupom, uzeo sam reč:

»Ne nalazim u tome ništa čudno. Smrtna kazna za krađu pretstavlja nepravdu i ne slaže se s opštim interesom. Ova kazna je suviše svirepa za takvo delo, a suviše slaba da bi ga sprečila. Prosta i obična krađa nije tako težak zločin da bi ga trebalo plaćati životom, i nikakva kazna neće sprečiti one koji nemaju više drugih sredstava da ne umru od gladi. U ovom pogledu vi, a i mnogi drugi kao vi, radite po ugledu na one rđave učitelje koji više vole da tuku svoje učenike nego da ih pouča. Bilo bi korisnije kad bi se svakome obezbedio opstanak, tako da se niko ne nađe u takvoj prilici da počne s krađom da bi najzad završio na gubilištu.«

»Već su dovoljno zbrinuti, odgovorio mi je ovaj pravnik. Zanatstvo i poljoprivreda dozvoljavaju svakom da zaradi svoj hleb. Ali izvesna bića više vole, po svojoj prirodi, da čine zlo.«

»Ovo sam od vas i očekivao, odvratih mu. Nećemo ni da govorimo o vojnicima koji se na svoja ognjišta vraćaju kao invalidi, posle nekog vojevanja s tuđinom ili nekog građanskog rata. Koliko je vojnika koji su nedavno u boju kod Kornvala ili nešto ranije u bitkama po Francuskoj izgubili ruku ili nogu u službi kralju i otadžbini! Njihova nesposobnost stavlja ih u nemogućnosti da se ponovo prihvate svog starog zanata, a godine im ne dozvoljavaju da nauče neki novi. Ponavljam, nećemo da govorimo o njima; ratovi se javljaju u manje više dužim razmacima. Pogledajmo bolje ono što se događa svaki dan.

Plemići su suviše mnogobnojni: lenji stršljeni koji žive od znoja drugih. Valja da njihovi naseljenici prosto skapavaju na poslu da bi se povećali njihovi prihodi sa zemlje. Oni ne poznaju drugu privredu. Čak su toliko rasipni da dolaze u opasnost da spadnu na prosjački štap. Dodajmo još da oni za sobom vuku bezbrojnu gomilu lenjih pratilaca koji nisu nikada učili nikakav zanat od koga bi mogli živeti. Kad gospodari ovih pratilaca umru ili sami ovi padnu u neku boljku, njih izbacuju na vrata, jer svaki gospodar više voli da ih izdržava kao besposličare nego da ih trpi bolesne. Čest je takođe slučaj da naslednik pokojnika nije u stanju da snosi izdržavanje nasleđene pratnje.

Ovi bi ljudi sasvim lepo pomrli od gladi kad se ne bi prosto dali na krađu. Šta im drugo ostaje? U traženju nekog mesta oni su brzo poabali svoje odelo i istrošili zdravlje. Kad ih je bolest izobličila i kad stanu da idu u krpama, vlastela se ne udostojava da ih uzme u službu. I seljaci se ne usuđuju da to učine, jer znaju dobro da onaj koji je odgajen u mekuštvu, lenjosti i raskoši, koji je navikao samo da opasuje mač i nosi oklop, da gleda na svoju okolinu nadmena izgleda, da prezire sav svet, taj neće nikada biti sposoban da rukuje ašovom i motikom, i da se ne može zadovoljiti malom nadnicom, slabim obrokom, kod siromašnog zemljoradnika«.

Na ovo je moj sabesednik odgovorio:

»Ljudi ove vrste zaslužuju posebno da se zaštite. U njih ima više odvažnosti i uzvišenosti duše nego kod zanatlije i seljaka. Upravo oni pretstavljaju snagu i moć vojske kad bukne rat.«

»Sasvim, odvratio sam mu. Mogli biste sa isto toliko ubedljivosti reći da bi radi vojnih potreba valjalo izdržavati lopove. Sve dotle dok budu postojali ovi o kojima sam vam sad govorio, sve ćete dotle imati razbojnika, ili još bolje, kradljivci nisu borci bez hrabrosti, a vojnici nisu najstrašljiviji lopovi, takva je veza između ova dva zanimanja.

Uostalom, ova nevolja, ma kako ona bila raširena u Engleskoj, nije njeno posebno obeležje. Ona se spustila na većinu naroda.

Francusku pustoši još mnogo strašnija kuga. Ovu zemlju su prekrilili ratnici, ona je kao u opsadnom stanju, čak i u vreme mira, ako se u ovakvoj državi može tražiti mir. Isti onaj razlog koji vas navodi da izdržavate lenjive sluge, opravdava i ovu najezdu. Ove budale misle da se sigurnost njihove zemlje može jedino zajemčiti prisustvom jedne mnogobrojne i jake vojske, stalno na ratnoj nozi i sastavljene najvećim delom od starih vojnika, jer ne veruju da će ih dobro braniti novi.

Reklo bi se čak da oni traže sukobe da bi imali dobro uvežbane trupe; zahvaljujući samo ovim ljudskim klanicama izbegava se, kako je šaljivo napisao Salust, da se »valjane ruke ne ukoče od nerada.«

Francuska se na svojim sopstvenim leđima uverava kako je opasno izdržavati ovu vrstu zverova. Primeri Rimljana, Kartaginjana, Sirijaca i mnogih drugih naroda pokazuju da vojska, stalno pod oružjem, uopšte uništava u isto vreme carstva, gradove i kulture. I još da je nešto koristilo što su vežbali Francuze od kolevke! Ovi veterani, u borbi sa mladim vojnicima iz Engleske, malo se mogu pohvaliti da su često bili nadmoćniji. Neću više o tome da govorim da ne bih ispao kao laskavac u očima prisutnih osoba.

Izuzev onih kojima je telesna slabost uzela svu hrabrost ili im je beda slomila svu snagu, zanatlije po gradovima i snažni radnici sa sela nemaju čega da se boje od ovih lenština,

ovih plemićskih slugu. Ne treba da se boje nikakve opasnosti od ovih ljudi čija se zdrava i snažna tela, jer plemići znaju da odaberu žrtve svoga kvarenja, troše u neradu, omekšavaju u ženskim poslovima. Mesto da nauče neki koristan zanat, da se naviknu na muške poslove, oni postaju mekušci.

Ma s koje se strane sagledale stvari, nipošto mi se ne čini od važnosti po državni interes da se izdržava ogromna gomila ove vrste koja kuži mir, i to samo za slučaj rata koji nećete imati, ako vi to ne želite. Mir zaista zaslužuje da se o njemu vodi isto toliko računa koliko i o ratu.

Ono što vam sad rekoh nije jedini razlog koji objašnjava zašto ima toliko lopova. Ima još jedan drugi koji posebno važi za vašu zemlju.«

»Koji?« upita Kardinal.

»Ovce, odgovorih, vaše ovce. Ove životinje su obično vrlo blage i jedu malo. Ali sada sam čuo kako se s njima tako teško izlazi na kraj i kako su tako divljačne da proždiru ljude i da raseljavaju kraljevine i pustoše polja, kuće i gradove«.

Zaista, u svim krajevima kraljevine gde se dobija najbolja vuna, prema tome i najskuplja, vlastela i plemići, pa čak i sveštenici, neće više da se zadovolje prihodima i proizvodima koje su njihovi pretci imali običaj da izvlače sa svojih baština. Nisu im više dovoljni za život u lenjosti i zadovoljstvima; ovi ljudi

koji nisu ni u čemu bili korisni društvu, sad još postaju štetni. Oni ne puštaju nijedan komadić zemlje da se obrađuje, već se sve zadržava za pašu. Obaraju kuće, ruše sela; i ako pošteđuju crkve, to je svakako zato da im služe za torove njihovim ovcama. Ovi izvrsni ljudi pretvaraju u pustinje naselja i sve što je bilo obrađivano, kao da šume i lovišta ne oduzimaju već dovoljno zemlje od zemljoradnje.

Tako dakle, da bi neki nezajažljivi proždrljivac, kuga i bič Božji za svoju sopstvenu zemlju, mogao da zatvori nekoliko hiljada lanaca zemlje, valja da se toliki broj seljaka progna sa svog imanja. Jedni su prevareni, drugi su silom isterani, a neki opet, umorni od nasilja, bili su prinuđeni da prodaju sve što su imali. U svakom slučaju odlaze ovi nesrećnici, ljudi, žene, porodice, siročad, udovice, roditelji s malom decom na rukama. Ove porodice su brojnije no bogatije, jer zemlja traži rad mnogo ruku. Svi odlaze, napuštaju svoja ognjišta gde su živeli, i uopšte ne znaju gde da se sklone. Sve svoje stvari koje ionako ne bi mogli prodati skupo, čak i kad bi bili u mogućnosti da čekaju na kupca, ustupaju u bescenje, s obzirom da su prinuđeni da ih se oslobode. I uskoro lutaju bez ikakvih mogućnosti za opstanak. Ostaje im još jedino da kradu i da budu obešeni po propisima.

Ili možda više vole da trpe svoju bedu i da prose? Bacaju ih u tamnicu. Zar nisu oni beskućnici bez igde ičega? Niko ustvari neće

da prihvati njihove usluge, iako ih oni nude s najvećom gotovošću. I pošto je jedini rad koji poznaju obrađivanje zemlje, šta će da rade s njima onamo gde se ništa ne seje. Jedan jedini pastir ili kravar dovoljan je da napasa stoku na zemljištu koje je zahtevalo mnogo ruku u vreme kad se obrađivalo i zasejavalo.

Iz istog razloga život je postao jako skuplji po mnogim mestima.

Pošto je cena vuni skočila, sitne zanatlije koji su u vašoj zemlji pravili od nje tkanine, stavljeni su ubuduće izvan mogućnosti da je nabave. Zbog toga i oni takođe većinom moraju da napuštaju svoje zanate i ostanu bez posla.

Nakon ovog povećavanja pašnjaka neka marvena zaraza uništila je neverovatno veliki broj ovaca, kao da je Bog hteo ovom nesrećom da kazni gramžljivost ovih ljudi na njihovom stadu. Bilo bi pravičnije da se ona spustila lično na njih same! Takođe i broj ovaca uzalud se povećavao, njihova se cena nije smanjivala. Prodaja vune, ako nije monopolisana, ona je usredsređena u ruke malog broja bogatih ljudi koje nikakva nužda ne tera da prodaju kad im nije zgodno i koji pristaju na prodaju tek kad im cena odgovara.

Iz istog razloga su takođe na drugoj strani poskupile i ostale vrste stoke, i to u još većoj srazmeri, jer je njihovo gajenje sasvim napušteno uništavanjem salaša i upropašćivanjem zemljoradnje. Bogati se nisu brinuli za podizanje krupne stoke koliko za svoje ovce. Zato su odlazili daleko i kupovali mršavu stoku, pa je posle gojili na svojim pašnjacima i prodavali ih posle skuplje.

Verujem čvrsto da se još ni sada nisu osetile sve nezgodne posledice ovakvog rada. Do sada su odgajivači ovaca bili samo uzrok poskupljivanju u onim mestima gde su prodavali. Ali, s obzirom da se sa svih strana prikuplja više no što se može priploditi, oni će postepeno izazvati smanjivanje broja stoke, i zemlja će na kraju početi da trpi užasnu oskudicu.

Skup život je uzrok što svaki otpušta sve veći broj posluge. Šta onda ostaje ovima? Da prose, ili pak kradu, čega se opet teško prihvataju ljudi uzvišenih osećanja.

Na ovu bedu i nevolju dolazi još odozgo strahovita želja za raskoši. Sluge plemića, zanatlije, pa i sami seljaci, svi društveni redovi, pokazuju upadljivu raskoš u svom oblačenju, u svom jelu i piću.

A šta da kažem za posećivanje noćnih lokala, krčmi s pićem, jazbina sa ženama i ostalih sumnjivih mesta gde se kockaju na kartama, bacaju kocke, lopte i koturi? Ova kocka brzo proždire novac svojih strasnih obožavatelja i gura ih na put krađe.

Očistite ostrvo od ovih kužnih nesreća. Donesite odluku da svaki koji bude uništio salaše i sela ima ponovo da ih podigne, ili u najmanju ruku da pusti da ih izgrade oni koji

budu imali volje za to. Stanite na put ovom poslovanju bogataša i oduzmite im pravo da vrše ovu vrstu monopola. Smanjite broj lenjština, podignite zemljoradnju, stvorite radionice za vunu. Neka se tako rodi jedna poštena radinost gde će ova gomila besposličara naći korisno zaposlenje, kako oni koje je beda naterala na krađu, tako i oni beskućnici ili one besposlene sluge koji su na putu — ko bi se i čudio? — da postanu lupeži. Ako ne lečite ova zla, nemojte mi se hvaliti tom pravdom koja ume tako dobro da kazni krađu. Inače ona nije ni pravična ni korisna.

Vi dozvoljavate da se deci daje strahovito vaspitanje. Njihove navike se kvare još od najranije mladosti. A kad dostignu doba zrelosti, vi ih kažnjavate za zločine koji su se još u njihovom detinjstvu mogli predvideti. Šta pravite od njih, ako ne lopove koje ćete sigurno kažnjavati?«

Dok sam govorio, odlični pravnik se spremao za odgovor. Bio je odlučio da se posluži uobičajenom metodom ovih govornika koji više ponavljaju no što odgovaraju i za pohvale kojim ih obasipaju najvećim delom duguju svom pamćenju.

»Vi ste vrlo lepo govorili, reče on, kao stranac koji može proceniti stvari jedino po čuvenju, bez neposrednog poznavanja. Ja ću vam ih izložiti jasno i u nekoliko reči. Počeću s kratkim ponavljanjem vaših tvrđenja onim redom kako ste ih vi izlagali, posle čega ću

vam pokazati u kom pogledu vas je nepoznavanje stvari u našoj zemlji odvelo u zabludu. Najzad, pobiću vaše dokaze, pretvoriću ih u prah i pepeo. Počinjem dakle kako sam obećao. Vi ste, čini mi se, razlikovali četiri dela...«

»Ćuti, reče mu Kardinal. Takav početak obećava nam odgovor koji neće biti kratak. Radi toga oslobađamo te ovog napora i ostavljamo ti taj zadatak za idući sastanak. Hteo bih da on bude sutra, ako ni Raphael ni ti niste sprečeni.

A dotle, dragi moj Raphaele, voleo bih kad biste nam rekli zašto po vašem mišljenju ne bi krađu trebalo kazniti smrtnom kaznom. Koja bi kazna najviše odgovarala javnom interesu? Vi svakako ne mislite da bi trebalo trpeti ovaj zločin. Kad čovek vidi kako se danas ljudi pored smrtne kazne ne ustručavaju da kradu, šta bi moglo sprečiti ove zločince kad bi znali da im život nije više u opasnosti? Oni bi ublaženje kazne svakako tumačili kao potstrek na zlo.«

»Potpuno sam uveren, rekoh, prečasni Oče, da je najveća nepravda oduzeti život jednom čoveku zato što je uzeo novac. Mislim čak da ni sva dobra ovog sveta ne bi na terazijama bila ravna jednom ljudskom životu. Neko će mi reći da se pogubljenjem ne sveti izgubljeni novac već povreda zakona i pravde, i tome ću ja odgovoriti da je apsolutno pravo takođe apsolutna nepravda: *Summum Jus, Summa Injuria.*

Manlijeva strogost zakona nije tako sjajna da bi trebalo izvući mač za najmanju povredu. Ne radi se ovde o primeni načela Stojika koji sve greške stavljaju u isti red i smatraju da je nekorisno praviti razliku između ubistva i krađe. U pogledu pravičnosti nema između njih dvoje nikakve ni sličnosti ni analogije.

Bog je zabranio da se ubija, a mi ubijamo tako lako za krađu od nekoliko komada novca! Možda će neko biti u iskušenju da kaže kako se ova božanska zabrana ubijanja ne prostire na slučajeve kada smrtnu kaznu predviđa zakon koji je donelo ljudsko društvo. Ali onda kakvu bi smetnju nalazili ljudi da zakonom opravdaju silovanje, preljubu i verolomstvo? Bog nam zabranjuje da oduzmemo život ne samo svojim bližnjima, već i sebi samima, a mi bismo mogli da se sporazumemo pa da se koljemo na osnovu nekoliko pravnih pravila? I, ako bi ova pravna pravila imala tu vrednost da bi oni koji bi ih primenjivali mimo božansko načelo, izbegli nebesku kaznu, onda bi oni imali pravo da unište sve one koje bi ljudska presuda osudila. U tom slučaju Božja pravda vladala bi samo onoliko koliko bi to dozvolila ljudska pravda, a na ljudima bi ostalo da odluče u kojoj meri valja slediti božanske zapovesti.

Čak i Mojsijev zakon, ma koliko bio nemilosrdan i surov i ma koliko bio načinjen za robove, i to uzjogunjene robove, nije kažnjavao smrću za običnu krađu. Čuvajmo se pretpostavke da je u svom novom zakonu, zakonu milosrđa, zakonu jednog oca koji zapoveda svojoj deci, Bog dao nama šire dopuštenje da se uzajamno uništavamo.

Eto zašto vam ne dozvoljavam to pravo.

Uostalom, svakome je dobro poznato koliko je ovo mešanje ubistva i krađe besmisleno i čak opasno po državu. Kad lopov zna da za njega postoji ista opasnost bilo da počini neku krađu bilo da je kriv za neko ubistvo, onda se on može lako rešiti da ukloni onoga koga je hteo samo da pokrade. Jer ako ga uhvate, za njega postoji ista opasnost da će biti obešen, samo ubistvo pretstavlja za njega veću sigurnost: može se nadati da će zločin ostati nepoznat, kad ukloni jedinog svedoka. Na taj način mesto da zadržimo lopova od dela zastrašujući ga kaznom, mi ga guramo na zločin.

Ako me pitaju kako bi bilo najbolje kažnjavati, odgovorio bih da je po mom mišljenju teško naći samo gori način. Zašto sumnjati u vrednost kazne što su je nekada kroz vekove primenjivali Rimljani koji su bili najiskusniji narod u državnim poslovima? U Rimu su velike zločince osuđivali na ropstvo, na večitu tešku robiju u kamenolomima i rudnicima. U ovom pogledu nisam primetio ni kod jednog naroda što bi se moglo uporediti, bar po mom mišljenju, sa onim što sam video kod Polylerita za vreme svog putovanja u Persiju.

Njihova zemlja je dosta naseljena i ima mudru upravu. Oni se pokoravaju samo svojim sopstvenim zakonima i nezavisni su, izuzev godišnjeg danka što ga plaćaju persiskom kralju. Njihova zemlja, daleko od mora, opkoljena je planinama. Zadovoljavaju se proizvodima svoje zemlje koja nije siromašna, i malo odlaze kod drugih, niti drugi dolaze kod njih. Verni tradicijama svoga naroda, njima nije stalo da prošire svoje granice. Uostalom, njihove planine kao i danak što ga plaćaju sizerenu, zaštićuju ih od svih najezdi. Oslobođeni su svake vojne službe. Više žive u poštenom blagostanju nego u sjaju i srećni su više no što su plemeniti i slavni. Verujem čvrsto da je njihovo ime poznato samo njihovim neposrednim susedima.

Kod Polylerita kad se utvrdi da je neko ukrao, on mora da vrati ukradeni predmet samom sopstveniku a ne vladaru, kao što je običaj u drugim zemljama, jer smatraju da vladar nema prava isto kao ni kradljivac.

Kad je ukradeni predmet izgubljen, procenjuje mu se vrednost, i on se naknađuje iz kradljivčeve imovine; ceo višak se vraća ženi kradljivca. Njega osuđuju na prisilne radove. Čak i ako je krađa propraćena otežavajućim okolnostima, njega ne stavljaju u zatvor ni u okove. Slobodno i bez ograničenja ima da se stara o radovima za opštu korist.

Za popravku tvrdoglavih i lenjih više se upotrebljavaju batine nego li okovi. S onima

koji pokazuju trudoljubivost na poslu ne postupa se zlo. Njih zatvaraju samo noću u spavaonice, posle prozivke. Imaju da snose samo ovaj stalan rad. Nipošto se rđavo ne hrane. Oni koji rade za državu izdržavaju se o javnom trošku, na ovaj ili na onaj način. Dešava se da se prihodi od milostinje upotrebljavaju za ove izdatke. Moglo bi izgledati da je ovaj izvor prihoda slab, ali u stvari je vrlo bogat, pošto je narod jako milosrdan. Drugde se za ovu svrhu upotrebljavaju javni prihodi, a negde se na stanovnike udara posebna daća.

U nekim predelima osuđenici nisu vezani čak ni za javne radove. Svaki pojedinac kome su potrebni radnici, dolazi i iznajmljuje ih na dan. Za to plaća nadnicu koja je nešto manja od nadnice slobodnom čoveku, a osim toga ima pravo da bije lenštinu. Na ovaj način osuđenici imaju uvek posla i od nadnice uzimaju onoliko koliko im je potrebno za život. Ostatak se predaje državnoj blagajni.

Svi osuđenici nose odelo iste boje, ali im kosu ne šišaju, sem nešto malo iznad ušiju, od kojih je jedno malo obeleženo. Svaki ima dozvolu da prima od svojih prijatelja hranu, piće i odelo, ali dar u novcu povlači smrt i za onoga koji ga je učinio kao i za onoga koji ga je primio. Ista kazna postiže i slobodna čoveka koji primi pod ma kojim izgovorom novac od roba, kako nazivaju osuđenike, a isto tako i roba koji se lati oružja.

Svaka oblast obeležava svoje robove naročitim znakom. Uništiti ovaj znak pretstavlja

zločin koji se kazni smrću, a takođe ako se rob vidi izvan granica svoje oblasti, ili, ako slobodan čovek govori s nekim robom druge oblasti.

Pripremanje bekstva je isto toliko opasno koliko i samo bekstvo. Ko se optuži za takvo delo gubi život, ako je rob, a slobodu, ako je slobodan čovek. Onaj koji prijavi dobija nagradu. Ako je to neki slobodan čovek, dobija nagradu u novcu, a ako je rob, stiče slobodu. U slučaju saučesništva i jedan i drugi dobija oproštaj za svoju grešku. Zato je bolje pokajati se na vreme nego istrajati u svojoj zloj nameri.

Ovakva načela usvojio je ovaj narod. Takvo mu je zakonodavstvo. U njemu se može lako videti čovečnost udružena s brigom za opšte dobro. Ako zakon kažnjava, onda to čini radi iskorenjivanja mane a štiti čovečje biće, postupajući s njim tako da mora ponovo da postane poštenim čovekom i da popravi do kraja života zlo što ga je pre toga počinio.

Nema izgleda da će se ovi osuđenici vratiti svojim ranijim navikama. I sami putnici ne gaje prema njima nepoverenje, jer ih uzimaju za vodića od jedne oblasti do druge, a na granici svake oblasti ih menjaju. Uostalom, rob nema sredstava da izvrši krađu. Nema oružja, a i novac bi odmah odao njegov zločin. Ako ga uhvate, očekuje ga kazna, jer ne postoji nikakva nada na bekstvo. I kako da se skrije bekstvo? Čovek se razlikuje od svih

svojom odećom. Ako bi išao nag, odalo bi ga odmah njegovo uho.

Postoji li bojazan da bi ovi robovi mogli skovati zaveru protiv države? Za nadu da se ostvari takva namera trebalo bi pre svega pokušati da se pridobiju robovi iz više oblasti. Teško je pripremiti zaveru ljudima koji ne mogu da se sastaju, kojima nije dozvoljeno da međusobno opšte, ni čak da izmenjaju pozdrave. A kako bi se i usudili poveriti sličan naum svojim prijateljima? Oni poznaju isuviše dobro opasnost ako čuvaju tajnu, i koristi ako stvar prijave. Naprotiv, svi se oni nadaju da jednog dana povrate slobodu pokazujući se poslušnim i pokornim i dajući jemstva za pošten život u budućnosti. I zaista, ne prođe nijedna godina da se robovi ne oslobađaju na ime nagrade za svoju poslušnost.

Posle ovoga izlaganja dodao sam odmah da ne vidim zašto se i u Engleskoj ne bi primenio ovaj režim sa svojim posledicama koje su daleko bolje no što ih postiže ova pravda kojoj je slavni pravnik odao tako oduševljenu hvalu. Ali ovaj odmah odgovori:

»Nikada se ovakav sistem ne bi kod nas mogao primeniti bez najveće opasnosti po državu.«

Rekavši ovo, odmahnuo je glavom i ugrizao usne, pa zatim ućutao. Svi su prisutni odobrili ovo mišljenje.

Tada Kardinal podiže glas:

»Nije lako znati unapred da li će nastati toliko nezgoda ako se ukine smrtna kazna, ili će biti drugačije. Međutim, ako bi vladar po izricanju presude zadržao izvršenje kazne, moglo bi se pokušati s ovim sistemom, pod uslovom da se ukinu povlastice koje uživaju utočišta. Ako bi ovaj način pokazao dobar uspeh, bilo bi mudro da se usvoji. U suprotnom slučaju ostalo bi samo da se osuđeni odvedu na gubilište. Ovaj postupak ne bi bio ni štetniji po javni interes ni nepravedniji od neposrednog izvršena presuda. Čini mi se takođe da bi se bez ikakvih nezgoda moglo postupiti i s beskućnicima. Protiv njih je do danas objavljeno toliko zakona bez ikakvog uspeha!«

Kad je Kardinal prestao da govori, svi su pljeskali ovom mišljenju, što su ga dočekali s toliko prezrenja kad sam ga ja izrazio, a posebno u pogledu beskućnika.

Ne znam da li bi možda bolje bilo preći ćutke preko daljeg razgovora koji je bio pomalo smešan. Ali ću ga ipak ispričati, jer ono što se reklo, nije za kuđenje a tiče se i našeg predmeta.

Slučajno se tu našao neki parazit koji je hteo da izigrava ludu. On ga je tako dobro podražavao da je bio prava luda. Trudio se da izazove smeh, ali su njegove šale bile tako rđave da su se češće smejali njemu nego njegovim pričama. Pa i pored svega, od ovog čoveka dolazila je ovda-onda po neka primedba koja nije bila nimalo glupa, da ne rečem

kako laže ona poslovica što kaže: »Među glupostima nađe se uvek po neka pametna«.

Jedan gost održao je ovaj govor: »U svojoj priči Raphael se stara za sudbinu lopova, a Kardinal se brine za beskućnike. Ostaju još oni koje su bolesti i starost doveli na milostinju, jer su ih učinili nesposobnim za privređivanje.«

Luda odvrati:

»Pustite vi mene, ja ću već urediti stvar. Moja je velika želja da udaljim ispred očiju prizor ovih ljudi. Često su me umarali svojim cviljenjem i svojim suzama da bi mi izvukli neku paru, iako nikada nisu uspevali da udare u pravu žicu kako bi mi oteli i jedan groš. Od dvoje mi se jedno uvek dešava: ili neću da im dam pare, ili hoću rado, ali ne mogu jer nemam. Počeli su već da me poznaju, pa kad me vide da idem, oni ućute i puste ma da prođem kako ne bi gubili vreme. Znaju dobro, vere mi, da od mene nemaju šta da očekuju kao od nekog popa. Dakle, donosim ovaj zakon: svi prosjaci imaju da se razmeste po manastirima benediktinskog reda gde će biti, kako se to kaže, laička braća, a sve prosjakinje postaće none. Tako naređujem.«

Kardinal se nasmeja i odobri mu kao šalu Prisutni mu takođe potpuno odobriše.

Ovaj govor o sveštenicima i kaluđerima imao je tu dobru stranu da je raspoložio jednog sveštenika koji je takođe počeo da se šali mimo svoje urođene namrštenosti.

»Vi nećete izići na kraj s tim vašim prosjacima, ako se ne budete brinuli za opstanak braće moga reda«, reče on.

»Pitanje je već uređeno, odgovori parazit. Kardinal se divno postarao, kad je za svoje beskućnike savetovao zatvor i prinudan rad. Vi ostali, zar vi niste najveći beskućnici na svetu?«

Čim se čuo ovaj govor, sve se oči okrenuše prema Kardinalu koji je izgledao kao da nema ništa da primeti, i onda se svi požuriše da ga oduševljeno prihvate, izuzev sveštenog lica. Živo dirnut ovim oštrim peckanjem, što nije nikakvo čudo, stade se toliko ljutiti da se nije mogao uzdržati da mu ne dobaci izvesne izraze kao hulja, klevetnik, brbljivac, prokletnik, mešajući ih s najstrašnijim prokletstvima iz Svetog Pisma.

Tada luda stade još više da nabacuje šale, i to uspešno:

»Dragi brate, nemojte padati u vatru. Zar nije napisano: »U svom strpljenju ćeš imati svoju dušu?«

Sveštenik odgovori odmah doslovce ovako:

»Ne, ugursuze, ne ljutim se ja. Ili bar ne toliko da grešim, pošto Psalmopevac kaže: »Gnušajte se, ali ne grešite.«

Kardinal pozva blago sveštenika da umeri svoja osećanja.

»Ali, Monsinjore, govorim tako samo zbog žara koji me uznosi. To mi je dužnost. Sami sveci poznali su ovakav gnjev, i zbog toga je

i napisano: »Žar tvoje kuće me proždire! Zar se u našim crkvama ne peva:

Oni što su se rugali Jelisiju
dok se uzdizao Gospodovoj kući,
osetili su gnjev ćelavog...

kao što će ga osetiti besumnje i ovaj što se ruga, što ismejava, ovaj bludnik.«

»Vaša namera je svakako pohvalna, reče Kardinal, ali čini mi se da bi vaše držanje bilo možda pobožnije, u svakom slučaju mudrije, ako biste izbegavali i ne biste se upuštali u smešnu raspru s jednom ludom...«

»Presvetli, to ne bi bilo mudrije. Sam Solomon, najmudriji od svih ljudi, rekao je: Ludome ćeš odgovoriti prema njegovoj ludosti, što i ja činim u ovom slučaju. Pokazujem ovom ludaku bezdan u koju će upasti ako ne pazi. Oni koji su se rugali Jelisiju, koji je bio samo ćelav čovek, osetili su njegov gnjev. Kako onda ovaj koji se ruga čitavom redu monaha medju kojima ima veliki broj ćelavih, da ne oseti još više njihov gnjev? Imamo čak i od Pape bulu prema kojoj će biti svi isključeni koji nam se rugaju.«

Videći da se ovo nikako ne završava, Kardinal otpusti znakom parazita i skrenu oprezno razgovor na drugu stranu. Zatim se uskoro diže od stola, pozdravi s nama i ode da prima svoje štićenike.

Eto, dragi moj Moruse. Zamorio sam vas ovom dugačkom pričom. Bilo bi mi jako ne-

ugodno što sam tako dugo govorio, da nisam to učinio na vaša navaljivanja i da mi se nije učinilo kako s najvećom pažnjom slušate, kao čovek koji neće ništa da propusti. Mogao sam biti kraći, ali mi je bilo stalo da vam sve ispričam zbog samog karaktera prisutnih za obedom. Počeli su s preziranjem mojih reči, a onda su stali da ih hvale, čim su videli da ih Kardinal ne smatra baš sasvim rđavim. Toliki su laskavci da su najbučnije odobravali ludine reči, uzimajući ih gotovo ozbiljno, čim ih je njegov sopstveni gospodar uzimao samo kao šalu.

Pa verujete li sada da bi dvorski ljudi polagali mnogo na moju ličnost i moje savete?«

»Dragi moj Raphaele, rekoh mu, slušajući vas osetio sam izvanredno zadovoljstvo. Sve su vaše reči vrlo prijatne i pune mudrosti. Učinilo mi se kao da sam u svojoj zemlji i da sam se vratio u doba svoje mladosti, dok ste izvrsno ocrtavali lik Kardinalov u dvorcu gde sam bio odgajen u svom detinjstvu. Bili ste mi vrlo dragi, Raphaele, a možete zamisliti koliko ste mi još draži kad ste izazvali uspomenu na ovog crkvenodostojnika kome ste toliko privrženi.

Pa ipak ostajem pri svom mišljenju u pogledu vas. Smatram da biste bili vrlo korisni državi svojim savetima, kad biste samo rešili da vam ne budu toliko nemili vladarski dvorovi. Ova vam dužnost najviše odgovara. Radili biste kao dobar građanin. Znate kakvo

je mišljenje vašeg dragog Platona: budući narodi biće srećni samo onda kad filozofi postanu kraljevi, a kraljevi — filozofi. Pošto je ova sreća još daleko, zašto se filozofi ne bi udostojili da kraljevima pomažu svojim savetima!«

»Filozofi nisu tako rđavi i oni bi rado pristali. Mnogi su to već učinili u svojim spisima. Kad bi gospodari sveta bili spremni, mogli bi se koristiti njihovim savetima. Ali Platon je prevideo da su kraljevi, ako i sami nisu filozofi, izvan mogućnosti da slede savete mudraca, pošto je njihov duh iz malena pod uticajem izvesnih ideja. Sam Platon je to iskusio na dvoru tiranina Dionizija.

I kad bih ja na dvoru nekog vladara predložio mudre mere, kad bih nastao da iz njegovog carstva iskorenim klice najvećih zala, verujete li vi da se kralj ne bi požurio da me izgna s dvora? Ili bih bio izložen potsmehu ostalih?

Pretpostavimo za trenutak da se nalazim kraj francuskog kralja i da sedim u njegovom Savetu. Kralj i lično prisustvuje tajno savetovanjima svojih najokretnijih političara. Postavljaju se pitanja: na koji način i kojim spletkama da se sačuva Milano, kako bi se moglo održati prijateljstvo napuljske kraljevine koja se stalno otuđuje, ili kako da se uništi Mletačka republika, kako da se potčini čitava Italija i kako da se najzad kruni pripoji Flandrija, Brabant i cela Burgonja, ne računajući druge države na čije se zauzimanje već sada misli.

Jedan predlaže da se s Mlecima zaključi ugovor koji bi trajao sve dok bi to bilo celishodno, i da im se saopšti francuski plan po kome bi jedan deo plena pripao njima. Ovaj deo plena bi se posle od njih uzeo kad bi cela stvar bila gotova. Drugi savetuje da se privuku Nemci, treći opet da se potplate Švajcarci. Jedan opet smatra da bi zato trebalo umilostiviti carskog Boga i prineti mu zlato na žrtvu. Nekome se čini da ne bi bilo nekorisno da se pravi sporazum s aragonskim kraljem, ustupajući mu kao zalogu za mir navarsku kraljevinu koja uostalom pripada drugome. Jedan sa svoje strane smatra da bi trebalo pridobiti poverenje kastiljanskog vladara obećavajući mu savez i u isto vreme bi se opet održavale veze s nekolicinom velike vlastele sa njegovog dvora koji bi se zadobili velikim nagradama.

Dolazi najzad najteže pitanje: odnosi s Engleskom. Na kraju će se odlučiti da se ugovara mir s ovom silom i da se najtešnjim vezama učvrsti ovo prijateljstvo koje se stalno koleba. Dali bi joj ime prijateljske zemlje, ali bi je se čuvali kao neprijatelja. Držali bi se spremni uvek Škoti, budna straža za najmanji događaj, koji bi se mogli baciti protiv nje u slučaju prvog engleskog pokreta.

Pošto se ugovori protive javnoj zaštiti, tajno bi se podržavalo nekoliko velikih ličnosti u izgnanstvu koje pretenduju na engleski presto. Time bi se držao vladar koga se boje.

I kad bi se sada na dvoru pred tako širokim problemima i u prisustvu tolikih slavnih ljudi koji iznose što ratobornija rešenja, digla moja malenkost da ih nagna da skrenu brod, kad bih im kazao:

»Ostavimo Italiju i ostanimo kod svoje kuće. Kraljevina Francuska je već suviše velika da bi njome upravljao jedan čovek. Zašto kralj namerava da zauzme nove oblasti?

Navešću vam kao primer odluku što su je bili doneli Achorijevci. Ovaj narod koji se nalazi na obalama Euronotosa prema ostrvu Utopiji, ratovao je jednom zato što je njegov kralj na osnovu nekog starog saveza polagao pravo na nasleđe neke susedne kraljevine. Osvojili su je, ali su onda tek opazili da je isto toliko bilo teško sačuvati ovu zemlju kao što ju je bilo zauzeti.

Stalno je trebalo gušiti pobunu u unutrašnjosti ili slati vojsku u osvojenu zemlju; stalno se trebalo boriti za ili protiv novih podanika. Morala se neprestano držati vojska na okupu. Podanike su pritiskivali nameti, jer je sav novac odlazio napolje. Krv se prolivala, samo da se polaska taštini jednog čoveka. Nigde nije bilo mira, jer je rat izvitoperio navike i običaje, i mnogi su dobili volju za pljačku i najsmelija ubistva, rugali se i prkosili zakonima. Sve je to dolazilo samo što je kralj morao da svoje staranje podeli na dve kraljevine i nije mogao da se sav posveti jednoj.

Kad su Achorijevci razumeli da ovim nevoljama nema nigde kraja, održali su skupštinu i stavili kralju vrlo učtivo predlog da bira između dve kraljevine, izjavljujući mu kako on ne može da nosi dve krune i kako su oni suviše mnogobrojni da bi pristali da njima upravlja samo polovina kralja. Niko, dodali su, ne bi pristao da s drugima deli usluge istog mazgara. Tako je ovaj vladar bio prinuđen da se zadovolji svojom starom kraljevinom i da novu ustupi jednom svom prijatelju, koji je uostalom bio brzo prognan.«

I kad bih pošao još dalje? Kad bih vladaru pokazao kako sve ove ratne pustolovine, koje obaraju tolike države i upropašćuju državne blagajne, uništavaju narode i svršavaju se samo katastrofom?

Zašto ne bi negovao kraljevinu svojih otaca, zašto je ne bi učinio naprednom, zašto ne bi voleo svoje podanike i bio voljen od njih, i živeo među njima blago im zapovedajući, a ostavio na miru druge kraljevine, kad mu je ona što je ima dovoljna, pa i preko toga?

Šta mislite, dragi moj Moruse, kakvim bi uhom saslušao ovakav govor?

»Sigurno ne jako naklonjenim«, odgovorih mu.

»Onda nastavimo, uze ponovo reč Raphael. Evo šta se događa kad kralj i njegovi savetnici traže sredstva da povećaju državnu blagajnu.

Jedan predlaže da se poveća nominalna vrednost novca u trenutku kada treba da se novac izdaje iz blagajne, a da se obori ispod vrednosti kad ovaj novac treba da se vrati u blagajnu. Ovaj način dozvoljava da se izvrše velike isplate s malim brojem novca, a da se pokupi mnogo novca kad treba samo malo primiti.

Drugi savetuje da se izmisli neminovnost rata. I kad se jednom pod tim izgovorom podigne porez, vladar će narediti da se slavi mir s velikim verskim obredima čiji će sjaj zaseniti prost narod. I sav narod biće zahvalan ovom izvrsnom vladaru što je poštedeo krv svojih podanika.

Treći će predlagati vraćanje na snagu starih zakona koje su crvi odavno izgrizli i koji su odavno pali u zaborav. Kako se niko više ne seća ovih zakona, svi će se ogrešiti o njih, pa će morati da plaćaju novčane kazne koje ovaj zakon predviđa. Najunosnije prikupljanje, a i najčasnije, pošto se radi u ime pravde.

Neki opet smatra da valja stvoriti čitav niz novih zabrana, pod pretnjom velikih novčanih kazni, i to uglavnom radi zaštite naroda. Plaćanjem dozvola moći će biti oslobođeni oni čiji se interesi krnje ovim zabranama. Na ovaj način vladar će prikupiti novac i biće obožavan od strane naroda, čime će postići dvostruku korist. Dobiće novac od onih koji se iz želje za zaradom budu ogrešili o naredbe s jedne strane, i, s druge strane, novac za do-

žvole. Što bude veća cena za ovu povlasticu, utoliko će kralj više zadobiti naklonost naroda zato što ne dozvoljava da iko nanosi štetu njegovim podanicima, sem ako ne položi znatan iznos u novcu.

Izvesni najzad misli da kralj pridobije sudije koji će u svakoj prilici podržavati krunina prava. »Vaše Veličanstvo, dodao je ovaj, treba da ih pozove u dvor i da u vašem prisustvu raspravljaju predmete koji se vas tiču«. Pa ma kakva bila parnica, naći će se uvek neki koji će braniti stvar bilo iz želje da protivreči, da ne bi ponavljao što je već drugi rekao, bilo iz nastojanja da stekne naklonost kraljevu. Ove sudije znaju dobro svojim razmimoilaženjem u mišljenju da zamrse najjasniju stvar i da se istina dovede u pitanje. To je dobra prilika da kralj protumači zakon u svoju korist. I ostali će prihvatiti ovo rešenje bilo iz straha ili stida, i tako će presuda biti doneta kako treba. Postoje uvek razlozi da se presuda donese u kraljevu korist. Dovoljno je da je na njegovoj strani pravičnost, ili tekst zakona, ili tumačenje nekog nejasnog teksta, i najzad kraljevske prerogative koje su izvan svake sumnje, što je važnije od svih zakona u očima jednog savesnog sudije.

Svi se savetnici slažu u Krasovoj maksimi i priznaju: da kralj koji izdržava vojsku nema nikada dovoljno novca, da kralj ne može počiniti nepravdu i kad bi hteo; da je on potpuni vlasnik osoba i imovine svojih podanika, a ovu imovinu drže oni samo njegovom dobrom voljom, da je sve bolje za kralja što njegovi podanici manje imaju, i da je kralj u najvećoj sigurnosti ako njegov narod ne uživa veliko bogatstvo ni veliku slobodu, jer kad su ljudi bogati i nezavisni, oni nisu raspoloženi da podnose stroge i nepravedne naredbe, dok naprotiv beda i siromaštvo omekšavaju karaktere, čine ih poslušnim i kod potčinjenih ugušuju svaku želju za pobunom.

Pretpostavite da se u ovom trenutku dignem ja, pa ustanem protiv toga i kažem:

»Ja smatram kobnim i nečasnim sve ove savete što ih dajete Kralju. Za njega je časnije i takođe sigurnije ako se brine za sreću svoga naroda mesto da misli na svoju sopstvenu. Kraljeve su stvorili ljudi za svoje dobro a ne za njihovo, da bi živeli mirno u radu i bili zaštićeni od svih nevolja. Vladareva je dakle dužnost da se brine o napretku svoga naroda a ne o svojoj ličnoj sreći, kao što i pastir valja da napasa svoje stado a ne da se brine o sebi samom. Jako se varaju oni koji smatraju da je siromaštvo naroda zaštita za državu. Ko se više svađa od prosjaka? Ko najviše želi da sruši društveni poredak? Zar ne onaj čovek koji najviše pati pod tim prilikama? Zar nije najodvažniji buntovnik onaj koji se nada da nešto dobije, pošto nema šta da izgubi?

Trebalo bi da siđe s prestola i da se odrekne vrhovne vlasti kralj koji bi izazivao mržnju i prezrenje svojih podanika i koji bi se održavao

na vlasti uvredama, pljačkom, otimanjem i opštim prosjaštvom. Upotrebljujući svoja tiranska sredstva možda bi mogao i sačuvati kraljevsko ime, ali bi izgubio svoj ugled i svoje dostojanstvo. S vladarskim dostojanstvom ne slaže se da on vlada nad prosjacima, već da svoju vlast vrši nad bogatim i srećnim narodom.

Onaj veliki duh Fabricije znao je to dobro kad je ponavljao: »Više volim da zapovedam bogatim nego da budem sâm bogat.« Kad sâm čovek živi u raskoši i zadovoljstvu dok svi oko njega plaču i kukaju, onda je on čuvar tamnice a ne zatočnik jedne kraljevine.

Kao što nesposoban lekar ume da leči zlo gorim, tako isto i onaj koji zna samo da izmeni način života svojih podanika lišavajući ih životnih potreba i ugodnosti nema pravo, priznajte, da zapoveda slobodnim ljudima. Valja na prvom mestu da popravi svoje neznanje i svoju oholost, da iskoreni nedostatke koji mogu samo izazvati mržnju i prezir podanika.

Neka pošteno živi od svoje imovine, neka zna da prilagodi svoje izdatke svojim prihodima i neka obuzda zločine i neka ih predupredi mudrim ustanovama, ovo više vredi nego da pusti da im se broj poveća, pa da ih onda kažnjava. Neka bez potrebe ne oživljava zakone koje je običaj ukinuo, a naročito ne one koji su odavno zaboravljeni i koji više ne odgovaraju potrebama. Neka pazi da ne traži plaćanje novčane kazne za zločin koju bi sudija u privatnom suđenju smatrao zloupotre-

bom kad bi je dosudio pojedincu. Imajte uvek na umu zakon Macarijevaca.

Ovaj narod nalazi se u susedstvu Utopije. Na dan stupanja na presto, njihov kralj posle prinošenja velike žrtve obavezuje se zakletvom da u svojoj blagajni neće nikada imati više od hiljadu funti zlata ili odgovarajući iznos u novcu. Macarijevci kažu da je ovaj zakon uveo njihov najbolji vladar koji je više vodio računa o opštem nego o svom sopstvenom blagostanju. On je time hteo da spreči gomilanje bogatstva koje bi imalo za posledicu siromaštvo naroda. Predviđao je da bi ovaj iznos bio dovoljan za slučaj građanskog rata ili strane najezde, a pored toga bio bi suviše mali da bi izazvao nečiju želju da ga se dočepa. Ovo je bio glavni razlog koji ga je naveo da ustanovi ovaj zakon, ali bio je još jedan povod. Vodio je računa o potrebnoj količini novca koja je nužna u svakodnevnoj razmeni dobara. I kad je trebalo napuniti državnu blagajnu radi javnih rashoda, mislio je da samo razumnim povećanjem iznosa u blagajni mogu se izbeći prilike da se ne počine nepravde. Ovakvog kralja mogu se samo bojati rđavi a voleti dobri.«

I onda kad bih rekao sve to, zajedno s drugim sličnim stvarima ogorčenim pristalicama sasvim suprotnih metoda, zar to ne bi bilo kao da držim govor gluvima?«

»I to sasvim gluvima, svakako, rekoh mu, ali to me ne čudi. Uistinu, ničemu ne služi držati slične govore ili davati ovakve savete

kad je čovek siguran da ih niko neće prihvatiti. Kako bi ovakav neuobičajeni jezik mogao da utiče korisno na duhove pune predubeđenja koji su tako duboko prožeti suprotnim teorijama? Skolastička filozofija je sasvim zanimljiva u prisnom razgovoru među prijateljima, ali u vladarskim savetima gde se krupni poslovi raspravljaju s najvećim autoritetom, ona nije na svom mestu.«

»Eto zašto sam rekao, odvrati Raphael, da filozofima nije mesto na dvoru.«

»Besumnje, odgovorih mu, istina je da se školska filozofija koja se pravi kao da sve rešava, ne može svuda primeniti, ali postoji druga filozofija koja poznaje svetsku pozornicu, pa se ume da prilagodi i da vešto i razumno odigra dodeljenu ulogu u komadu. Ovu filozofiju valja da upotrebite.

Zamišljam, kako za vreme pretstave neke Plautove komedije, kada robovi izmenjuju vesele razgovore, iskačete u filozofskom odelu na pozornicu i stanete da deklamujete one Oktavijine reči kojima Seneka šiba Nerona. Više bi vredelo kad biste vi igrali neku nemu ulogu nego da u sličnom trenutku ubacujete neki tragikomični deo. Vi biste pokvarili čitav prizor, kad biste umešali nešto bez veze sa komadom, pa makar to bilo i od mnogo veće vrednosti. Ma kakav bio komad što se prikazuje, prilagodite što bolje možete svoju ličnost i nemojte kvariti celinu, ako vam padne na pamet nešto bolje iz nekog drugog dela.

Slično treba postupati i u državnim poslovima, u vladarskim savetima. Ako ne možete potpuno da iskorenite lažna mišljenja i da po svojoj volji ispravite ustaljene greške, to još ne znači da treba sasvim zaboraviti na državu i pustiti je buri, pod izgovorom da ne možete savladati vetar.

Neuobičajenim i zbunljivim rečima ne mogu se ubediti ovi ljudi koji su sasvim suprotna mišljenja. Valja uzeti okolišni put i urediti stvari ukoliko vam je više moguće. Ako ne uspete da ostvarite najbolje, vaši napori bar će umanjiti zlo, jer nemoguće je da sve bude najbolje dok svi ljudi ne budu dobri, što ja uostalom sa svoje strane očekujem tek kroz dugi niz godina«.

»Ako postupim kako mi vi kažete, odgovori Raphael, može mi se desiti samo jedno: lečeći ludilo drugih postao bih i sam lud. Ako mi je stalo da iznesem istinu, dovoljno mi je da je i kažem. Priliči li jednom filozofu da laže? Ne znam. U svakom slučaju meni ne priliči. Moje reči besumnje mogu se učiniti neprijatnim i nezgodnim, ali ne vidim da bi imale da izgledaju čudnim i besmislenim. Pretpostavite da im opišem ustanove što ih zamišlja Platon u svojoj »Republici« ili one što su na snazi u državi Utopijevaca. Ma kakve bile, one sigurno više vrede od naših, pa ipak će im izgledati nepriličnim. Ako treba preći ćutke, kao preko gluposti preko svega što posuvraćenim ljudskim običajima izgleda kao da štrči,

onda u tom slučaju skrijmo ispred hrišćanskih očiju većinu Hristovih učenja. Da li je On hteo da njegove pouke ostanu tajne, kad je svojim učenicima preporučivao da javno propovedaju ono što im je govorio na uho? A najveći deo hrišćanskih načela jako se razlikuje od sadašnjeg načina života kao što sam i sam izložio. Uistinu, izgleda mi kao da su propovednici kao okretni ljudi postupali po vašem savetu: videći kako ljudi nerado slede Hristovo učenje, oni su ga kao neku olovnu polugu podesili da bi ga prilagodili ljudskim navikama. Ovim su postigli jedino da su obezbedili mir poroku i sigurnost vrlini.

Što se mene tiče, ja ne bih u vladarskom savetu mogao biti ni od najmanje koristi. Mišljenje koje se razlikuje od njihovog nije više opšte mišljenje. A ako i ja mislim kao oni, onda sam po rečima Terencijevog Miciona saučesnik njihove ludosti.

Vidim dobro cilj vašeg okolišnog puta. Kažete, kad se ne može ostvariti savršenstvo, treba svim silama raditi da se bar zlo ublaži. Ali ovde je nemoguće pretvaranje, jer se ovde ne mogu zatvoriti oči. Valja se potpisati otvoreno na najgore odluke i odobriti najstrašnije mere, jer ako bih inače samo umereno hvalio slične mere, važio bih kao uhoda, gotovo kao izdajnik. Jasno je da nikako ne bih mogao igrati korisnu ulogu, jer i najbolji ljudi u takvim skupovima mesto da poprave svoje drugove, skrnave se i sami. Dodir s ovim ljudima

kvari njegovu časnost, ili pak njegova vrlina služi kao zaklon za opačinu i glupost drugih. Kao što vidite, ne postoji nada da se vašim okolišnim putem postigne pravi uspeh.

Zbog toga i Platon divnim poređenjem objašnjava zašto mudraci imaju pravo kad preziru državničke položaje. Kad vide kako se gomila razmili ulicama po pljusku i kad uvide kako ne mogu nagovoriti ljude da se sklone od kiše, onda im je jasno da nema smisla izaći i pokisnuti zajedno s ostalima. Ostaju kod kuće i zadovoljni su što su i sami sklonjeni, pošto ne mogu da izleče glupost ostalih.

I za mene je isto tako izvesno, dragi moj Moruse, reći ću vam iskreno šta mislim, da tamo gde postoji pojedinačna svojina, gde je novac merilo svih vrednosti, ne može vladati napredak i pravda, sem ako se pravičnim ne naziva stanje gde ono što je najbolje pripada najgorima, a naprednom ona zemlja gde šaka ljudi drži sva dobra i uživa sve blagostanje, dok ostali ljudi žive u najvećoj bedi.

Zato se rado i sećam mudrih ustanova Utopijevaca. Mali broj zakona bio im je dovoljan da obezbede izvrsnu upravu. Iako se zasluga nagrađuje, jednaka podela dobara dozvoljava svakome da živi u blagostanju. Kakva razlika između ovih običaja i navika ostalih naroda kojima su potrebni stalno novi zakoni da bi se dobro upravljalo, a opet ih nikada nije dosta. Kod nas svaki naziva svojim posebnim dobrom sve što mu padne u ruke. I svi zakoni što se

svakodnevno donose, nisu dovoljni da urede sticanje dobara, da obezbede njihovo održanje i da jasno ustanove razliku između onoga što vama pripada i onoga što pripada drugome, koji se takođe poziva na svoje posebno pravo. Za ovo je najbolji dokaz ono mnoštvo sporova koji stalno niču i nikako ne prestaju. Kad mislim na sve to, dajem potpuno za pravo Platonu i ne čudim se više što je odbio da napravi zakone za ljude koji neće da među sobom izvrše pravičnu podelu svih dobara. Ovaj veliki mislilac mudro je predviđao da je načelo jednakosti jedini način da se spase narod.

Čim se svaki može pozivati na neke povlastice da bi što više povećao svoju imovinu, mali broj ljudi deli između sebe bogatstva zemlje, ma koliko ih bilo, i druge ostavlja u sirotinji. Najčešće se događa da bi baš siromašni bili najdostojniji da dobiju ova dobra. Oni prvi su gramzivi i nečasni, a ovi drugi su naprotiv skromni i svojim svakodnevnim radom više koriste državi nego sebi samima. Zbog toga sam ubeđen da je ukidanje svojine jedino sredstvo za pravičnu podelu dobara i obezbeđenje blagostanja. Sve dok ona bude postojala, najveći broj ljudi, koji su takođe i najbolji među njima, poznaće oskudicu i bedu.

Pristajem da bi se možda ovo zlo moglo ublažiti, ali isto tako tvrdim da je nemoguće uništiti ga potpuno. Može se na primer doneti odluka da niko ne može posedovati preko izvesne određene površine zemljišta ili preko

neke određene svote novca, koja bi se utvrdila zakonom. Mogu se stvari tako urediti da poglavar nacije ne bude suviše moćan, ni narod neumeren. Može da se pokuša sprečiti spletke činovnika, zabraniti prodaju zvanja i učiniti da vršenje visokih dužnosti ne bude skopčano s rasipnim troškovima, da nosioci ovih zvanja ne bi došli u iskušenje da nabave novac proneverom ili pljačkom, i da ne bi bilo nužno da se odrede među bogatima, mesto da se izaberu najbolji i najsposobniji.

Ovakvi zakoni, slični lekovima kojima se nastoji da se podigne bolesno telo, mogu biti samo privremena sredstva, i oni bi ublažili bolesti društvenog tela, ali da se ono izleči i vrati u dobro stanje nema nade sve dok se bude održala svojina pojedinaca. Dok lečite jedan deo tela, upalićete drugi, jer lečenje jednog izaziva obolenje drugog. Ustvari, što dajete na jednu stranu morate uzeti s druge.«

»Ja verujem naprotiv, rekoh, da bi bilo nemoguće živeti u zemlji gde bi se uvela zajednica dobara, jer bi to bila najnesrećnija zemlja. Zar može vladati blagostanje, kad se svaki izvlači od rada? Čovek postaje lenj kad ga više ne potstiče želja za dobit i kad se oslanja na radinost drugih. A strah od bede, usled nemogućnosti da svaki pod zaštitom zakona sačuva stečeno dobro, sigurno bi doveo do neprestanih ubistava i stalnih razdora. A šta bi tek bilo s autoritetom činovnika, s dužnim poštovanjem što im se odaje, kad ljudi ne bi

između sebe dozvoljavali nikakvu razliku? Ne mogu to ni da zamislim.«

»Ne čudim se što tako mislite, odgovori mi Raphael. Vidi se da nemate ni pojma o sličnoj državi, ili, bar, imate vrlo pogrešan. Da ste sa mnom živeli zajedno kod Utopijevaca, da ste videli njihove običaje i njihove ustanove, da ste tamo proveli preko pet godina kao ja, a napustio sam jedino radi toga da bih otkrio ovaj novi svet, priznali biste bez ustručavanja da se ne može nigde videti narod kojim se ovako dobro upravlja«.

»Nećete me ubediti, reče Petar Gilles, da u novim zemljama postoji država kojom se bolje upravlja od naroda u našem svetu. Mislim da tamo nema većih duhova no kod nas i da su naše države koje su starije, umele bolje dugim iskustvom da urede ugodniji život, a da i ne govorimo o onim slučajnim otkrićima koja nikakav um ne bi bio u stanju da shvati«.

»Što se tiče starine ovih država, reče Raphael, u tom pogledu ne biste sa sigurnošću mogli izraziti svoj sud pre no što biste proučili hronike ovog novog sveta. Ako im se može pokloniti poverenje, u onom svetu postojali su gradovi pre no što je kod nas bilo i ljudi. A što se tiče izuma ljudskoga genija i slučajnih otkrića, oni se mogu svuda desiti. Uostalom, ako smo darovitiji od njih, mislim da nas oni svojom radinošću i marljivošću ostavljaju daleko za sobom.

Prema njihovim analima, oni nisu nikada pre našeg dolaska čuli da se govori o našem svetu, koji oni nazivaju »prekoravnodnevički«. Samo se pre više od hiljadu dvesta godina nasukao pred ostrvom neki brod koji je bura onamo bacila. Na obalu su talasi izbacili nekoliko Rimljana i Egipćana koji nisu više ni napustali ostrvo. Ovde se morate diviti kako su Utopijevci svojom sposobnošću umeli da iskoriste ovaj slučajni događaj. Od brodolomnika koji su se iskrcali kod njih, naučili su sve veštine i zanate koji su bili poznati u rimskom carstvu, i znali su da razviju ova osnovna znanja što su ih stekli. Vidite koliko im je koristio jedini dolazak stranaca.

Nije nam se sačuvala uspomena da li je obratno neki sličan slučaj ikada bacio na naše obale nekoga od njih. Isto tako izgubiće se možda kod potomaka sadašnjih Utopijevaca sećanje na moj boravak kod njih, iako im je bio od velike koristi, pošto su odmah žarko prihvatili i usvojili naše najlepše izume, čim sam se sreo s njima. Verujem, međutim, da će proći mnogo vremena pre no što mi primimo i najmanji deo njihovih ustanova, iako su savršenije od naših. Ovo je glavni razlog što kod njih vlada puno blagostanje i što je njihova država bolje uređena nego naše, iako im ne zaostajemo nimalo u pogledu uma i bogatstva, jer kod njih postoji stalno stremljenje za usavršavanjem«.

»Onda, dragi moj Raphaele, rekoh ja, preklinjem vas, opišite nam ovo ostrvo, bez obzira na opširnost. Prikažite nam jedno za drugim polja, reke, gradove, ljude, običaje, ustanove, zakone, sve što smatrate da bismo želeli da saznamo, sve što do sada nismo znali«.

»Vrlo rado, odgovori Raphael. Sve mi je sveže u pameti. Samo će ovo pričanje zahtevati malo više vremena«.

»Onda, hajdemo prvo da večeramo, pa ćemo posle toga imati dovoljno vremena«.

»Kako hoćete«, odgovori on.

Otišli smo da večeramo. Posle obeda vratili smo se na isto mesto i seli na istu klupu. Posluzi sam naredio da udalji sve nezvane, pa sam zajedno s Petrom Gillesom zamolio Raphaela da izvrši obećanje. Videvši našu žarku želju da čujemo, on se zamisli nekoliko trenutaka i pribra, pa onda poče ovim rečima:

KNJIGA DRUGA

»Ostrvo Utopija meri po sredini na svom najširem mestu dvestotine hiljada koraka. Ova širina smanjuje se tek na krajnjim tačkama gde se ostrvo postepeno sužava. Čitavo ostrvo se svija u polukrug od pet stotina hiljada koraka i pretstavlja oblik polumeseca čiji su vrhovi udaljeni oko jedanaest hiljada koraka. Između njih se nalazi ogroman zatvoren zaliv koji okolne uzvišice sa svih strana štite. U zalivu je voda mirna kao u nekom jezeru. Ovaj uvučeni deo ostrva pretstavlja tako pravu luku koja je pristupačna brodovima na svim tačkama.

Ulaz u luku je opasan zbog plitke vode i grebena. Gotovo u sredini uzdiže se stena koja je vidljiva iz daleka, pa prema tome ne krije nikakvu opasnost. Na vrhu je podignuta tvrđava u kojoj se nalazi jaka posada. A svi ostali grebeni, skriveni pod vodom, prave su klopke za moreplovce. Jedino stanovnici po-

znaju prolaze, i zbog toga stranim brodovima upravljaju utopijevski krmari kada ulaze na ovaj moreuz. Čak sami stanovnici ostrva izlagali bi se opasnosti kad na obali ne bi bili postavljeni znaci koji pokazuju pravi put. I dovoljno bi bilo da se samo ovi znaci pomere pa da se najjača neprijateljska mornarica izloži propasti.

I s druge strane ostrva nisu pristaništa retka, ali sva mesta za iskrcavanje su utvrđena, prirodno ili veštački, tako da bi šaka branilaca mogla da suzbije neobično mnogobrojnu vojsku.

Ako se može verovati predanju, koje uostalom potpuno potvrđuje i sam oblik površine tla, ova zemlja nije nekada bila opkoljena morem sa svih strana. Utopus, osvajač, od koga je ostrvo i dobilo svoje ime, jer se nekada zvalo Abraxa, onaj isti koji je od sirovog i divljačnog naroda stvorio narod što svojom kulturom prevazilazi gotovo sve ostale, naredio je odmah po svom pobedonosnom iskrcavanju i zauzimanju ostrva da se preseče zemljouzom od petnaest hiljada koraka koji je vezivao sadašnje ostrvo sa suvim. Tako je more počelo da zapljuskuje sa svih strana obale ove zemlje.

Pri izvođenju ovog pothvata nije se on zadovoljio samo radnom snagom urođenika već je uz njih upotrebio i čitavu svoju vojsku, da urođenicima ne bi ovaj rad izgledao kao poniženje. Posao, podeljen na ovako veliki broj ljudi, bio je izvršen neverovatnom brzinom, te

je ovaj brzi uspeh začudio i zastrašio susedne narode koji su se u početku rugali ovom pokušaju i smatrali ga uzaludnim.

Ostrvo Utopija broji pedeset četiri prostrana i veličanstvena grada u kojima su jezik, običaji, uređenje i zakoni potpuno istovetni. Sličan im je takođe i raspored i izgled, ukoliko je tle dozvoljavalo. Najkraća razdaljina između dva grada je dvadeset četiri hiljade koraka, a najduža jedan dan hoda.

Svake godine po tri građanina, tri iskusna staroste, dolaze iz svakog grada i skupljaju se u gradu Amaurotu da raspravljaju zajedničke zemaljske poslove. Pošto ovaj grad pretstavlja kao neku središnu tačku čitava ostrva, on je najpogodniji za izaslanike svih pokrajina, pa je on i prestonica.

Zemlja je tako dobro podeljena stanovnicima da razdaljina od svakog grada do krajnje granice njene oblasti nije nikada manja od dvanaest hiljada koraka, a ponekad je ona i veća prema međusobnoj razdaljini gradova. Nijedan grad nema želju da povećava svoju oblast, jer se stanovnici smatraju više kao obdeljivači a ne kao vlasnici zemlje. Kuće u kojima stanuju na poljima dobro su sagrađene i snabdevene svim poljoprivrednim alatima. U njima stanuju građani naizmence. Jedna poljoprivredna porodica se sastoji od najmanje četrdeset članova, koliko ljudi, toliko i žena, a uz to još dva roba. Njome upravljaju otac i mati, domaćin i domaćica, koji su puni ozbiljnosti i

iskustva. Svaka grupa od trideset porodica ima na čelu po jednog philarcha. Svake godine dvadeset članova svake porodice vraća se u grad pošto su proveli po dve godine na selu. Njih smenjuje isti toliki broj pridošlica koje su poslali iz grada i koje će uvesti u posao stari članovi koji su proveli na selu već godinu dana i koji su prema tome bolje upućeni. Ove će pridošlice sa svoje strane iduće godine poučavati nove ljude. Na ovaj se način izbegava da ne bi svi odjednom bili neupućeni i novajlije u poljoprivredi i da žetva ne bi trpela zbog njihove neupućenosti u posao. Pošto se ovo obnavljanje poljoprivrednika vrši svake godine, niko nije prinuđen da vodi suviše dugo dosta težak život. Međutim, mnogi kojima se jako svidi zemljoradnja, dobijaju dozvolu da ostanu na selu po nekoliko godina.

Ovi poljoprivrednici obrađuju zemlju, gaje stoku, seku drva i svoje proizvode prenose suvim ili morem, kako im je zgodnije. Oni odgajavaju ogroman broj pilića zahvaljujući jednom zaista divnom načinu. Pilići se ne legu iz jaja pomoću kvočke, već stanovnici Utopije stavljaju jaja na veštačku i stalnu toplotu. Pilići, čim izađu iz ljuske, idu za ljudima i poznaju ih kao da su im oni majka.

Konja imaju vrlo malo, i ovi konji što ih gaje, vatreni su i služe isključivo omladini za vežbanje u jahanju. Za volove zadržavaju rad oko oranja i vuče. Po njihovom mišljenju, ako vo nema onu živost konja, on je izdržljiviji i

zdraviji. Osim toga, hrana za njih staje jevtinije i iziskuje manje truda, i najzad, kad više nije za rad, može opet da posluži za hranu.

Žito upotrebljavaju za hleb. Piju sok od grožđa, od jabuke i kruške, a takođe i vodu, čistu, ili mešanu s medom ili sokom od nekog slatkog drveta što ga imaju u izobilju. Iz iskustva znaju da tačno odrede potrošnju svakog grada i njegove oblasti, pa seju samo nešto više no što im je potrebno, a isto čine i sa stokom, s tim da višak razdele susednim oblastima. Sve je potrebno, a što se ne može dobiti na selu, traži se od grada. Gradski činovnici izdaju to bez teškoća i bez traženja nečeg u zamenu. Svakog meseca stanovnici se skupljaju da praznuju jedan dan.

Kad se približi doba žetve philarchi poljoprivrednih porodica javljaju gradskim činovnicima koliko im pomoći treba poslati. Jata žetelaca pristižu onda u određeni trenutak, i ako je nebo vedro, žetva je gotova skoro za jedan dan.

O GRADOVIMA, A POSEBNO O AMAUROTU

Ko poznaje jedan grad, poznaje ih sve, jer su svi isti ukoliko priroda mesta dozvoljava. Mogao bih vam opisati natresumce koji bilo grad, ali zašto ne bih izabrao baš Amaurot? On to zaslužuje na prvom mestu s obzirom na

povlasticu što su mu dodelili da bude sedište Senata, a osim toga, poznajem ga najbolje, jer sam u njemu živeo neprekidno punih pet godina.

Grad Amaurot pruža se dakle u podnožju jednog brda na blagoj padini. Oblikom je skoro četvorougaonik, a počinje nešto ispod vrha i prostire se na dve hiljade koraka do reke Anyder, duž čije se obale širi. Anyder izvire na dvadeset milja iznad Amaurota. Na početku je reka mala, ali se usput povećava pritokama među kojima su dve srednje veličine, i na ulazu u grad meri pet stotina koraka. Uskoro se još više širi i uliva u okean, dokle joj novi tok iznosi šezdeset milja.

Na čitavoj razdaljini između grada i mora, pa čak i nekoliko milja uzvodno plima koja traje šest časova dnevno, a zatim oseka, smenjuju brzi i sporiji tok reke. U vreme morske plime slana voda puni na dužini od trideset milja čitavo korito reke Anyder, potiskujući uzvodno slatku vodu koju čak i nešto dalje začinjava solju. Zatim rečna voda prestaje postepeno da bude slana i dobija svoju prvobitnu čistoću u prolazu kroz grad. Voda je onda potpuno slatka i stiže u vreme oseke sve do ušća. Grad je vezan za suprotnu obalu reke mostom koji nije načinjen od običnih dasaka i drvenih stubova, već na divne kamene lukove. Ovaj most je postavljen na najudaljenijoj tački od mora, što dozvoljava brodovima da bez prepreka prolaze celom dužinom grada.

Postoji još jedan potok, mali i miran, koji izvire iz same planine gde se uzdiže Amaurot, protiče sredinom grada, uliva se u reku Anyder i nestaje. Amaurotanci su okružili njegov izvor utvrđenjima koja se vezuju za zidine što opasuju grad. Ovako u slučaju neprijateljskog napada potok ne može biti prekinut, odvraćen ili zatrovan. Od izvora polaze cevi koje daju vodu u svim pravcima prema nižim delovima grada. Kad zemljište ne dozvoljava ovakav postupak, iskorišćuju se prostrane cisterne gde se skuplja kišnica.

Grad je opasan visokim i debelim zidovima na kojima su podignuta utvrđenja i kule. Rov je bez vode, ali dubok, širok i pun trnja i žbunja. On okružuje grad s tri strane, a s četvrte strane sama reka služi mesto rova. Ulice su tako uređene da olakšaju saobraćaj, i zaštićene su od vetra. Kuće su savršene čistoće. One obrazuju dva niza s obe strane ulice i njihova lica gledaju jedna u drugu. Između ovih redova kuća ulica je široka trideset stopa. Iza svake kuće, čitavom dužinom ulice, pružaju se prostrani vrtovi, koji su zatvoreni sa svih strana leđima kuća. Nema kuće koja nema izlaz na ulicu i vrata u vrt. Oba krila na kapijama otvaraju se prostim pritiskom ruke i sama se zatvaraju, svako može da uđe. Pošto nema posebne svojine, kuće se menjaju svake desete godine izvlačenjem kocke. Utopijevci polažu mnogo na svoj vrt. Gaje lozu, voćke, razne biljke i cveće. Sve je u vrtovima

tako bogato i tako se brižno gaji da nikada nisam video ni veće berbe ni lepšeg izgleda. Zadovoljstvo nije jedini povod ovom negovanju vrta, već i utakmice između pojedinih delova grada, ko će imati najlepši vrt. Teško bi sigurno bilo naći u čitavom gradu nešto što ne bi najbolje odgovaralo potrebama i uživanju svih. Čini se kao da je osnivač države imao kao glavnu brigu da stvori ove vrtove. Plan grada je prema predanju bio otpočetka obeležen sopstvenom rukom Utopusa, a svojim naslednicima je ostavio brigu da sve usavrše i ulepšaju, jer je predviđao da jedan ljudski vek nije dovoljan. Takođe i njihovi anali, koji obuhvataju doba od hiljadu sedam stotina šezdeset godina od osvajanja, a koje oni s najvećom brižljivošću čuvaju, obaveštavaju nas da su njihovi stanovi u prvo vreme bile niske kuće i kolibe, načinjene kako bilo i od ma kakvog drveta, sa zidovima od nabijena blata i kosim krovovima od slame. Danas svaka kuća ima tri sprata. Spolja su zidovi od kamena, peščara ili cigalja, a iznutra se rupe zapušavaju gipsom. Ravni krovovi pokriveni su nekim biljnim proizvodom koji je jevtin, ali je zbog svog sastava neupaljiv i otporniji od olova za nepogodu. Da bi sprečili vetar da im ne duva, stavljaju na prozore staklo koje se jako upotrebljava. Uzimaju takođe katkada i neku izvanredno finu tkaninu, natopljenu providnim uljem ili ambrom, jer ovako postižu dvostruku korist, pošto ona propušta više svetlosti i bolje štiti od vetra.

O MAGISTRATIMA

Svaka grupa od trideset porodica bira sebi svake godine po jednog magistrata koji se na starom jeziku naziva »syphogrant«, a na novom »phylarch«. Na čelu deset syphogranata i njihovih porodica stoji, kako se ranije nazivao, »tranibor«, a sada ga zovu »protophylarch«. Naizad svi syphogranti, dve stotine na broju, pošto polože zakletvu da će izabrati najboljeg čoveka, imenuju tajnim glasanjem vladara koji se bira između četiri kandidata koje predloži narod. Svaka četvrt grada određuje kandidata i preporučuje ga senatu. Vladar je imenovani doživotni magistrat, sem ako se desi da se posumnja da teži tiraniji. Tranibori se biraju svake godine, ali se uvek biraju isti, sem u slučaju ozbiljnih razloga. Svi ostali magistrati obnavljaju se svake godine.

Svaki treći dan, a katkad i češće ako zahtevaju prilike, tranibori drže sednicu s vladarem i raspravljaju o državnim poslovima. Oni odmah rešavaju nesporazume između pojedinaca, ako se neki pojavi, što je vrlo retko. Dva syphogranta prisustvuju svaki put sednicama senata, ali nikada isti dva puta uzastopce. Pazi se da se ništa što se odnosi na državne poslove, ne potvrdi pre no što prethodno ne bude pretreseno u senatu tri dana pre glasanja. Određena je smrtna kazna ako se državni poslovi raspravljaju izvan senata i narodnih skupština. Ova pravila su utvrđena da bi se izbeglo da

vladar ne bi sporazumno s traniborima mogao lako da potlači narod i izmeni uređenje. Zato se svako pitanje koje se smatra važnim šalje pred skupštinu syphogranata. Pošto saopšte svojim porodicama, syphogranti pretresaju između sebe, pa onda dostavljaju senatu svoje mišljenje. Ponekad se neka iznosi pred opšti sabor ostrva. Osim toga, običaj traži da se predmet u senatu nikada ne raspravlja istog dana, već da se pretres odloži za iduću sednicu. Na ovaj način niko nije izložen opasnosti da kaže prvo što padne na um i da zatim bude prinuđen da brani mišljenje što ga je izrekao, mesto da podupire ono koje odgovara opštem dobru, jer usled lažnog i neumesnog stida dešava se da neko više voli da brani svoj ugled umesto državnu stvar. Nije se htelo da se omete razmišljanje, jer se onda ne govori promišljeno i s poznavanjem stvari.

O ZANIMANJIMA

Postoji jedno zanimanje, poljoprivreda, kojim se bave bez razlike, i ljudi i žene, i od koga niko nije oslobođen. Svaki se u tome od malena poučava, delom teorijski u školi, delom i praktično prilikom šetnji po obližnjim poljima kraj grada. Deca se ne zadovoljavaju samo posmatranjem, već se odaju i samom telesnom radu što im daje priliku da ojačaju

telo. Pored poljoprivrede koja je, kao što rekoh, zajedničko zanimanje, svaki uči još po neki poseban zanat. Jedni tkaju vunu i lan, drugi su zidari, grnčari, kovači ili obrađuju razne sirovine. Ne vidim drugih značajnijih zanimanja koje bi valjalo nabrajati.

Oblik odela je uvek isti na čitavom ostrvu, nepromenljiv za sva doba. Razlikuju se samo polovi, i neženje i devojke od oženjenih i udatih. Ovo odelo uostalom nije bez elegancije i dozvoljava slobodu kretanja što ih štiti kako od zime, tako i od vrućine. Svaka porodica izrađuje svoje odelo.

Tako, bez izuzetka svi, i muško i žensko, uči po neki zanat. Ali kako su žene slabije, one se bave lakšim poslovima. Obrađuju uglavnom vunu i lan. Drugi zanati, pošto su teži, ostaju ljudima. Svaki obično prihvata zanat svog oca, što je sasvim prirodna naklonost. Ali ako je neko privučen nekim drugim zanatom, onda usvajanjem ulazi u neku porodicu koja se time zanima. Otac i magistrati brinu se da ima kao majstora nekog ozbiljnog i časnog oca porodice. Čak šta više, ako neko već poznaje jedan zanat a hoće da uči i drugi, pruža mu se ista mogućnost. Posle toga može da izabere od ta dva zanata koji hoće, sem ako mu grad odredi zanat u slučaju da nema dovoljno zanatlija te vrste.

Glavna, gotovo jedina dužnost syphogranata jeste da paze da niko ne ostane bez rada i da svaki upražnjava savesno svoj zanat, neuma-

rajući se kao stoka koja tegli od rane zore do mrkla mraka. Inače bi mu bilo gore nego robu, kakva je uostalom svuda sudbina radnika. Izuzetak čini Utopija.

Dan, računajući i noć, deli se na dvadeset četiri podjednaka časa. Vreme posvećeno radu tačno je određeno. Radi se jutrom tri časa, pa se onda ide na ručak. Zatim dva časa odmora po podne, pa opet nov tročasovni rad i najzad večernji odmor. U podne je kod njih jedan sat. Odlaze na spavanje u osam sati i spavaju osam časova.

Svaki upotrebljava po svojoj volji vreme od svršetka rada do obeda i spavanja, ali ga ne posvećuje ni uživanjima ni lenčarenju. Svaki zna vrlo lepo da ga iskoristi na neko zanimanje nezavisno od svog zanata, koje je izabrao po svom ukusu. Većina se u dokolici bavi književnim radovima, a u jutarnjim časovima prisustvuje javnim predavanjima. Ova predavanja posećuju obavezno samo oni koji se posebno odaju proučavanju književnosti. Pa ipak ljudi i žene svih doba hitaju na ovo ili ono predavanje prema svom ukusu. Ali niko ne sprečava ni one koji više vole da svoje slobodno vreme provedu u svom zanatu, jer ima ih mnogo koji nemaju smisla za ovo uznošenje duha što ga donosi razmišljanje i nauka. Naprotiv, čak im i odobravaju, jer i zajednica ima od toga koristi. Posle večere provodi se jedan sat u zabavljanju, leti u vrtu, a zimi u velikim zajedničkim dvorama gde se obeduje.

Tu se svira, razgovara. Glupe i štetne kocke i druge slične igre potpuno se nepoznate, ali se igraju dve igre koje liče na našu igru šaha. Prva je borba brojeva, gde jedan broj odnosi pobedu nad drugim, a druga je bitka poroka i vrlina. Ova igra pokazuje jasno razdor koji vlada među porocima i njihovu složnost u borbi protiv vrlina. Ona iznosi koji je porok neprijatelj neke vrline, kako poroci napadaju na otvorenom polju, kojoj ratnoj veštini pribegavaju pri napadu s boka, kakvim snagama raspolažu vrline da odbiju napade poroka, kakvim sredstvima mogu one da slomiju njihove pokušaje i na koji način, najzad, svaki tabor odnosi pobedu.

Sada je došao trenutak da se jedno pitanje temeljno prouči, da bi se izbegla svaka zabluda. Možda ćete pomisliti da šestočasovni rad dnevno mora da ima za posledicu oskudicu. Međutim, ovaj rad je više nego dovoljan da se zadovolje sve životne potrebe i zahtevi udobnosti. Ovo će vam biti jasno, ako se proračuna koji deo stanovništva kod drugih naroda provodi svoje vreme u neradu. Na prvom mestu većina žena koje pretstavljaju polovinu stanovništva, a onamo gde žene rade, ljudi gotovo uvek dremaju. Dodajte tome onu dokonu većinu sveštenika, pa onda sve bogataše, a na prvom mestu vlasnike velikih poseda koji se nazivaju »plemićima« i »vlastelom«. Uzmite i svu njihovu poslugu, sve sam lupež u livreji, i najzad one snažne i jake prosjake koji se prave

bolesnim da bi skrili svoju lenjost. Onda ćete ustanoviti da je broj radnika što svojom delatnošću zadovoljava potrebe ljuskog roda, daleko niži no što ste zamišljali.

Pogledajte sada kako od ovog broja malo njih upražnjava zaista neophodan zanat. Kad se sve meri u novcu, mnogi su prinuđeni da se odaju mnoštvu potpuno nekorisnih i uzaludnih zanimanja, koja samo služe raskoši i raskalašnosti. Ako pretpostavite da bi ova masa ljudi koji sada rade, bila raspodeljena na mali broj zanata čije upražnjavanje odgovara korisnom iskorišćavanju prirodnih bogatstava, onda bi izobilje korisnih proizvoda bilo toliko da bi cene bile suviše niske da obezbede zanatliji životni opstanak. Pretpostavite najzad da se korisnim zanimanjem bave svi ljudi koji gube svoje vreme u proizvodnji za raskoš, i da ona gomila lica što živi u dokonosti i lenjosti, a za svoju potrošnju uzima proizvode tuđeg rada, i to koliko i sam proizvođač, bude prinuđena da sarađuje na zadovoljavanju opštih potreba, onda bi svaki pojedinac, kao što se lako uviđa, imao samo vrlo malo da radi da bi se proizvelo sve što je nužno za naš opstanak i udobnost, kao i zadovoljstva, misleći naravno na prava i prirodna zadovoljstva.

Ovo je u Utopiji dokazano činjenicama. Tamo u svakom gradu i njegovoj oblasti postoji jedva pet stotina osoba, ljudi i žena, koje su oslobođene rada. Među ovima su i syphogranti, koji ipak rade da bi dali potstreka drugima. Oslobođeni su takođe i oni kojima narod na predlog sveštenika tajnim glasanjem dozvoli salno oslobođenje, da se mogu posvetiti naukama. Ako neko izneveri očekivane nade, vraća se ponovo na rad. I obratno, nije retko takođe videti da neki radnik sve svoje slobodne časove posveti marljivo naukama i svojim naporom učini takav napredak da ga oslobođavaju od upražnjavanja zanata i uzdižu u red obrazovanih. Iz ovog reda obrazovanih biraju se izaslanici, sveštenici, tranibori, pa i sam vladar, Barzan, kako se govorilo na starom jeziku, ili Adem, kako se naziva na novom. Kako sav ili skoro sav svet nije ni dokon niti se bavi nekim nekorisnim zanatom, lako je onda izračunati kako je potrebno svega malo časova rada da bi se zadovoljile potrebe.

Osim toga Utopijevci imaju još jedno preimućstvo u izvršenju nužnih radova, jer je sve dobro urađeno i sve se dobro održava. Izgradnja i popravka kuća zahteva svuda neumorne brige toliko ljudi. Malo štedljivi naslednici puštaju malo po malo da se pretvori u ruševine kuća koju je otac sagradio. Zgrada koju su oni mogli održavati s malim troškovima, nameće njihovim naslednicima velike izdatke da bi je popravili. Često čak neka kuća čija je izgradnja stajala vrlo skupo, dopadne nekom čoveku prefinjena duha koji se uopšte i ne udostojava da se o njoj brine, i tako se ona uskoro ruši, da je posle potrebno taman toliko novca da bi se sagradila nova. U Utopiji, međutim,

sve je dobro predviđeno i uređeno radi opšteg dobra, da retko dolazi do toga da se traži mesto za drugu, novu kuću. Tamo se sve opravke odmah vrše, tako da se predupređuje svaka opasnost od velikog kvara. S malo truda građevine traju vrlo dugo. Na ovaj način radnici na građevinama rade tek s vremena na vreme; njima se naređuje da izdelju komade drveta, da istešu kamenje i da sve pripreme kod svoje kuće pa je u slučaju potrebe posao brzo gotov.

S druge strane posmatrajte kako malo troše na odelo. Za vreme rada obučeni su u kožu, i ovo odelo traje nekih sedam godina. Kad se pojavljuju u društvu, prebacuju preko ovog grubog odela ogrtač. Boja je na čitavom ostrvu ista. Čuva se ustvari prirodna boja vune. Zato se i upotrebljava manje tkanine no igde na svetu, a i ova tkanina staje jevtinije. Platno takođe zahteva manje rada no drugde, a i više se upotrebljava. Kod platna se gleda samo na belinu, a kod tkanine na čistoću. U drugim zemljama jedan jedini čovek zadovoljava se jedva s četiri ili pet odela od tkanine razne boje i sa toliko od svile. Nekima koji su otmeniji, nije dovoljno ni deset. Utopijevac se zadovoljava s jednim odelom koje mu obično traje dve godine. Pa i zašto će mu više? Da li će se time bolje zaštititi od hladnoće ili će biti za pedalj otmeniji? Iako svaki upražnjava neki koristan zanat i njemu posvećuje vrlo mali broj časova, ipak postoji izobilje svih dobara.

S vremena na vreme saziva se veći broj stanovnika za popravku puteva, naročito u slučaju nagomilavanja proizvoda. Često se opet određuje smanjenje radnog vremena. Magistrati ne žele da prisiljavaju građane mimo volje na suvišan rad. Ustanove ove države teže poglavito da oslobode sve građane materijalnog ropstva ukoliko to dozvoljavaju potrebe zajednice i da pomognu slobodu i negovanje duha. U tome se prema Utopijevcima sastoji životna sreća.

O UZAJAMNIM ODNOSIMA

Sada ću da vam opišem kako su međusobni odnosi građana i kako se vrši podela svih stvari.

Grad se sastoji od porodica koje sačinjavaju, kao što se najčešće događa, zajednicu združenu srodničkom vezom. Kad žene postanu zrele, udaju se i odlaze da žive kod svojih muževa. Sinovi i unuci ostaju u svojoj porodici i duguju poslušnost najstarijem srodniku. Ako su godine oslabile njegov um, smenjuje ga nastariji član porodice posle njega. Međutim, da se stanovništvo ne bi smanjilo i da se ne bi suviše brzo povećalo vodi se briga da svaka porodica, kojih ima šest hiljada u svakom gradu, sem onih što tu ne stanuju, nema manje od desetoro zrele dece, ni više od šesnaestoro.

Broj nezrele dece je neograničen. Ova mera se održava na taj način što se višak mnogobrojne porodice dodeljuje porodicama s nedovoljnim brojem članova.

Ako je stanovništvo jednog grada suviše mnogobrojno, ono popunjava prazninu u nedovoljno naseljenim gradovima, a ako na čitavom ostrvu broj stanovnika postane suviše veliki, onda se u nekom gradu određuju građani koji odlaze i osnivaju naseobinu na najbližem kopnu, i ova naseobina dobija isto uređenje. Oni biraju oblast gde urođenici poseduju više zemlje no što im je potrebno, pa je ostavljaju neobrađenom. Zauzimajući zemljište primaju i urođenike, ako ovi hoće da žive po njihovim zakonima. Ovim ujedinjenjem i zajednicom ustanova dva naroda na svoju najveću korist lako obrazuju tokom vremena jedan jedini narod.

Svojim načinom upravljanja zemljom uspevaju da učine plodnim za novu naseobinu tle koje su raniji stanovnici smatrali siromašnim i neplodnim. Ali ako naiđu na narod koji im se opire, onda ratuju protiv njega, jer drže da je rat sasvim opravdan ako je u pitanju prosto posedanje zemljišta koje je drugi narod ostavio neraskrčeno i pusto, a zabranjuje posedanje i uživanje drugom narodu koji po prirodnim zakonima ima pravo da tu nađe svoj opstanak.

Ako se dogodi, kao što se dvaput desilo tokom njihove istorije, da se stanovništvo nekih gradova smanji toliko da ostali krajevi ostrva ne mogu da popune prazninu, sem da i sami smanje stanovništvo ispod uobičajenog broja, onda se stanovnici neke nove naseobine vraćaju da nasele ove gradove. Više vole da nestanu neke naseobine nego da im se smanji stanovništvo po gradovima.

Ali vratimo se sada na međusobne odnose građana. Najstariji, kao što rekoh, upravlja porodicom. Žene slušaju svoje muževe, deca svoje roditelje, jednom reči mlađi slušaju starije. Ceo grad je podeljen u četiri jednaka dela, i po sredini svake četvrti nalazi se po jedan trg, gde se u određena skladišta donose proizvodi rada svih porodica. Ovi se proizvodi zatim određuju po pojedinim stovarištima prema svojoj prirodi. Svaki otac porodice, domaćin, traži odatle sve što je potrebno njemu i njegovima, i nosi sve bez plaćanja novcem ili davanja nečeg u zamenu. Zašto bi mu nešto i odbili da mu daju? Svega ima u izobilju, a ne izgleda da bi neko tražio više no što mu je potrebno. Kako bi se i moglo pretpostaviti da bi neko tražio više, pošto je svaki obezbeđen da mu nikada ništa neće nedostajati. Svakako da strah od oskudice čini sva bića pohlepnim i gramzivim, dok čoveka oholost čini takvim, jer se gordi nadmoćnošću u suvišnim bogastvima, koja uporno gomila. Ali njihovo uređenje ne daje mesta ovakvom poroku.

Pored onih skladišta o kojima sam govorio, postoje i stovarišta za životne namirnice gde se donose ne samo povrća, voća i hleb, već tako isto ribe, zaklana živina i meso od četvoronožnih životinja, koje u klanicama izvan gradu kolju i čiste robovi. Slobodnim građanima ne dozvoljava se da se naviknu na ubijanje živih bića, jer ovaj posao po njihovom mišljenju postepeno uništava milosrđe, koje je najplemenitije osećanje ljudske prirode. Ne dozvoljavaju takođe da u grad uđe prljavština i pokvareno meso, jer bi to moglo da okuži vazduh i izazove bolesti.

U svakoj četvrti postoje zatim domovi, velike zgrade sagrađene na podjednakoj razdaljini jedna od druge, i svaka ima svoje posebno ime. U njima stanuju syphogranti, a uz njih stanuje po trideset porodica, s obe strane po petnaest. Upravnik svakog doma nalazi se u pravo vreme na trgu i traži određenu količinu namirnica prema broju članova koje ima da hrani u svom domu.

Najveća se briga vodi o bolesnicima. Leče ih u bolnicama kojih ima četiri i smeštene su oko grada, nešto izvan zidina gradskih. One su tako prostrane da bi se mogle uporediti s malim gradovima, te mogu da prime sve bolesnike, koliko ih god bilo, i svi oni imaju dovoljno mesta. Ovo takođe dozvoljava da se izdvoje zarazni bolesnici, čija bi bolest mogla inače zahvatiti sve. Ove bolnice su savršeno uređene i snabdevene svim što je potrebno

bolesnicima, koji se leče s puno nežnosti i usrdnosti, u stalnom prisustvu najboljih lekara. U bolnicu se niko silom ne upućuje, ali svaki bolesnik više voli da se leči tamo nego kod kuće.

Pošto upravnici bolnica dobiju sve što su lekari prepisali od namirnica, najbolji proizvodi dele se na domove pravično prema broju članova. Ponekad se ukazuje posebna pažnja vladaru, prvosvešteniku, traniborima a takođe izaslanicima i strancima, ako ih ima. Ovi su vrlo retki, a ako dođu u grad dobijaju posebno određene stanove koji su snabdeveni svim što im je potrebno.

Čitava syphograntija, svih trideset porodica, kad odjekne zvuk trube, odlazi u određene časove u dom na zajednički ručak i večeru, sem onih građana koji obeduju kod kuće ili u bolnici. Pošto su ovi domovi snabdeveni, zabranjeno je pojedincima da se sami za sebe snabdevaju, ali nikome i ne pada na pamet da tako čini, iako svaki građanin ima pravo da jede kod svoje kuće. Smatra se ludim i nezgodnim da se neko muči oko pripremanja osrednjeg obeda, kad ga očekuje obilan i divan obed u domu, na nekoliko koraka od kuće. U ovim domovima robovi vrše sve manje više prljave i mučne poslove. Žene redom, porodica po porodica, staraju se o kuhanju i pripravljanju jela, kao i postavljanju stola. Za svaki obed ima po tri stola, pa i više, prema broju članova. Ljudi sede uza zid

a žene preko puta njih. Ako nekoj ženi iznenada pozli, što se dešava ponekad, posebno kod bremenitih žena, ona može lako da se digne od stola a da ostale ne uznemirava i da ode u odeljenje za dojilje. Ove se nalaze odvojene sa svojom odojčadi u posebnoj trpezariji gde uvek ima vatre, čiste vode i kolevki. Na ovaj način mogu one da uspavaju svoju decu ili da ih razviju i puste da se slobodno igraju kraj vatre. Odojče doji uvek mati, a ako ona umre ili se razboli, žene syphogranata traže brzo dojkinju. Nju je lako naći, jer čim neka žena može da učini ovu uslugu rado se nudi. Ovo milosrdno delo donosi joj pohvalu, a dete smatra dojkinju kao majku.

Sva deca stanuju u odeljenju za dojilje sve do pete godine. Nedozreli dečaci i devojčice, sve do doba udaje i ženidbe, služe za stolom ili, ako su zbog mladosti nejaki, stoje mirno kraj članova za trpezom, i jedu što im se ponudi. Inače, sem ovih obeda, ne dobijaju ništa za jelo.

Syphogrant i žena mu sede jedno uz drugo u čelu prvog stola, na počasnom mestu, odakle imaju pregled svih, pošto su stolovi postavljeni duž sale od jednog kraja do drugog. Dva najstarija i najuglednija člana sede s njima za stolom. I ostali sede sve po četvoro. Ako je neki praznik, onda sveštenik i njegova žena sede mesto ova dva starca i pretsedavaju obedu sa syphograntom. Za stolovima s obe strane dvorane sede naizmenično mlađi i

stariji, tako da se svi mlađi nalaze okupljeni i istovremeno izmešani sa starijima. Ovo je uređeno, kažu oni, da ozbiljnost starosti i poštovanje što joj se duguje, spreči mlade ljude da ne puste suviše na volju jeziku i pokretima, pošto se ništa ne može učiniti i reći da se ne vidi i ne čuje sa svih strana za susednim stolovima.

Služenje jela počinje se s prvim, syphograntovim stolom. Prvo se najbolja parčad daju starijim ljudima koji zauzimaju počasna mesta, pa se onda ostalo deli na ravne časti drugim članovima. Stari opet sa svoje strane vrlo rado dele sa svojim susedima izabranu parčad što su ih dobili, tako da su stari počastvovani kako valja, a ova počast okreće se opet u korist svih.

Ručak i večera počinju čitanjem neke moralne knjige, koje je kratko da ne bi zamaralo. Onda najstariji zapodevaju razgovor koji je ozbiljan, ali pun živosti i raspoloženja. Šala nije neumesna. Svoj razgovor ne nastavljaju za sve vreme obeda, ali rado slušaju mlađe i sa svoje strane čak namerno nastoje da čuju njihova mišljenja. Na ovaj način upoznaju se s bistrinom uma i karakterom mlađih ljudi, koji se lako otkrivaju u slobodnom razgovoru što vlada među članovima. Ručak je kratak, a večera duža. Posle prvog obeda dolazi rad, a posle drugog san i noćni odmor koji je po njihovom mišljenju najpogodniji za dobro varenje. Nijedna večera ne prolazi bez muzike,

ni bez poslastica. Pale se mirisi i posipaju mirišljava ulja. Ništa se ne štedi za udobnost članova. Kod njih vlada mišljenje da nijedno zadovoljstvo nije zabranjeno sve dok ne povlači zlo za sobom. Takav je zajednički život u gradovima, a na selima gde ljudi žive usamljenije, svaki jede kod svoje kuće. I zemljoradničke porodice imaju sve, pošto oni snabdevaju hranom gradsko stanovništvo.

O PUTOVANJIMA UTOPIJEVACA

Ako neko želi da poseti nekog svog prijatelja koji stanuje u drugom gradu, ili da prosto vidi neko mesto, syphogrant i tranibor rado mu daju dozvolu sem ako nema neke naročite prepreke. Putnici odlaze u grupama, snabdeveni pismom od vladara, u kome se nalazi dozvola za odlazak i utvrđeni rok za povratak. Daju im se kola i jedan javni rob koji preže i brine se o volovima. Uostalom, putnici ako ne vode žene sa sobom, ostavljaju kola kao teret i smetnju. Sa sobom ništa ne nose a celim putem imaju sve, jer su svuda kod svoje kuće. Ako u nekom mestu ostanu više od jedan dan, oni rade svoj zanat, i zanatlije istog zanimanja oduševljeno ih primaju. Onaj koji samovoljno pređe granice svoje oblasti, pa ga uhvate bez vladareve dozvole i vrate, smatra se kao begunac i najstrožije

kažnjava. U slučaju povrata osuđuje se na ropstvo.

Ako neko želi da se prošeta po poljima što okružuju grad, može da učini pod uslovom da ima dozvolu domaćina porodice, kao i pristanak svoje žene. Ali, ma u koje selo da ode, hrana mu se daje ako je plati svojim radom, obično radi jedno pre ili jedno poslepodne. Pod ovim uslovom može da ide kud mu je volja u oblasti oko grada, jer će biti i tamo koristan.

Na ovaj način niko ne može da živi u neradu i lenjstvovanju. Nigde se ne vidi krčma, nigde javna kuća, nigde neko skrovište za sastanke, nigde prilika za razvrat i porok. Svaki je stalno izložen pogledima svih i nalazi se u srećnoj nuždi da se posveti uobičajenom radu i časnim uživanjima. Ovakav život donosi neophodno blagostanje. I pošto se dobra podjednako dele između svih, nepoznati su tamo siromasi i prosjaci.

Na Skupštini u Amaurotu gde se sastaje, kao što rekoh, svake godine tri stotine građana iz svih gradova, počinje se odmah po otvaranju zasedanja s rasmatranjem u kojim je oblastima bila proizvodnja obilna, a u kojima je opet bila slabija. Oblast koja se nalazi u izobilju pomaže odmah onu koja je u oskudici, ne tražeći i ne primajući ništa u zamenu, a zato opet prima ono što joj ne dostaje od neke druge oblasti koja ima toga u obilju, iako joj nije učinila nikakvu uslugu. Ovako čitavo ostrvo sačinjava jednu jedinstvenu porodicu.

Kad stanovnici Utopije imaju dovoljno za sebe same, a to računaju za dve godine unapred, pošto se ne zna šta se može desiti iduće godine, oni izvoze u druge zemlje višak žita, meda, vune, lana, drva, koža, sredstava za bojenje, voska, loja i životinja. Sedmi deo svih proizvoda poklanjaju siromašnima zemlje u koju uvoze, a ostalo prodaju po umerenoj ceni. Ovom trgovinom uvoze oni ne samo sirovine koje im nedostaju, kao što je uglavnom gvožđe, već takođe i velike količine zlata i srebra. Trgujući ovako već odavno, nagomilali su neverovatna bogatstva. Zbog toga im sada nije važno da li će prodati za gotovo ili na poček. U svakom slučaju oni ne primaju hartije sa potpisom samo pojedinaca, već traže i jemstvo grada, koji o roku zahteva isplate od pojedinačnih dužnika, ostavlja primljene iznose u svoju blagajnu i koristi se njima sve dok ih utopijevski poverioci ne zatraže. Ovi obično ne povlače svoj novac, jer smatraju da nije pravo da podignu ono što drugima donosi koristi, a oni sami ne upotrebljavaju. Ali ako prilike iziskuju oni traže isplatu, na primer ako hoće jedan deo da pozajme nekom drugom narodu ili hoće da ratuju. Jedino u ovu svrhu čuvaju svoje blago što ga imaju, da bi mogli da izbegnu ozbiljne i nepredviđene opasnosti. Ovim novcem plaćaju odlične nagrade stranim najamnicima koje više vole da pošlju u boj nego svoje građane. A znaju dobro da se zlatom mogu kupiti i sami neprijatelji koji

se onda između sebe ubijaju, bilo izdajom, ili u otvorenoj bitci.

Ali zato ipak u njihovim očima ovo blago ne pretstavlja neku vrednost. Zbilja se ustručavam da i dalje pričam o ovoj stvari, jer se bojim da mojim rečima neće niko poverovati. Sumnjam utoliko više kad pomislim koliko bi mi bilo teško da primim ovo izlaganje, da nisam stvari video svojim sopstvenim očima. Prirodno je uostalom da će nam izgledati malo verovatno sve ono što je suprotno našim običajima, ali ipak, ako se dobro razmisli, onda se niko neće čuditi, s obzirom na toliku razliku u ustanovama, što zlato i srebro upotrebljavaju prema svojim običajima.

Sami se nikada ne služe novcem, već ga čuvaju za slučaj nekog događaja koji bi se mogao javiti, ali koji ne mora nikada nastupiti. Inače novac nema u njihovoj zemlji veću vrednost no što mu ga je priroda dala, i oni ga ne cene više od gvožđa. Ljudi ne mogu da budu bez gvožđa, vatre i vode, ali im zlato i srebro ne služe nikakvoj neophodnoj potrebi. Samo im ljudska glupost pridaje vrednost jedino zbog retkosti. Izvanredna majka priroda nam je stavila na slobodno raspoloženje vazduh, vodu i zemlju a zakopala duboko tašte i nekorisne predmete.

Ova blaga ne zatvaraju u kule, jer bi glupa mašta prostoga sveta mogla da posumnja kako vladar i senat žele da prevare narod i obogate se nekom smicalicom. Od zlata i sre-

bra ne prave takođe ni pehare niti druge raskošne predmete, jer im je jasno da bi ljudi u slučaju potrebe da se ovi ponovo stope, besumnje teško podneli da se liše ovih predmeta za koje bi već počeli da dobijaju jaku želju.

Da bi ovo izbegli, oni su izmislili upotrebu zlata sasvim u duhu s ostalim svojim ustanovama, ali naravno potpuno suprotno od naših običaja i jedva verovatno za onoga koji se nije sam osvedočio, jer se kod nas ono jako ceni i brižljivo krije. Oni jedu i piju iz sudova i pehara od ilovače ili stakla, katkada vrlo lepog oblika, ali bez ikakve vrednosti, a od zlata i srebra, naprotiv, prave se za domove i posebne stanove sudovi za najnižu upotrebu. Dalje, od ovih istih kovina načinjeni su lanci i okovi koje stavljaju robovima. Svi oni koji su osuđeni na neku nečasnu kaznu, moraju da nose u ušima alke, na prstima prstenje, oko vrata zlatan lanac i, najzad, oko glave zlatan obruč.

Na ovaj su način preduzeli sve predostrožnosti da se kod njih zlato i srebro smatra velikom sramotom. Dok kod drugih ljudi gubitak ovih kovina pretstavlja bolno lišavanje kao da im vade utrobu, dotle se njima može odjednom u slučaju potrebe oduzeti sva kovina pa da niko i ne pomisli da je i za marjaš postao siromašnijim.

Osim toga, obalom mora oni skupljaju bisere, a iz nekih stena vade dijamante i drago kamenje, ali ih oni ne traže, već samo slučajno nađene glačaju za ukras maloj deci, koja se prvih godina detinjstva ponose ovim ukrasima, a čim odrastu, primećuju da se samo mališani zabavljaju ovim andramoljama. Oni tada i ne čekaju da im neko nešto kaže, već sami ostavljaju, jer ih je sramota da ih nose, kao što mala deca u našim zemljama, kad počnu da rastu, bacaju kocke i lutke.

Ovakvi običaji koji su sasvim suprotni onima što vladaju u drugim narodima, mogu samo da stvore sasvim drukčije duhovno raspoloženje. To sam najbolje video prilikom posete anemolijskog izaslanstva. Tri izaslanika ove zemlje stigli su u Amaurotu u ono vreme kada sam se tamo bavio. Kako su dolazili da raspravljaju važne poslove, po tri građanina iz svakog grada bilo je poslato da ih dočeka pri dolasku. Svi izaslanici susednih naroda koji su ranije dolazili u Utopiju, poznavali su dobro običaje i znali da se kod njih ne polaže nimalo na raskoš odeće, da se prezire svila i da je zlato obeležje nečasnosti. Zbog toga su oni dolazili u najskromnijoj opremi.

Ali Anemolijevci, narod udaljen od ostrva Utopije, bili su u ređem dodiru sa ovom zemljom. Pošto su bili čuli da ceo svet nosi grubo odelo, i ubeđeni da ovi siroti ljudi nemaju stvarno ništa što ne upotrebljavaju, bili su više tašti nego mudri, pa su odlučili da se pokažu u sjajnoj opremi kao neka božanstva i da zasene oči ovih jadnih ljudi sjajem svoje opreme. Tri izaslanika se dakle pojaviše sa pet

stotina pratilaca, koji su nosili odelo u bojama, većinom od svile. Što se tiče samih izaslanika, oni su bili odeveni u zlato, s velikim ogrlicama i naušnicama od zlata, sa zlatnim prstenjem i zlatnim lančićima zakačenim za kapu gde su svetlucali biseri i drago kamenje. Jednom reči, bili su ukrašeni svim onim čime se u Utopiji za nečasnu kaznu obeležavaju robovi ili se zabavljaju deca. Vredelo je zbilja videti ove izaslanike kako uzdignute glave upoređuju svoju raskoš s odelom ostrvljana, koji su se okupili po ulicama. A s druge strane, pravo je uživanje bilo videti kako su bili iznevereni u svom očekivanju i kako su bili daleko da postignu računati uspeh.

Izuzev malog broja Utopijevaca koji su imali prilike da posete druge zemlje, ostali su u čitavoj ovoj tako sjajnoj povorci videli samo sramnu izložbu. Pozdravljali su najnižeg slugu u povorci, držeći ga za njegova gospodara, a propustili su izaslanike bez ikakvog pozdrava, jer su ih zbog njihovih zlatnih lanaca smatrali robovima. Da ste samo čuli decu koja su ostavila svoje bisere i drago kamenje, vukli majku za suknju i govorili joj: »Gle, mama, onog matorog ugursuza što još nosi bisere i kamenčiće kao da je sasvim mali!« A majka je ozbiljno odgovarala: »Mir, dete moje, ono mora da je neka luda izaslanstva.« Neki su opet osuđivali zlatne lance: »Ne služe ničemu, jer su suviše tanki. Rob bi mogao da ih u svakom trenutku pokida i pobegne.«

Nakon tri dana izaslanici su uvideli da Utopijevci preziru zlato koliko ga njihovi sugrađani cene i da trpaju više zlata i srebra na nekog begunca koji je osuđen na ropstvo, nego što iznosi oprema sve trojice. Odmah su prestali da se kaćipere i posramljeni što su tako oholo isticali svoje ukrase, brzo su ih poskidali, naročito pošto su slobodnije razgovarali s Utopijevcima i shvatili njihove običaje.

Utopijevci se čude kako ljudi mogu da uživaju u gledanju bledog sjaja nekog bisera ili dragog kamena, kad se do mile volje mogu posmatrati zvezde i sunce. Smatraju kao lude one ljude koji veruju da im finoća neke tkanine može dati plemenitost, jer ma kako bila fina tkanina, ona je izatkana od vune, a vunu je nosila ovca, pa je opet ostala ovca. Čude se takođe da zlato, tako malo korisno, može sada u čitavom svetu da poprimi toliku vrednost da i sam čovek koji mu pripisuje ovu vrednost radi lične koristi, manje se ceni nego zlato, tako da neko lice, glupo kao cepanica, a isto toliko nepošteno, može da drži u zavisnosti veliki broj dobrih i umnih ljudi samo zato što ima veliku gomilu zlata. I ako bi igrom sudbine, nekom zakonskom odredbom, koja bi mogla, kao i sreća, sve da izokrene odozdo do gore, ova hrpa zlata prešla iz ruku ovog slavnog gospodara najgorem među njegovim slugama, čovek ne bi bio iznenađen da vidi kako ovaj plemić stupa u službu svoga sluge zajedno sa svojim blagom. Ali oni još

više mrze i kod njih izaziva čuđenje što bogatima odaju gotovo božanske počasti ljudi koji nisu ni njihovi dužnici niti su im obavezni, već samo zato što su bogati, čak i kad se zna njihovo užasno tvrdičenje i kad su uvereni da nikada za njegova života neće dobiti ni marjaš iz njegovih nagomilanih blaga. Ova i slična mišljenja stekli su naukama i vaspitanjem što su ga dobili u svojoj zemlji čije su ustanove potpuno suprotne tako besmislenim predrasudama.

Mali je broj onih po gradovima koji su oslobođeni svih radova da bi se isključivo posvetili naukama, i to su samo oni koji su iz malena pokazali sjajne sposobnosti, visoki um i želju za višim znanjima. Ali su tako isto sva deca upućena u književnost, i većina ostrvljana kroz ceo svoj vek odaje se u časovima dokolice duhovnom radu. Sve nauke uče na svom rođenom jeziku, koji je bogat, dosta prijatan za uho i izražava misao vernije od svih ostalih jezika. Raširen je gotovo u čitavom ovom delu sveta. Od svih filozofa, tako slavnih u našem svetu, nisu čuli ni o jednom pre našeg dolaska. Pa ipak, u muzici, dijalektici, aritmetici i geometriji postigli su skoro ista otkrića kao i naši stari narodi. Ali, ako su ravni našim precima gotovo u svakom pogledu, oni su daleko zaostali u otkrićima naših novih dijalektičara. Nisu mogli da zamisle ni najmanje od onih tako suptilnih pravila koja se predaju našoj omladini u svim razredima

logike a koja se odnose na kratkoću, opširnost i zamišljeno. Daleko su od produbljivanja tajne »sekundarnih ideja«, a nisu uopšte stigli da dokuče ono što se kod nas naziva čovek po sebi ili univerzalan čovek, onog kolosa koji je veći od ma kog diva i na koga mi možemo ukazati prstom.

Potpuno poznaju putanje zvezda i kretanje nebeskih tela. Pronašli su vrlo duhovito takođe razne instrumente i pomoću njih mogu da prate s najvećom tačnošću pomeranja i položaje sunca, meseca i ostalih zvezda što ih vide na nebu. Inače ni u snu ne bi poverovali u neke povoljne ili kobne uticaje zvezda, kao i u druge izmišljotine koje tvrde da mogu saznati sudbinu prema zvezdama.

Kišu, vetar i ostale vremenske promene znaju da pretskažu prema izvesnim znacima sa kojima ih je upoznalo dugo iskustvo. U pogledu uzroka ovih pojava, plime i oseke, slanosti morske vode, porekla neba i zemlje i njihove prirode u nekim tačkama su istog mišljenja kao i naši stari filozofi, a u nekima se opet razilaze. Novim sistemima što su ih zamislili, udaljuju se od svih naših, ali im nikako ne uspeva da se međusobno slože.

U onom delu filozofije gde se pretresa o vrlini i zlu, postavljaju ista pitanja kao i mi. Raspravljaju o svojstvima duše i tela, kao i spoljneg sveta, i pitaju se da li se izraz »dobar« može primeniti na sve ove ili se mora isključivo zadržati za duhovna svojstva. Pre-

tresaju takođe o vrlini i zadovoljstvu, ali glavni, čak bitni predmet njihove raspre pretstavlja pitanje u čemu se sastoji ljudska sreća, da li je jednostavna ili mnogostruka. Izgleda da pripisuju mnogo važnosti dobrodeteljnim posledicama zadovoljstva u čemu, po njihovom mišljenju, leži ako ne čitava a ono najbitniji deo ljudske sreće. Još čudnije je, međutim, što oni pored svoje ozbiljne i po malo prestroge vere izvlače opravdanje za takvo ponašanje puno zadovoljstva. Jer, zbilja, pri raspravljanju o sreći polaze uvek od verskih načela udruženih s racionalnom filozofijom, inače bi im njihovo mišljenje izgledalo nepotpuno i pogrešno.

Evo nekoliko tih načela. Duša je besmrtna, i dobrotom Boga rodila se da bude srećna. Nakon zemaljskog života naše vrline dobijaju nagradu, za naše poroke kažnjavamo se mukama. Iako ova učenja pripadaju veri, smatraju da nas razum može dovesti da u njih verujemo i da ih primimo. Izjavljuju da se bez ovih načela ne bi našao niko koji bi bio toliko lud da ne bi tražio zadovoljstvo svim sredstvima, dobrim ili rđavim, sem u slučaju da bi usled nekog manjeg zadovoljstva bio lišen većeg, ili ako bi neko zadovoljstvo imao da plati patnjom. U njihovim očima vredi kao vrhunac ludosti, kad bi se neko držao teških i strogih vrlina, odrekao se svih životnih radosti i beznadežno snosio rado svaki bol, a ne bi se nadao nagradi posle smrti za patnje

na zemlji. Po njihovom mišljenju sreću ne čini ma koje bilo zadovoljstvo, već se ona nalazi u razumnim i časnim uživanjima. Naša priroda teži toj sreći kao najvišem dobru, i to putem same vrline, putem one vrline čije bi negovanje donelo jedino sreću, prema sasvim suprotnom učenju.

Vrlinom oni smatraju živeti prirodno. Bog nam nije dao druge namene. Ko se pokorava razumu u svojim naklonostima i svojim odricanjima sluša glas prirode. Razum uliva na prvom mestu smrtnima ljubav i obožavanje Božanskog Veličanstva kome dugujemo svoj život i svoje mogućnosti sreće. Zatim, ono nas uči što smirenijem i što veselijem životu, kao i da pomažemo našim bližnjima da isto čine radi sreće čovečanstva. I zbilja, kad vam najžešći ljubitelj vrlina i najstrožiji i najmračniji neprijatelj uživanja preporučuje da podržavate njegov rad, njegova bdenja, njegova odricanja, onda vam on preporučuje svim silama samo da ublažite bedu i nevolju drugih. On će u ime čovečanstva izliti najveće pohvale na onog čoveka koji se trudi da pomogne svojoj braći i da ih uteši. Čovečno je dakle u najvećem stepenu, i to je najbitnije obeležje čoveka, da ublaži patnju drugoga, da mu razagna tugu i pruži mu razonodu, tj. uživanje. Zašto nas onda priroda ne bi gonila da isto činimo i prema sebi samom? Jer, ako je prijatan život, život uživanja, rđav, onda se ne može preporučiti nikome, već bi čak trebalo

odvraćati druge da ga pribavimo drugima, onda zašto ne bi počeli sa samim sobom i učinili sebi ono što vredi za druge? Priroda koja nas ubeđuje da volimo našeg bližnjeg, ne savetuje nam da nasuprot budemo zli i svirepi prema sebi samima. Smatraju dakle da je prijatan život određen samom prirodom kao cilj svih naših delovanja. Oni cene da se vrlina sastoji u ispunjavanju prirodnog zakona. Priroda poziva sve ljude da se uzajamno pomažu, što je sasvim razumljivo, jer ne postoji nijedan pojedinac čiji se položaj nalazi iznad sudbine ostalog ljudskog roda, da bi se imala da stara samo o njemu. Ona gaji prema svim bićima iste vrste podjednaku toplinu i grli ih sve istom ljubavlju. Jasno je dakle da nas ona stalno potseća da ne treba ostvarivati svoju korist na štetu drugih. Zbog toga se u Utopiji smatra da je dobro poštovati ne samo ugovore između pojedinaca, već takođe i zakone koji upravljaju podelom udobnosti za život, bilo da je ove zakone doneo neki dobar vladar, bilo da je narod dao svoj jednodušan pristanak, bez pritiska i bez lukavog izigravanja.

Mudrost se sastoji upravo u traženju sopstvenog zadovoljstva bez kršenja zakona, a raditi za opšte dobro je vera. Ali radi svog ličnog zadovoljstva razoriti sreću drugoga pretstavlja nepravično delo. Naprotiv lišiti se nečeg u korist drugog, to je delo dobrog čoveka. Uistinu, lišenje je manje od koristi. Dobro koje se dobija u zamenu pretstavlja na-

gradu, i svest da se nešto dobro učinilo, blagonaklonost i priznanje od onih koje smo obavezali, daju viša moralna zadovoljstva no što je telesno uživanje koga ste se odrekli. Najzad, svaki religiozni duh lako se može uveriti da Bog nagrađuje ogromnom i večnom radošću žrtvu jednog lakog i brzog uživanja.

Eto zašto Utopijevci misle da treba, kad se dobro odmeri, smatrati sva naša dela, pa i naše vrline, kao da teže u krajnjoj liniji zadovoljstvu i sreći.

Ovo ime zadovoljstva daju oni svakom pokretu ili stanju duše i tela, kad čovek oseti prirodnu ugodnost. Ne dodaju oni bez razloga reč »prirodan«, jer nas ne vuče samo čulnost, već i razum prema onome što je prijatno po svojoj suštini i što se traži bez štete po druge, bez lišavanja toga radi većih radosti i bez opasnosti da će kao posledica doći patnje. Postoje stvari koje ljudi mimo prirodu i nekom složnom besmislenošću zamišljaju zadovoljstvom kao da su mogućnosti za menjanje stvarnosti isto onako lake kao i reči. Ove stvari su daleko od toga da doprinesu sreći, već samo sprečavaju one koji ih se drže i čiji se duh općinjava lažnim izgledom, da uživaju u pravim i istinskim radostima. Ima ih zbilja dosta veliki broj kojima priroda nije podarila nimalo prijatnosti i čak im je zamešala gorčine, ali ih ljudi pod mrskom vladavinom rđavih strasti smatraju ne samo kao uzvišena uživanja, već i kao bitni razlog za život.

U ovu vrstu lažnih uživanja ubrajaju taštinu onih o kojima sam već govorio i koji veruju da više vrede zato što su bolje obučeni. Oni jednim udarcem postaju dvostruko smešni. Na prvom mestu oni cene svoje odelo iznad svoje ličnosti, a po čemu je odelo od finije tkanine u pogledu upotrebe značajnije no što je grublja tkanina? I onda oni dižu glavu kao da se od drugih razlikuju svojom izvrsnošću a ne ludošću i zahtevaju radi svoje bogate opreme da im se odaju veće počasti no što bi oni imali pravo, po njihovom mišljenju, da traže kad bi bili skromnije obučeni, pa se ljute kad im se u prolazu ne obraća pažnja. Na drugom mestu, zar nije najveća glupost polagati toliko na tašte i nekorisne znake počasti? Zar je prirodno i istinsko zadovoljstvo što se oseti u susretu s čovekom koji skida kapu i povija kolena? Zar će vam se time izlečiti vaša kolena od kostobolje i vaša glava od vatre? Ovo pogrešno shvatanje sreće nalazi se još i kod onih ljudi što se gorde na pomisao da nekim slučajem potiču od niza predaka, bogatih posednika zemlje, jer plemstvo pretstavlja danas bogatstvo. Ali isto tako smatraće se u dlaku plemenitim, iako im njihovi preci nisu ništa ostavili ili su se oni samo postarali da raspu svoje nasleđe. Među ove zabludele računaju oni i ljubitelje bisera i dragulja o kojima sam već govorio i koji se smatraju bogovima kad nabave ovo lepo kamenje, naročito ako ono pripada onoj vrsti koja se najviše

ceni u tom dobu, pošto sve vrste nisu uvek na istoj ceni u sva vremena i svim krajevima. Ljubitelji ovog kamenja kupuju ih nage i neoptočene, pa opet im treba trgovčevo jemstvo, pa čak i njegova zakletva, da je kamen pravi, toliko se boje da im lažan kamen ne prevari oči. Zašto se onda oseća manje zadovoljstvo pri posmatranju lažnog kamena nego pravog, kad oko ne može da ustanovi u čemu se oni razlikuju? I jedan i drugi, vere mi, imaju istu vrednost i za onoga što vidi kao i za slepca.

A šta da kažem o onima koji nagomilavaju blago u ogromnim količinama i kojima je zadovoljstvo stvarno ili samo uobražavaju? Drugi opet boluju da svoje zlato zakopavaju i nikada se njime ne koriste niti ga možda vide. Njihov je strah da ga ne izgube toliki da ga gube čak i za sebe same, jer zakopati u zemlju znači svakako lišiti sebe, a sigurno i ostale ljude. Kad je jednom blago zakopano, tvrdica je spokojan i on oseća zadovoljstvo. Ako sad neko ukrade blago, i tvrdica koji živi još deset godina, ne zna ništa o tome, zar nije svejedno da li je za njegova života blago odneto ili ga je ono nadživelo na svom mestu? U oba slučaja blago bi njemu bilo od iste koristi.

U ova uobražena zadovoljstva dolazi, kažu oni, i kocka, iako ovu strast znaju samo po čuvenju, i lov. Kakvo se zadovoljstvo može osetiti u bacanju kocke na sto? Ne bi se to činilo kad se ne bi imalo beskrajno uživanje. A kako da ovo stalno uživanje ne izazove najzad za-

sićenost? Kako se čoveku ne dosadi, a ne da uživa, kad čuje kako psi laju i urlaju? Zašto ljudi nalaze veće zadovoljstvo da vide kako pas goni zeca a ne nekog drugog psa? Ako trka razveseljava, trka postoji u oba slučaja. Ako je dakle nada na ubijanje, onda vas privlači očekivanje klanice. Pre bi trebalo osetiti samilost kad se vidi kako neki zečar cepa zeca, kako jači pobeđuje slabijeg, kako neka krvoločna zver obara neku plašljivu životinju, kako neki ovčarski pas cepa neku nevinu žrtvu. Zato Utopijevci preziru lov i smatraju ga nedostojnim slobodnih ljudi koji nisu ni mesari, već se ovim zanatom kod njih, kao što rekoh, bave robovi. Oni idu još tako daleko da izjavljuju kako je lov najniža vrsta veštine ubijanja životinja, pošto su ostale vrste korisnije i časnije jer su od veće koristi, a i životinje se ubijaju samo po nužnosti. U lovu se, međutim, traži zadovoljstvo u krvi i smrti neke nesrećne životinje. Oni drže da zadovoljstvo u posmatranju ubijanja, makar neke životinje, otkriva krvožednu prirodu i da se ponavljanjem ove divljačke zabave može samo izroditi želja za svirepošću.

Sve ove zabave i još bezbroj drugih iste vrste smatraju obično narodi zadovoljstvima, dok Utopijevci otvoreno izjavljuju da one nemaju nikakve veze s istinskim zadovoljstvom, s obzirom na njihov surov karakter. Ne čini ništa što ova lažna zadovoljstva opijaju čula, jer to jeste svojstveno sladostrasti. To ne

može promeniti njihovo mišljenje. Ovo nije pravo uživanje, već izopačavanje ljudi koji nalaze da je prijatno ono što je gorko. Isti je slučaj i s bremenitim ženama koje imaju iskvaren ukus, jer nalaze da su smola i loj slađi od meda. Sud nekog čoveka koga su bolest ili poročne navike izopačili, ne može izmeniti prirodu ma čega bilo, a naročito ne zadovoljstva.

Prava zadovoljstva dele Utopijevci u dve vrste. Jedna se odnosi na telo a druga na dušu. Zadovoljstva duše su za njih radost razumevanja i ono blaženstvo što se rađa posmatranjem istine. Njima se dodaje prijatna uspomena na prošli neporočan život i sigurna nada na buduće blaženstvo. Zadovoljstva tela razlikuju oni u dve vrste: prva vrsta obuhvata ona zadovoljstva koja izazivaju na naša čula očigledan utisak, bilo usled obnavljanja organa koje je unutrašnja toplota iscrpla, što se oseti pri jelu i piću, bilo oslobođavanjem od suvišnih tela, što se događa prilikom pražnjenja utrobe, polnog odnosa ili stišavanja bola trljanjem. Istina, katkada zadovoljstvo dolazi ne od obnove organa, ni od oslobođavanja suviška, već od neke nevidljive snage čije se vidno dejstvo sastoji u uzbuđivanju i oduševljavanju, kao što je zadovoljstvo što ga stvara muzika. Druga vrsta telesnog zadovoljstva sastoji se u sigurnoj i savršenoj ravnoteži, u potpunom zdravlju. Kad nema nikakvog bola, oseća se prijatnost, čak i ako ne postoji neki

spoljni prijatan utisak. Besumnje da ovo poslednje zadovoljstvo mogu naša čula slabije da osete nego gruba zadovoljstva pri jelu i piću, ali ipak ga mnogi Utopijevci smatraju najvećom srećom, a gotovo svi drže da je ono osnova svakog blaženstva. Samo pod uslovom potpunog zdravlja može život izgledati spokojan i poželjan, jer bez njega nije moguće nikakvo zadovoljstvo. Otsustvo bola je za njih stanje neosetljivosti a ne zadovoljstvo, ako nema ugodnosti.

Odavno je kod njih odbačeno mišljenje, o kome se živo raspravljalo, da sigurno i trajno zdravlje ne treba računati u zadovoljstva. Oni koji su podržavali ovo mišljenje, tvrdili su da je nemoguće biti svestan svog zdravlja bez nekog spoljneg utiska. Ali danas gotovo svi jednodušno misle da je zdravlje zadovoljstvo prvog reda. Pošto, po njihovom mišljenju, bolest povlači bol koji kvari zadovoljstvo kao što bolest ruši zdravlje, onda i obratno, zašto ne bi zdravlje bilo zadovoljstvo? Nije od važnosti pitanje da li je bolest bol ili je bol stalni pratilac bolesti, posledica je u oba slučaja ista. Svejedno je takođe da li je zdravlje zadovoljstvo samo po sebi ili se iz njega, kao prirodno, rađa zadovoljstvo, kao što vatra daje toplotu, jer u oba slučaja ko ima dobro zdravlje, neće nikada biti lišen zadovoljstva. Kad jedemo, kažu oni dalje, zar to nije zdravlje koje počinje da slabi i koje se bori protiv gladi uzimanjem hrane? Ovo obnavljanje što ga

obeležava postepeno vraćanje svojoj prvobitnoj snazi, izaziva zadovoljstvo. Onda, zar se zdravlje koje oseća toliko zadovoljstvo u borbi, ne raduje kad odnese pobedu? I kad jednom povrati svoju raniju snagu, zbog čega se i bori, zar je moguće da tada padne odjednom u neosetljivost i ne želi da pozna svoju sreću i da u njoj uživa? Po njihovom mišljenju, gorko se dakle varaju oni koji tvrde da se zdravlje sastoji u neosetljivosti. Samo onaj koji je bolestan ili spava ne može da oseti da je zdrav. Valja biti u nekoj obamrlosti pa u zdravlju ne osetiti prijatnu ugodnost. A ova ugodnost, zar ona nije zadovoljstvo, samo pod drugim imenom?

Oni naročito cene duhovna zadovoljstva koja smatraju prvim i najbitnijim. Većina ovih zadovoljstava donosi negovanje vrlina i svest o čistom životu.

Među telesnim zadovoljstvima daju prednost zdravlju. Uživanje u jelu i piću, kao i druga uživanja koja donose zadovoljstva iste vrste, dozvoljena su jedino u cilju održanja zdravlja. Ova uživanja nisu prijatna sama po sebi, već samo u onoj meri ukoliko nas obezbeđuju od tajnih napada bolesti. Kao što mudar čovek više voli da preduhitri zlo nego posle da upotrebljava lekove, izbegava patnje mesto da ih posle blaži, tako isto bolje je ne lišavati se ovih zadovoljstava nego posle pribegavati utoljavanju nedostatka koji se kasnije oseti. Ali sreća se ne sastoji samo u ovim

zadovoljstvima. Zar se može smatrati na vrhuncu blaženstva onaj koji bi ceo svoj vek proveo samo u osećanju gladi i jelu, u osećanju žeđi i piću, i osećanju bola ili svraba i trljanju ili češanju? Ovakav život bio bi, po njihovom mišljenju, zaista bedan i nedostojan, jer od svih zadovoljstava ovo su najniža i najnečistija, i njih uvek prati bol. Zar se glad ne udružuje, i to u nejednakoj meri, sa zadovoljstvom koje se oseća pri jelu? Ustvari, ukoliko je ona jača, utoliko je i patnja duža, i patnja koja se rađa pre zadovoljstva, gasi se s njim.

Na osnovu toga misle oni da ovu vrstu zadovoljstva treba ceniti samo onoliko koliko to zahteva nužnost, što opet ne znači da se oni njima ne predaju s radošću, zahvaljujući prirodi koja poziva svoju decu da tako prijatnim osećanjima stalno ispunjavaju dela nužna za život. Kakva bi žalosna bila naša sudbina kad bi otrovom i gorkim stvarima morali goniti glad i žeđ kao što se čini s drugim bolestima koje nas napadaju s vremena na vreme?

Oni se brižno staraju o lepoti, snazi i okretnosti tela, ovim divnim darovima prirode. Kao prijatnost u životu oni pribavljaju takođe sebi i uživanja koja osećamo vidom, sluhom i čulom mirisa, i koja je priroda posebno sačuvala za ljude, jer nijedno drugo živo biće ne oseća zadovoljstvo u posmatranju lepota prirode, u osećanju mirisa, ako nije u pitanju razlikovanje hrane, i u osećanju skladnosti ili nesklada muzike.

Ipak u pogledu svih ovih zadovoljstava vredi pravilo da jedno zadovoljstvo ne sme da spreči uživanje većeg zadovoljstva i da ne sme nikada da ima za posledicu bol. Ova su zadovoljstva po njihovom mišljenju nečasna ako ih prati neka takva nezgoda.

Ali, najveća je ludost za njih prezirati lepotu tela, slabiti svoje snage, svoju okretnost, popustiti tromosti, iscrpsti sebe gladovanjem, uništiti zdravlje i odbaciti sve darove prirode, sem u slučaju ako se neko bez obzira na sebe posvećuje sreći drugih i opštem dobru u nadi da će mu Bog podariti večno blaženstvo kao nagradu za toliko trpljenje. Isto tako osuđuju mučenje tela, ako od toga niko nema koristi ili ako se to čini radi neke lažne vrline ili ako je to pripremanje u izdržljivosti patnji koje možda nikad neće doći, jer ovo znači biti svirep prema sebi samom i nezahvalan prirodi, znači odbaciti sva njena dobročinstva kao što se odbija neka obaveza.

Ovo su njihova mišljenja o zadovoljstvu i vrlini. I oni veruju da ljudski um ne može shvatiti ništa istinitije, sem ako bi neko otkrovenje s neba dalo ljudima nešto svetije. Da li su njihova mišljenja dobra ili ne, nemam vremena da ispitujem, a uostalom nije ni nužno. Preduzeo sam da iznesem a ne da branim. U svakom slučaju, ubeđen sam, zahvaljujući ovakvim ustanovama nigde na svetu ne postoji značajniji narod ni srećnija država.

Telesno su Utopijevci živi i snažniji no što bi se pretpostavljalo na osnovu njihova rasta, iako nisu po stasu mali.

Površina zemljišta na čitavom ostrvu je nejednake plodnosti, a i podneblje im nije svuda zdravo, ali se oni trezvenošću bore protiv nepogodnih uticaja i tako marljivo poboljšavaju zemljište da se nigde ne vidi veće obilje u stoci ni lepša žetva, niti jača životna snaga kod ljudi, koji mnogo manje podležu bolestima. Ne samo da poljoprivrednici s velikim savršenstvom vrše radove koji oplođavaju prirodno siromašnu zemlju, već ljudi čitave šume, ako njihov položaj pretstavlja prepreku za saobraćaj, presađuju kraj mora, reka ili gradova, jer je nezgodnije suvim daleko prenositi drva nego žetvu.

Narod je prijatan, pametan i radljiv. Voli dokolicu, ali ako je potrebno, izdržljiv je za svaki napor, i najviše mu se dopada duhovni rad. Pravo je čudo bilo videti s kakvim su se žarom bacili, pomoću naših objašnjenja, na proučavanje grčke književnosti i nauke, koliko smo im mi doneli, dok su u pogledu Latina pokazivali zanimanje samo za njihove pesnike i istoričare. Morali smo im popustiti više iz učtivosti, jer nismo verovali u neki naročiti uspeh. Ali smo uskoro mogli opaziti da naš trud nije bio uzaludan zahvaljujući njihovim naporima. Stali su s izvanrednom lakoćom da prepisuju slova, da brzo izgovaraju reči i da tačno prevode, tako da smo bili iznenađeni.

Većina naših učenika je, istina, pored žarke želje za učenjem, dobila naređenje senata. Sem toga bili su u godinama i brojali se među najodabranije. Za nepune tri godine poznavali su čitav rečnik i lako čitali dobre pisce, sem izvesnih teškoća zbog štamparskih greški. Pretpostavljam da im nije bio sasvim stran ovaj jezik što su ga tako lako naučili. Mislim čak da ovaj narod potiče od Grka, jer njihov jezik, iako je dosta blizak persijskom, sadrži još tragova grčkog jezika u imenima svojih gradova i nazivima činovnika. Prilikom svog četvrtog putovanja uzeo sam na brod mali tovar knjiga mesto robe, jer sam se bio odlučio da se po mogućstvu što duže tamo zadržim. Na ovaj način imali su od mene većinu Platonovih dela, nekoliko Aristotelovih i knjigu »O biljkama« od Teofrasta, koja je na žalost bila pocepana na nekoliko mesta. Za vreme putovanja bio sam je nemarno ostavio, i nekakav majmun ju je našao, pa je u svojim đavolijama iscepao neke stranice. Od gramatičara imaju samo Lascarisa, jer sam poneo samo Theodora, a od rečnika samo Hesychiusa i Discorida.

Od svih pisaca najviše vole Plutarha, a lepota i potsmeh Lukiana prosto su ih očarali. Od pesnika imaju Aristofana, Homera i Euripida, a takođe i Sofokla u izdanju Aldusa, sitnim slovima, i najzad od istoričara Tukidida i Herodota, kao i Herodiana.

Moj drug Tricius Apinatus poneo je nekoliko dela iz medicine, male spise od Hipokrata

a od Galiena »Microtchne«, knjigu koju Utopijevci najviše cene. Iako imaju manje potrebe za medicinom od svih ostalih naroda, ona je kod njih u najvećoj časti. Ova znanja smatraju oni kao najlepši i najkorisniji deo nauke. Ovi naučnici ispituju tajne prirode i ne samo da iz svojih istraživanja dobijaju izvanredna zadovoljstva, već stiču takođe naklonost Stvoritelja, Tvorca prirode. Po njihovom mišljenju, božanski Radnik izložio je, po ugledu na zemaljske zanatlije, ovaj svet, što ga je stvorio, pogledima čoveka, jedinog bića koje je sposobno da ceni ovaj izum. Božanski Tvorac više je voleo da čovek s divljenjem gleda ovo njegovo veliko delo nego da ga posmatra neko drugi koji će ostati ravnodušan i bez razumevanja pred tako širokim i divnim prizorom.

Ovim duhom koji je obrazovan naučnim i književnim vaspitanjem, osposobljeni su za tehničke izume koji povećavaju životne udobnosti. Nama duguju dva izuma, i to štampariju i izradu hartije, ali ipak i tu imaju da zahvale najviše svom duhu, jer ni mi sami nismo bili dobro upoznati s ovim zanatima. Čim smo im pokazali Aldusovu štampu, govoreći im neodređeno o izradi hartije i načinu štampanja, uskoro su bolje razumeli od nas, iako smo im mi objašnjavali. Ranije su pisali na koži, kori i papirusu, a sada su ubrzo pokušali da načine hartiju i da štampaju slova. Prvi pokušaji nisu ispali dobro, ali ponavljajući stalno svoje

pokušaje postigli su odličan uspeh, i da su imali sve grčke rukopise, danas bi imali štampane knjige. Imaju samo ona dela što sam gore nabrojao, ali su ona štampana i rasturena u hiljade primeraka.

Kad stranac prispe na ostrvo nailazi na odličan prijem, naročito ako ga preporučuju njegov um ili iskustva što ih je stekao dugim putovanjima. Zbog toga im je i naš dolazak bio vrlo prijatan, jer vole da čuju šta se dešava na svetu. Radi trgovine malo njih dolazi u Utopiju. Sem gvožđa, šta im se može uvesti? Zlata ili srebra? Svakako bi čovek morao da ih uzme otuda. Što se tiče izvoza, smatraju da je najmudrije da se sami staraju o tome a ne da daju drugima, jer oni žele da poznaju tuđe narode i da održavaju i usavršavaju svoje pomorstvo.

O ROBOVIMA

U ropstvo se ne bacaju ni ratni zarobljenici, sem ako su uhvaćeni s oružjem u ruci, ni deca robova. Tuđi rob slobodan je čim stupi na utopijsko tle. Padaju u ropstvo samo ljudi koji su počinili neki zločin gde kazna povlači ropstvo, i ljudi koji su u nekoj tuđoj zemlji osuđeni na smrt. Ova poslednja vrsta robova je najmnogobrojnija, jer ih uvoze u velikim količinama, pošto se prodaju po vrlo jevtinoj

ceni a nekiput se daju i badava. Robovi moraju stalno da rade i da nose lance. Sa svojim ljudima strožije postupaju, jer smatraju da su oni veći krivci i da zaslužuju težu kaznu, pošto su svojim dobrim vaspitanjem bili upućeni na put vrline, a nisu ipak hteli da se uzdrže i da ne čine zlo.

Postoji još jedna vrsta robova, gde spadaju siromašni i radni nadničari iz drugih zemalja, koji više vole da služe u Utopiji. Sa njima se postupa kao sa građanima, samo što im se daje nešto više posla, jer su oni naviknuti na napor. Istina retko, ali kad hoće da odu, njih ne zadržavaju mimo njihove volje, već ih puštaju sa dobrim nagradama.

Kao što sam rekao, o bolesnicima se najbrižnije staraju i sve se čini što bi moglo da doprinese ozdravljenju, kao što su lekovi i hrana. Čak i onima koji su okuženi nekom neizlečivom boljkom, čine sve, prave im društvo, teše ih i nastoje svim silama da im ublaže boljku. Ako je bolest potpuno neizlečiva, i ako od nje bolesnik trpi užasne muke, onda sveštenici i magistrati odlaze da ga savetuju i pripreme na smrt, i kažu mu: »Pošto ne možeš da igraš nikakvu više ulogu u životu, pošto si samo smetnja, za druge a patnja za sebe sama, i pošto ti samo nadživljavaš svoju smrt, zašto onda da se i dalje hrani kužna boljka i da se produžavaju patnje jednog živog bića? Nemoj se ustručavati da pođeš u smrt, pun nade što se oslobođavaš tako svirepog života kao što je

tamnica ili mučilište, ili pristani da te drugi oslobode. Ovom smrću prekinućeš ne svoju sreću, već svoju patnju. Ako poslušaš savet sveštenika, tumača Božje volje, ti ćeš učiniti ne samo razumno, već i pobožno i sveto delo«. Oni koji prime savet, odriču se života dobrovoljnim gladovanjem, ili ih oslobođavaju muka u snu, da ne osete trenutak smrti. Ovakva smrt se nikom ne nameće. Oni koji ne pristanu na nju, dobijaju opet najbrižljiviju negu. Oni koji u ovakvom slučaju dragovoljno pođu u smrt, njihova se uspomena čuva u najvećoj časti.

Ali, ako neko oduzme sebi život bez razloga koji bi odobrili sveštenici i senat, smatra se nedostojnim ni zemlje, ni vatre, već se njegovo telo bez pogrebnih svečanosti baca kao nečasno u močvaru.

Devojke se ne udaju pre osamnaeste godine, a muškarci se ne žene pre svoje dvadeset druge. Ako neki mladić ili neka devojka tajno stupe u odnose braka, obadvoje se strogo kažnjavaju i zabranjuje im se za uvek brak. Jedino ih vladar može oslobodíti ove kazne. Ali otac ili majka, domaćin kome pripada krivac, obeščašćen je zato što nije obratio dovoljnu pažnju na svoje dete. Ovaj zločin kažnjavaju strogo samo zato što predviđaju da bi malo ljudi ostalo u bračnim vezama s bićem kroz ceo svoj vek i pristalo da snosi nezgode braka, kad ih odlučno ne bi odvraćali od skrivenih ljubavi. Uostalom, pri stupanju u brak ozbilj-

no i strogo pazi se na jedan običaj koji bi u našim očima mogao izgledati besmislen i smešan. Jedna ozbiljna i časna starija žena pokazuje devojku, ili udovicu, sasvim nagu proscu, kao što i neki ugledni i časni čovek izvodi nagog prosca pred buduću mladu. Pošto smo osuđivali i smejali se ovom običaju koji nam je izgledao čudan, odgovorili su nam da se i u Utopiji čude velikoj gluposti kod drugih naroda. »Kod vas, kazali su nam, pri kupovini nekog ždrebeta koje vredi nekoliko dukata, ljudi su nepoverljivi, iako je ždrebe skoro sasvim golo, ako mu se unapred ne skine pokrivač, jer se svaki boji da nema neku ranu ispod pokrivača, dok pri izboru buduće žene koja može da život ispuni srećom ili nezadovoljstvom, vi olako ocenjujete ženu koja je sva uvijena u široku odeću, samo joj je lice otkriveno, i uzimate je. Lebdite uvek u opasnosti da kasnije učinite neko neprijatno otkriće na njoj i da se onda sve svrši rđavo. Nisu svi ljudi mudraci da bi kod žene cenili samo moralnu lepotu, pa čak i za mudrace kad se žene, telesna privlačnost ima veliku važnost pored duhovnih svojstava. Pod spoljnim sjajem može se kriti neki nedostatak takve prirode koji će u srcu muževljevom da izrodi osećanje neprijatnosti kad se više ne bude mogao razdvojiti. Kad se ovaj nedostatak otkrije posle venčanja, čovek je prinuđen da snosi svoju sudbinu. Zato su bolji ovi običaji koji sprečavaju da čovek padne u klopku. Ovo pitanje se naročito raspravlja pošto je Utopija jedina zemlja u novom svetu gde se zabranjuje mnogoženstvo i gde brak obično prestaje sa smrću, sem slučajeva preljube ili nepodnošivih naravstvenih navika. U oba ova slučaja senat dozvoljava jednom supružniku da ponovo stupi u brak, a onaj drugi koji je kriv, smatra se nečasnim i ne sme da stupa u brak.

Ali isto tako nije dozvoljeno da se bez razloga otera žena neporočna ponašanja, pod izgovorom da se ukazao neki telesni nedostatak. Napustiti supruga u trenutku kad mu je najpotrebnija pomoć, pretstavlja za njih svirepost i podlost, jer se time ubija poverenje u položenu zakletvu i sigurnost za starost koju prate tolike bolesti i koja je prema tome i sama bolest. Može se desiti da se supružnici po svojoj naravi ne slažu. U tom slučaju kad nađu nove supružnike s kojima se nadaju da će voditi prijatniji život, oni se sporazumno razvode, da osnuju novu vezu, ali tek po odobrenju senata koji dozvoljava razvod braka tek pošto i njihove žene daju svoje mišljenje. Ali razvod se ne daje lako, jer znaju da za održanje bračne ljubavi nije zgodno podržavati nadu da se može lako stupiti u novi brak.

Preljuba se kažnjava ropstvom. Ako su preljubnici već u braku, onda njihovi supružnici imaju pravo da se razvedu i da se njih dvoje venčaju ili da stupe u brak s drugim licima. Ali, ako jedan supružnik kome je ovako naneta uvreda, i dalje voli svog nedostojnog

druga, onda on ima pravo da pođe za svojim drugom u ropstvo, jer se zakon ne protivi. Katkada kajanja jednog i tople brige drugog supružnika izazivaju milost vladarevu koji vraća robu slobodu. Povrat u preljubi kažnjava se smrću.

Za druge krivice zakon ne utvrđuje određenu kaznu. Senat je određuje prema težini krivice. Muževi kažnjavaju svoje žene, roditelji decu, sem ako je krivica tako teška da je potrebna javna kazna. Obično se i najsvirepiji zločini kažnjavaju ropstvom. Utopijevci smatraju da je ova kazna isto tako teška za krivca, a korisnija za državu nego neposredno pogubljenje. Rad osuđenika je korisniji nego njegova smrt i pretstavlja trajniju kaznu koja može duže da odvraća druge od zločina nego smrt. Ako se desi da se osuđeni pokažu nepokornim i buntovnim, ubijaju ih kao divlje zveri, koje ni lanci ni rešetke ne mogu da zadrže, ali zato ostavljaju nadu onima koji valjano podnose svoju sudbinu. Ako tokom vremena dokažu da se iskreno kaju i ako pokažu da im je krivica sada mrskija nego i sama kazna, onda im se može kazna smanjiti ili potpuno oprostiti, bilo voljom vladara, bilo narodnim glasanjem.

Mamljenje na blud povlači istu kaznu kao i silovanje. U pogledu krivične odgovornosti sam predviđeni i pripremljeni pokušaj uzima se kao i izvršeno delo. Prepreke u izvršenju dela ne mogu se smatrati kao izvinjenje za

krivca koji bi svakako svoj naum i izvršio da je samo od njega zavisilo.

Utopijevci uživaju mnogo u ludama, i vređati ih važi kao najveća sramota, ali zato opet nije nedopušteno izvlačiti zadovoljstvo iz tuđe ludosti. Uostalom, bolje je i za same lude da ne budu povereni strogim i namrštenim ljudima koji se nikad ne nasmeju njihovim mimikama i njihovim dosetkama. Ovakvi ljudi ne postupaju svakako s potrebnom blagonaklonošću sa ludama i ne znaju da se koriste jedinim darom lude, da se zabave.

Smatra se ruglom podsmevati se nekom kljastom i bogaljastom. Prezire se tada onaj što se podsmeva a ne žrtva ruganja, pošto se u ovom slučaju glupo prebacuje kao mana ono što ovaj nije mogao da izbegne.

Ne brinuti se o lepoti tela pretstavlja nemarnost i lenjost, a pribegavati mazanju i doterivanju znači bezočnost. Iz iskustva znaju oni da vernost i moralna svojstva više vrede za muža nego telesne draži, i ako se mnogi ljudi pridobijaju lepotom, njih ipak vezuje za ženu njena vrlina i njena odanost.

U Utopiji se ne zadovoljavaju da samo kaznama spreče zločin, već nagradama potstrekavaju zasluge. Na javnim trgovima dižu spomenike slavnim ljudima i onima koji imaju zasluge za otadžbinu, da bi se na ovaj način ovekovečila uspomena na ova dela. Slava predaka je uvek potstrek za potomke da i oni čine dobro.

Ko se svim silama upinje da dobije jedan položaj, zatvara vrata sebi za sva zvanja.

Međusobno žive sasvim prijateljski. Činovnici se ne pokazuju ni nadmeni ni strašni. Nazivaju ih ocima, i oni to ime i zaslužuju. Svaki je slobodan da im odaje počasti po dostojanstvu, ali niko nije obavezan da to čini. Ni sam vladar se ne odlikuje od svog naroda ni odelom ni dijademom, već samo jednim bokorom cveća koji drži u ruci. Znak prvosveštenika je sveća koju nose ispred njega.

Kod njih je vrlo malo zakona, ali su dovoljni zahvaljujući njihovim ustanovama. Utopijevci naročito osuđuju kod drugih naroda mnoštvo zakona i zakonskih objašnjenja, što opet nije dovoljno, jer je po njihovom mišljenju najveća nepravda okivati ljude suviše mnogobrojnim ili često nejasnim zakonima, koji zahtevaju vremena da bi se mogli svi pročitati i razumeti. Zato kod njih ne postoje ni advokati sa svojim dugim govorima i zamršenim objašnjenjima zakona. Iskustvo ih je poučilo da svaki zastupa svoju stvar i da neposredno izloži sudiji što bi inače govorio svom advokatu. Na ovaj način izbegavaju se razna zamršivanja i zaobilaženja, već se istina lako otkrije. Ljudi izlažu prosto svoje stvari, a sudija ceni dokaze jedne i druge strane i po svom uverenju priskače u pomoć poštenim ljudima protiv podmetanja i kleveta.

Kod drugih naroda izgleda da bi bilo teško uvesti ovakvu pravdu, kad ima toliko nejasnih

i zamršenih zakona, čiji je broj ogroman. U Utopiji je svaki građanin dobar pravnik, jer, kao što rekoh, postoji mali broj zakona i najprostije tumačenje važi za najpravičnije. »Zakoni su samo zato obnarodovani, kažu oni, da svaki može da zna šta treba da čini. Suviše fina tumačenja pristupačna su samo malom broju odabranih koji mogu razumeti. Zakon treba da je svakome razumljiv. Za široke slojeve naroda kome su baš najpotrebniji zakonski propisi, isto je kao da uopšte nema zakona kad postoji mnoštvo zakona čije je tumačenje tako složeno da se u njemu mogu snaći samo naročito obdareni i to posle beskrajnih raspri. Prost čovek iz naroda ne razaznaje se i ne može da prodre u dubine, jer je njegov život isuviše zauzet stalnom brigom za nasušni hleb.

Susedni narodi dive se i zavide građanima Utopije na uređenju. Slobodni narodi, mnoge su nekada Utopijevci oslobodili od tiranije, traže od njih da im pošalju svoje činovnike na jednu ili pet godina. Kad prođe rok njihovim dužnostima, ovi se činovnici vraćaju sa najvećim počastima, a pozivaju se drugi da ih smene. Narodi koji čine ovako, obezbeđuju sebi najbolji oblik uprave, jer napredak ili propast države zavisi od morala onih koji upravljaju, a može li se učiniti bolji izbor od ljudi koji se ne mogu ni po koju cenu iskvariti? Uostalom, kome bi i moglo da posluži bogatstvo, stečeno na nedozvoljen način, kad moraju uskoro da se vrate u Utopiju? Pošto

su potpuno strani, na njih se ne može uticati ni ljubavlju ni mržnjom. Teško onoj zemlji gde dva najveća biča, pristrasnost i gramzivost, zasednu na sudijska mesta, jer je onda u pitanju pravda, najjači stub države. One narode kojima daju svoje činovnike, Utopijevci nazivaju saveznicima, a one kojima duguju neku uslugu, smatraju prijateljima. Oni se nikada ne obavezuju ugovorima koje drugi narodi tako često zaključuju, raskidaju i ponovo zaključuju.

»Čemu služe ovi ugovori? vele oni. Zar priroda nije međusobno ujedinila ljude? Zar će onaj koji ne poštuje ovu prirodnu vezu, više ceniti vezu koja počiva na rečima?« U ovom mišljenju ih još više učvršćuje što se u tim novim krajevima vrlo malo pazi na ugovore i saveze između vladara. U Evropi, a naročito u zemljama gde vlada Hrišćanska vera, veličanstvo ugovora je svuda sveto i nepovredivo, delom zbog dobrote i pravičnosti vladara, delom iz strahopoštovanja što ga uliva Sv. Otac Papa, jer Papa se ni na šta ne obaveže što pobožno ne ispunjava. Zbog toga zahteva i od drugih vladara da održavaju svoje obaveze, upotrebljavajući po potrebi, u pogledu onih koji se kolebaju, pastirsku kaznu. S puno razloga smatra da je ružno videti kako su neverni svojim potpisima baš oni kojima pripada naziv vernika. Ali, u ovom novom svetu, koji je udaljen od nas ne toliko polutarem koliko raznolikošću običaja i načina života, o sporazumu i ugovoru ne vodi se uopšte računa. Najbrže se kidaju savezi zaključeni po više puta prema najsvečanijim obredima. Uvek se nađe po neka zakačka u pojedinim odredbama ugovora koji je sastavljen s beskrajnom opreznošću, i niko nije nikada njime tako okovan da se ne može osloboditi, pa se i jedan i drugi ugovorač izvlači od ugovora i zadate reči. A ako se u ugovoru između pojedinaca naiđe na ovakve tančine, ili još bolje nadmudrivanja, onda oni isti koji su svome vladaru davali slične savete, uzvikuju mršteći se kako su ovakvi postupci svetogrđe i zaslužuju vešala. Zar se onda ne bi moglo reći da je pravda prostačka vrlina koja se nalazi samo kod sitnog sveta? Ili se razlikuju dve pravde: prva koja je dobra za narod što je pognute glave vezan okovima da ne može da prekorači ogradu u koju je zatvoren, a druga je pravda vladara koja je uzvišenija nego ona prostačka, ali je čudno slobodnija tako da može da čini što joj je volja. Mislim da su ovi ugovori koje vladari tako slabo poštuju, glavni razlog zbog čega Utopijevci ne zaključuju nikakve ugovore. Možda bi promenili mišljenje u Evropi.

Čak i kad bi se održavali ovi ugovori, njima izgleda da bi bilo kobno uvesti njihovu upotrebu. Ovi ugovori, po njihovom mišljenju, navikavaju ljude da se smatraju kao nasledni neprijatelji, kao da ne postoji prirodna veza između dva naroda, razdvojena nekim bregom ili nekim potokom, i kao da bi bez

ugovora oba naroda išli u sigurnu propast. Međutim, zaključeni ugovori ne jačaju prijateljske veze, jer pravo na pustošenje zemlje postoji ukoliko nekom omaškom pri sastavljanju odredaba nije izričito predviđeno da je ovakav postupak zabranjen. Utopijevci misle da se ne može smatrati kao neprijatelj onaj koji vam nije učinio ništa na žao. Zajednica stvorena prirodom je za njih istinski savez, jer su ljudi bolje i jače vezani voljom nego ma kakvim ugovorima, i više svojim osećanjima nego rečima i protokolom.

O RATOVANJU

Utopijevcima je rat odvratan. Za njih je on dostojan divljih zverova, pa opet i kod životinja je on ređi nego kod ljudi. Protivno gotovo svim ostalim narodima smatraju oni slavu na bojnom polju kao dostojnu svakog preziranja. Ali ipak vrše oni uporno vojne vežbe određenim danima, kako ljudi, tako i žene, tako da je svaki sposoban za borbu u slučaju da bude bilo potrebno upotrebiti oružje. Samo oni ne ratuju bez nekog vrlo ozbiljnog razloga. Oni to čine samo kad treba braniti granice ili suzbiti neku neprijateljsku najezdu iz oblasti nekog prijateljskog naroda ili, najzad, kad odluče iz čovekoljublja prema nekom narodu koji je žrtva ugnjetavanja, da upotrebe silu i oslo-

bode ovaj narod od ropskog iga. Pritiču u pomoć nekom prijateljskom narodu ne samo kad je potrebno braniti ga, već isto tako i kad se treba osvetiti i kazniti za uvredu koju je neko naneo ovom narodu. Međutim, oni ovako rade samo ako su pitani za savet pre početka neprijateljstva i ako se po svestranom rasmatranju protivnik koji je počinio štetu a neće da je naknadi, može smatrati kao odgovorni prouzrokovač rata. Ovakve odluke ne donose se samo u slučaju pljačkanja od strane neke strane najezde, već još odlučnije kad pod izgovorom nepravde u nekom zakonu ili zlonamernog tumačenja neke odredbe neka država zlostavlja kao tobož pravde radi trgovce nekog prijateljskog naroda.

Tako je pre našeg dolaska iz ovog razloga Utopija vodila rat na strani Nephelogeta protiv Alaopolita. Misleći da se mogu pozivati na nekakav zakonski izgovor, Alaopoliti su zlostavili nephelogetske trgovce. Da li su bili u pravu ili ne, tražila se osveta. Rat je bio užasan, jer su snagama ova dva naroda došle u pomoć na obe strane vojne sile okolnih carstava, koja su njihova prijateljstva i njihove mržnje uvukli u rat. Cvetne države bile su podrivene, druge opet uništene. Ovaj niz nesreća završio se potpunim porazom Alaopolita i njihovim podjarmljivanjem. Pali su pod vlast Nephelogeta, iako se u doba veličine Alaopolita snaga Nephelogeta nije mogla meriti s njihovom. Utopijevci se nisu borili za svoje sopstvene koristi.

S takvim žarom podupiru Utopijevci stvar svojih prijatelja, pa makar to bio u pitanju samo novac, iako to nikada ne čine za svoje građane. Događalo se da i ove prevarom opljačkaju u nekoj zemlji. Ako samo nije bilo napada na ličnost njihova građanina, onda se narodu koji je skrivio svete, jedino prekidanjem svih trgovačkih odnosa sve dok ne dobiju zadovoljenje.

Ovo ne znači da se oni manje brinu o svojim građanima nego o građanima svojih saveznika, već samo stoga što ovi poslednji teže podnose gubitak u novcu, jer kad trgovci nekog prijateljskog naroda pretrpe neku novčanu štetu, ovaj gubitak ima posledica za njih, dok Utopijevci u ovom slučaju ne gube ništa, pošto je samo državna blagajna oštećena. Povrh svega, ova šteta pogađa samo ono čega ima u izobilju u Utopiji i što je pretstavljalo samo višak, jer inače ni izvoz ne bi bio dozvoljen. Ova šteta je dakle tako malena da je niko i ne zapaža. Uostalom, oni smatraju da je užasna svirepost svetiti se smrću tolikih ljudi za štetu ovakve prirode koja se ne tiče ni života ni opstanka njihovih sugrađana. Ali, ako je neki Utopijevac ubijen ili nepravedno ranjen i ako je za to kriva neka državna vlast ili neki pojedinac, Utopija po istrazi svojih izaslanika traži zadovoljenje izdavanjem krivaca, inače odmah objavljuje rat. Ako se počinitelji zločina izdaju, onda se oni kažnjavaju smrću ili ropstvom.

Utopijevci su očajni zbog krvave pobede, čak šta više sramota ih je. Oni smatraju da je ludo plaćati tako skupo postignuti uspeh, ma kakva mu bila vrednost. Ali, nasuprot, kad svoje neprijatelje pobede lukavstvom ili veštinom, onda su jako ponosni. Pobedu slave javnim i velikim slavljem kao da su izvršili najsjajnije delo. Posle ovako postignutih uspeha osećaju se gordima što su delovali kao ljudi. Nijedna druga životinja, ističu oni, nije sposobna da pobedi jedino snagom svog duha. Lavovi, medvedi, kurjaci, divlje svinje i psi, kao i ostale životinje, bore se samo svojom telesnom snagom i većinom nas prevazilaze svojom izdržljivošću i svojom istrajnošću u borbi, ali sve opet podležu razumu.

U ratu Utopijevci imaju samo za cilj da dobiju zadovoljenje, i ne bi ni stupali u neprijateljstvo da su ga ranije dobili. Kada je zadovoljenje nemoguće, oni se onda tako svete krivcima da strahom spreče ubuduće slične pokušaje. U svojim naumima Utopijevci imaju pred očima ovaj cilj, koji nastoje da postignu odlučno i brzo, jer više im je stalo da izbegnu opasnost no da stiču praznu slavu. Zato, čim se rat oglasi, oni krišom ističu objave s državnim pečatom još istog dana na javnim mestima u neprijateljskoj zemlji i nude ogromnu nagradu onome ko ubije neprijateljskog vladara. Isto tako obećavaju manje, ali ipak značajne nagrade za glave onih koje smatraju odmah posle vladara odgovornim za otvaranje

neprijateljstva. I ma kolika bila nagrada ubici, ona je dvostruka za onoga koji izda živog od onih čije su glave ucenjene. A isto tako i onaj koji je ucenjen, poziva se da izda svoje drugove, zašto mu se obećava nagrada i oproštaj. Na ovaj način postiže se da uskoro svi ucenjeni sumnjaju u ceo svet, i pošto nemaju poverenje ni jedni u druge, oni su izloženi svim opasnostima, s obzirom da se često dešavalo da baš oni u koje se polagalo najveće poverenje, izdaju svoje drugove, pa i samog vladara. Toliko novac navodi na zločin. A Utopijevci ga ne štede u ovakvim prilikama. Ali ne zaboravljajući u kakvoj se opasnosti nalaze oni kojima se obraćaju, oni se staraju da ovu opasnost nagrade veličinom dobročinstva, i zato im pored ogromne količine zlata obećavaju punu i večnu svojinu zemlje s velikim prihodom, koja bi se nalazila kod njihovih saveznika na sigurnom mestu, i verno održavaju svoje obećanje.

Ovaj običaj da trguju svojim neprijateljima i ucenjuju im glavu, svuda se osuđuje kao strašan kukavičluk dostojan jedino najnižih ljudi, dok se, međutim, Utopijevci ovim ponose i smatraju sebe mudrim što na taj način dobijaju najstrahovitije ratove bez borbe. Milosrđe i čovečnost Utopijevaca nastoji žrtvovanjem jedne šake krivaca da spasu hiljade nevinih žrtava koje bi pale na bojištu, jer njihovo čovekoljublje obuhvata ratnike svih naroda čak i neprijatelja. Oni znaju dobro da ratnic

ne idu u rat po svojoj volji, već po naređenjima.

Ako ova nabrojana sredstva ne donesu uspeh, onda seju neslogu i razdor, dajući kraljevom bratu ili nekoj drugoj uglednoj ličnosti nadu da će se on dočepati vlasti. Kad unutrašnje struje presahnu, onda uvlače susedne narode u rat iskopavajući neki stari povod koji uvek stoji vladaru na raspoloženju. Obećavaju takođe savezniku pomoć. Novac poteče kao reka. Ali u rat šalju vrlo malo svojih građana koje smatraju kao svoje najviše blago. Oni ih toliko cene da ne pristaju da zamene nijednog svog građanina čak ni za neprijateljskog kralja, dok zlato i srebro koje uopšte ne upotrebljavaju u svojoj zemlji, rasipaju bez računa, jer znaju dobro da bi živeli u blagostanju i kad bi ispraznili čitavu blagajnu.

Sem blaga koje imaju na svom ostrvu, Utopijevci raspolažu još ogromnim svotama koje im duguju razni narodi. S ovim izvorima mogu oni poslati u rat plaćenike iz svih naroda, a naročito Zapolete, koji stanuju pet stotina hiljada koraka istočno od ostrva. Ovaj divljačni i surov narod najradije živi u šumama i nepogodnim planinama gde je odrastao i očvrsnuo, pa lako podnosi žegu, zimu i sve teške radove. Životne udobnosti su im nepoznate, ne bave se zemljoradnjom, ne znaju da se obuku i da stvore udoban stan. Žive jedino od svojih stada, kao i lova i pljačke. Ro-

đeni ratnici, oni traže svaku priliku za rat i ne propuštaju je kad je jednom uhvate. U gomilama silaze s planina i nude se za vrlo malu cenu svakome kome je potrebna vojska. Jedini zanat što ga znaju, sastoji se u izlaganju smrtnoj opasnosti. Biju se s najvećom odvažnošću i nepokolebivom odanošću onome ko ih plaća. Nikada ne stupaju u službu na izvesno određeno vreme, već samo pod uslovom da mogu sutra preći u tuđu službu, pa čak i neprijatelju, ako im se ponudi bolja plata, naravno opet pod uslovom da se natrag vrate u slučaju malog povećanja najamnine. Retko se vodi rat u ovim krajevima bez Zapoleta u oba protivnička tabora. Zato se vidi često kako se najbliži rođaci, ljudi vezani najtešnjim prijateljstvom, služeći istoj stvari, tuku žestoko jedan protiv drugog, kad ih je slučaj razdelio u redove dve neprijateljske vojske. Zaboravljena je i krvna veza i prijateljstvo. Nemilosrdno se kolju, bezobzirno se ubijaju jedino radi sitne najamnine što im plaćaju dva razna poglavara. U njih je tolika strast za novac, da je najmanji marjaš povećanja dnevnice dovoljan da promene tabor. Ova strast se brzo pretvara u razuzdanu gramzivost, koja je uostalom uzaludna, jer sve što zarade svojom krvlju, izdaju na najniže poroke. Ovi Zapoleti ratuju za račun Utopijevaca protiv svih, jer im nijedna zemlja ne nudi tolike nagrade. Utopijevci koji poštene i časne ljude iskorišćuju s puno obzira, ne ustručavaju se da vode

u propast nečasne i poročne. Ako prilike zahtevaju, oni guraju napred Zapolete koje su pridobili velikim obećanjima, i izlažu ih na najopasnija mesta, odakle se malo njih vraća da traži što im se duguje. Oni koji ostanu živi, dobijaju tačno što im je obećano, kao potstrek da i ubuduće pokažu istu odvažnst. Utopijevci se malo brinu koliko će ovih najamnika izginuti, jer smatraju da će biti zaslužni za ljudski rod ako očiste zemlju od ovog razbojničkog plemena.

U vreme rata upotrebljavaju Utopijevci takođe odrede naroda u čiju su se korist i latili oružja, kao i pomoćne odrede što im daju njihovi saveznici. Tek na poslednjem mestu uzimaju i svoje sopstvene građane, među kojima biraju i jednog čoveka osvedočene valjanosti i stavljaju ga na čelo svekolike vojske. Njemu dodeljuju i dva zamenika koji nemaju nikakve vlasti dok je vojskovođa živ, ali ako ovaj padne u ropstvo ili bude ubijen, dolazi na njegovo mesto prvi zamenik, koga opet smenjuje drugi u potrebnom slučaju. Ovako se u ratu sudbina vojske ne dovodi u pitanje u slučaju nestanka vojskovođe.

Svaki grad vrbuje i vežba jedan odred sastavljen od dobrovoljaca. Niko se ne vrbuje na silu u vojsku u slučaju nekog spoljneg pohoda. Veruje se da jedan plašljiv vojnik ne samo da sam ne pokazuje odvažnost, već svoj strah prenosi i na svoje drugove. Ipak u slučaju rata u granicama zemlje upotrebljavaju

se i ove kukavice. Ako su snažni stavljaju ih na brodove posred hrabrih ljudi ili ih razmeštaju po tvrđavama odakle je nemoguće pobeći. Sujeta zbog prisustva drugova, izvesnost da je neprijatelj u neposrednoj blizini i isključenost svake nade na bekstvo ugušuju strah, i često najveća opasnost donosi hrabrost. Niko nije obavezan da ratuje izvan granica mimo svoje volje, ali je zato i ženama dozvoljeno da se pridruže svojim muževima, ako žele, pa ih čak i potstiču da ih prate, hvaleći njihovo delo. Ako pođu sa svojim muževima, onda u boj idu zajedno s njim, i svi su okruženi svojom decom, svojim rođacima i prijateljima, da bi im u slučaju potrebe priskočili u pomoć baš oni koje je priroda odredila da se uzajamno pomažu. Najveća sramota očekuje svakog ko se vrati bez žene, bez sina ili bez nekog rođaka. Zato, kad su Utopijevci prinuđeni da se bore prsa u prsa, oni se biju u užasnoj i krvavoj gužvi do poslednjeg daha. Oni nastoje svim sredstvima da se oni ne bore, već da svrše rat iskorišćujući pomoćne snage koje plaćaju, ali kad je njihovo stupanje u boj neizbežno, oni se zalažu smelo isto koliko su pokazivali opreznosti da to izbegnu, sve dok im je bilo moguće. U prvom napadu ne pokazuju oni sav žar i borbenost, ali prepreke i duga bitka postepeno podižu im odvažnost i toliko ih zagrevaju da će pre izginuti no otstupiti. Pošto su sigurni da u njihovoj zemlji ima sve što je potrebno za život, oni ne znaju za neizvesnost svoje porodice, neizvesnost koja svuda lomi velike duhove, te pokazuju najveću odvažnost i ne dozvoljavaju poraz. Njihovo poverenje u pobedu dolazi i od savršenog poznavanja ratne veštine, kao i izvrsnog vaspitanja što ga od malena stiču u državnim školama i ustanovama. Svaki je naučen da ne potcenjuje život i da ga ne gubi glupo, a isto tako da ga ne precenjuje pa da se za njega grčevito uhvati kad čast zahteva da ga položi.

U najžešćem boju jedan odred odabranih mladića koji su se zakleli da će se žrtvovati za svoj zadatak, traže neustrašivo neprijateljskog vojskovođu i napadaju ga neposredno, izbliza ili izdaleka, ili ga lukavstvom uvlače u gužvu. Poređani u obliku trougla jurišaju neumorno na njega, nove snage stalno ih smenjuju, i retko se dešava da neprijateljski vojskovođa ne pogine ili ne padne živ u ruke svojih protivnika, sem ako ne potraži spas u bekstvu.

Kad jednom pobede, Utopijevci ne vrše pokolj svojih neprijatelja, već više vole da uhvate nego da ubijaju begunce. Ali oni nikad ne vrše gonjenje neprijatelja a da u isto vreme ne ostane odred vojske u borbenom redu sa zastavama iza njih. Izuzetak čine slučajevi kad prvi redovi popuste, pa se pobeda izvojuje pomoću ovih trupa iz otstupnice, onda više vole da puste neprijatelja da pobegne nego da dozvole svojoj vojsci da se navikne na rasturanje borbenog reda. Uvek se sećaju šta im se dogodilo nekoliko puta. Opijen po-

bedom, neprijatelj se posle pobede glavnog dela utopijske vojske dao u neredu u gonjenje, i tada je jedan mali odred Utopijevaca, koji je bio u rezervi, iznenada napao rasturenog neprijatelja koji se nije brinuo za svoju bezbednost. Ishod bitke se odmah izmenio u korist pobeđenih koji su mogli da neprijatelju otmu pobedu iz ruku, pobedu u koju su oni bili sigurni.

Teško je reći da li su Utopijevci veštiji u postavljanju ili izbegavanju zasede. Kad biste pomislili da se spremaju u bekstvo, oni uopšte i ne misle. Naprotiv, ako su se zaista odlučili da beže, nećete nikada naslutiti. Kad smatraju da su slabiji po položaju ili po broju, nestaju noću u najvećoj tišini, ili kad hoće opasnost da izbegnu nekim drugim načinom. Dešava se opet da se povlače polako, ali u najboljem redu, tako da je opasno napasti ih kao i u samom boju.

Svoj tabor utvrđuju brižljivo dubokim i širokim jarcima, a iskopana zemlja baca se u tabor. Za ove radove ne upotrebljavaju radnike, već ih sami vojnici izvršuju, svi koliko ih god ima sem straže koja se nalazi izvan tabora, koja ima da objavi iznenadni napad. S ovolikom radnom snagom završuju brzo i sigurno moćna utvrđenja koja opkoljavaju prostrane površine.

Oklop im je jak, ali ne smeta kretnjama, tako da mogu i da plivaju pod oružjem bez najmanje teškoće. Uostalom, prvi zadatak njihove vojne nastave je da se vojnik nauči da pliva pod oružjem.

Za borbu na daljinu upotrebljavaju džilit kao oružje koje bacaju snažno i sigurno, kako pešaci, tako i konjanici. U jurišu ne služe se mačevima već sekirama čija oštrica i ušica zadaju smrtonosni udarac, ma kako udarac bio upravljen. Imaju neobičnu veštinu za pravljenje novih ratnih sprava, koje ljubomorno čuvaju da ne bi njihovi nacrti bili brzo poznati i drugima, jer se boje, ne od iskorišćavanja ovih nacrta, već od ruganja. Pri izradi ovih sprava nastoje da postignu lak prenos i brzu pokretnost u svim pravcima.

S najvećim obzirima poštuju primirje zaključeno s protivnikom. Paze na svoju obavezu čak i u slučaju izazivanja od njegove strane.

Zauzetu neprijateljsku zemlju ne pustoše i ne pale žetvu. Čak naprotiv sprečavaju ukoliko je moguće da je ne ugaze vojnici i konji, pošto im jednog dana može trebati.

Oni nikada ne zlostavljaju ljude bez oružja, sem ako je uhoda, i pošteđuju gradove koji se predaju, a upropašćuju samo one koje uzmu na juriš. Pogubljavaju samo one koji su se protivili predaji, a ostale branioce grada odvode u ropstvo. Uopšte i ne diraju one koji nisu učestvovali u ratu. Ako saznaju da je neko savetovao predaju, njemu daju jedan deo imovine od onih koji su osuđeni. Ostatak pripada pomoćnim trupama, pošto oni ne uzimaju ništa od plena. Kad se rat završi, onda pobe-

đeni snose troškove oko ratovanja, a ne njihov saveznik za koga su ratovali. Naknadu zahtevaju u novcu, koji se ostavlja na stranu za slučaj sličnog rata, a takođe i u posedima s velikim prihodom, koje zadržavaju zauvek.

Kod mnogih naroda imaju oni sada slične prihode, po raznim osnovima, koji stalno rastu i koji iznose preko sedam stotina hiljada dukata. Na ove posede šalje se po nekoliko građana koji nose naziv kvestora, da tamo bogato stanuju, i vode plemićski život. Veliki deo prihoda ulazi u blagajnu, sem kad Utopijevci više vole da ih pozajme zemlji u kojoj se nalaze ovi posedi. Oni to rado čine, sve do trenutka kad su im potrebni, pa i onda retko traže isplatu čitavog duga. Jedan deo prihoda od ovih poseda pripada onima koje su oni namamili obećanjima, pa su se izlagali opasnostima, o kojima sam maločas govorio.

Ako se neki vladar sprema da zavojuje neku zemlju koja se nalazi pod vlašću Utopije, odmah Utopijevci okupljaju ogromnu vojsku i šalju je preko granice da napadnu ovog vladara izvan granica svoje zemlje, jer samo u krajnjem slučaju vode rat u svojoj oblasti A ne postoji ta sila koja bi ih naterala da na svoje ostrvo pozovu u pomoć stranu vojsku.

O VERAMA U UTOPIJI

Postoje razne vere ne samo u pojedinim krajevima ostrva, već i u svakom gradu. Jed-

ni obožavaju sunce, drugi se klanjaju mesecu, treći opet poštuju neku lutajuću planetu. Neki smatraju ne samo kao boga, već kao najvišeg boga, onog čoveka koji se jednom odlikovao svojom vrlinom. Ali najveći i najrazumniji deo naroda odbacuje sva ova verovanja i priznaje samo jedno božanstvo, koje je jedno, večno, beskrajno i nedokučivo i koje ispunjava svu našu vasionu ne svojom veličinom, već svojom svemoći. Ovog boga nazivaju oni Ocem. Njemu jedinom pripisuju poreklo, razvoj, napredak, promene i kraj svih stvari, i samo njemu odaju božanske počasti. Čak i oni koji veruju i u druge bogove, slažu se s njima u ovom pogledu da postoji jedno najviše biće, tvorac i proviđenje vasione, koje se uopšte na domaćem jeziku naziva Mythrom. Neslaganje se sastoji u tome što Mythra nije za sve isto. Ali, ma kakva bila pojedina shvatanja, svi mu priznaju božansku Prirodu čijoj moći i veličanstvu pridaju svi narodi saglasno postanak sveta. Uostalom, Utopijevci postepeno napuštaju ovu raznovrsnost vera i pristupaju jedinoj koja se njihovom umu prikazuje kao najviša od svih ostalih. Besumnje da bi se sva ostala učenja već odavno ugasila da nepredviđene nesreće nisu omele obraćanje velikog broja stanovnika. Slučajni događaji tumače se usled nekog sujevernog straha kao znaci nebeske srdžbe, i ljudi zamišljaju da se zbog bezbožne namere sveti ono božanstvo čije se poštovanje spremaju da napuste.

Međutim, kad su od nas saznali ime Hristovo, njegovu nauku, njegov život i njegova čuda, kao i izvanrednu postojanost tolikih mučenika čija je dragovoljno prolivena krv privukla hrišćanskoj veri tolike narode u najudaljenijim krajevima, ne možete zamisliti kako ih je pridobilo ovo otkrovenje bilo tajnom Božjom milošću, bilo što im se Jevanđelje učinilo bliskim najraširenijoj veri kod njih. Ali, mislim da je njihovom prihvatanju najviše doprinelo što je Hristos obedovao sa svojim učenicima i što se to još uvek održava kao običaj onamo gde se sačuvalo najčistije hrišćansko predanje. Mnogo ih je prigrlilo našu veru i primilo sveto krštenje. Nažalost, nijedan nije bio sveštenik od nas četvorice što ostadosmo jedini u životu po smrti dvojice drugova, tako da svi oni privrženici očekuju tajnu pričesti koju može samo sveštenik da izvrši i koju oni željno očekuju, znajući vrlo dobro njen značaj. Živo raspravljaju da li bi oni mogli da izaberu jednog između sebe, pa da onda ovaj činodejstvuje bez blagoslova poglavara hrišćanske crkve. Izgleda da su već svi bili raspoloženi da izvrše ovaj izbor, ali do moga odlaska nisu ga još bili učinili.

Oni koji nisu prihvatili hrišćansko učenje, ne nastoje nikoga da odvrate niti gone privrženike ove nove vere. Ali, jednog dana bio je uhapšen neki pristalica, koji je odmah po obraćanju stao javno da propoveda hrišćansko učenje mimo našeg znanja i sa više žara

no razuma. On se toliko zagrejao da je ne samo našu veru uznosio iznad svih ostalih, već je i osuđivao druge veroispovesti. Ustao je protiv ovih vera i nazivao njihove verske obrede bezbožnim, njihove pristalice neznabošcima i nečasnim, dostojnim da se bace u večni oganj. Pošto je dugo ovako raspaljivao svet, uhvatili su ga i optužili ne za uvredu nanetu postojećim verama, već zato što je izazivao nered, pa su ga najzad zbog toga osudili na izgnanstvo, jer najstariji običaj što tamo postoji nalaže da se niko ne može uznemiravati zbog svojih verskih uverenja. Čim je Utopus prilikom osnivanja svoje države saznao da je zemlja pre njegova dolaska bila plen stalnih verskih ratova, i uvideo da mu je večita nesloga pojedinih verskih sekta koje su usled razdora branile svaka samo svoje tle, pružila mogućnost da ih sve pokori, objavio je odmah posle pobede slobodu da svaki može da bude pristalica koje hoće vere. Tako je bio dozvoljen prozelitizam pod uslovom da svaki u širenju svoje vere mora da bude umeren i da razlozima ubeđuje, a ne da uništava druge vere surovom silom. Netrpeljivost u verskim raspra ma kažnjava se izgnanstvom ili ropstvom.

Utopus je ovim merama težio ne samo da održi mir koji bi bio inače pokoleban stalnom borbom i nemilosrdnom mržnjom, već je takođe smatrao da tako treba uraditi i u korist samih vera, jer se u verskim pitanjima niko nikada ne sme olako odlučivati, pošto se ne zna

da li je možda sve ove vere nadahnuo sam Bog koji je želeo mnogovrsnost vera. Njemu se činilo tiranskim i besmislenim upotrebljavati nasilje i pretnju u cilju da se drugi nateraju da prihvate ono što se nekome čini kao istinito. Ako je jedna vera istinska i prava, onda će se ona uzdići iznad svih ostalih vera i potisnuti ih zahvaljujući samo snazi svoje istine, pod uslovom da se pokaže umerenost. Ako se, naprotiv, sukob pretvori u borbu, najgori ljudi, koji su i najogorčeniji u boju, izlaze kao pobednici nad najsvetijom među svim verama, koja se onda guši u sujeverju kao žetva u trnju.

Radi toga je Utopus ostavio otvoreno pitanje, i svako je bio slobodan da veruje što hoće, samo je u ime naravstvenosti izričito zabranio da čovek izgubi osećanje ljudskog dostojanstva do te mere pa da veruje kako duša propada zajedno s telom i kako vasionom ne upravlja Proviđenje već se stvari događaju slučajno. Utopijevci veruju da posle ovozemaljskog života postoji nagrada za vrlinu i muke kao kazna za poroke. Onaj koji veruje suprotno ne smatra se čak ni kao čovek, već kao biće koje posuvraćuje božansku prirodu duše do životinjske surovosti. Njih takođe ne računaju ni u svoje građane, jer bi oni, kad ih strah ne bi sprečavao, išli tako daleko da bi po blatu vukli ustaljene običaje. Kako se uopšte može i sumnjati da bi takvi ljudi rušili lukavstvom zakone svoje zemlje ili ih silom gazili. Ovakav čovek sluša samo svoje strasti, jer sem ljudskih zakona ničega se ne boji i za njega ne postoje nade koje prelaze granice zemnog života. Ovim ljudima se ne daju nikakve počasti i ne poverava se nikakva dužnost, nikakvo zvanje. Svuda ih preziru kao nedostojna bića, iako ih ne osuđuju ni na kakvu kaznu, jer postoji uverenje da niko ne može da zapoveda tuđim mislima. Njima se takođe i ne preti, jer bi ih to nateralo da skrivaju svoja prava osećanja, a Utopijevci ne trpe ni skrivanje misli ni laži koje oni mrze kao lupeštvo. Zabranjuju jedino da se ovakva mišljenja iznose javno pred skupljeni narod, ali za to dozvoljavaju, čak i preporučuju da se o ovim stvarima raspravlja sa sveštenicima i osobama uravnotežena duha u nadi da će ova ludost ipak ustupiti mesto razumu.

Ima opet drugih koji su mnogobnojni i koji imaju pravo da izlažu svoje misli, pošto njihova učenja nisu uvredljiva i štetna. Ovi ljudi, sasvim suprotno prvima, otišli su u drugu krajnost i veruju da i životinje imaju takođe besmrtnu dušu, koja se istina ne može uporediti s čovečijom, jer nemaju istu plemenitost i nisu određene za isto blaženstvo.

Skoro svi su ubeđeni u beskrajno blaženstvo koje očekuje ljude posle smrti, pa zato i plaču samo nad bolesnicima a nikada za umrlima, sem ako ih vide kako napuštaju ljudski život unezvereni i kako se plaše smrti. Ova strepnja im se čini kao rđav znak, kao da postoji

neko potajno Božje opredeljenje skore kazne za očajnu dušu, za uznemirenu savest. Misle da Bog nerado prima one koji veselo ne odgovore na njegov poziv, već ih moraju mimo volje da odvlače. Užasavaju se takva ropca, pa zato u najvećoj tišini dižu telo onoga koji je umro na ovaj način i ne sahranjuju ga pre no što umole Boga da zaboravi u svojoj blagosti slabost preminuloga. A onoga koji veselo i pun nade odlazi, ne oplakuju, već ga ispraćaju s pesmom i toplo preporučuju Bogu njegovu dušu, pa onda pobožno ali bez tuge spaljuju njegovo telo. I na stratištu podiže se stub na kome se urezuju časti i dela umrloga. Kad se vrate kući razgovaraju o njegovom životu i delima, ali najviše spominju njegovu spokojnu smrt.

Počast što se odaje uspomeni nekog valjanog čoveka, pretstavlja po njihovom mišljenju najjači potstrek za negovanje vrline a umrlima najprijatniji način odavanja pošte. Umrli svakako nestaju ispred kratkovidih smrtnika, ali se ne može primiti da se pravednici i posle smrti ne mogu slobodno kretati kud im je volja, tako da oni i tada udovoljavaju svojoj želji i ponovo dolaze da vide svoje bližnje s kojima ih je za života spajala prisna veza uzajamne ljubavi, i onda bi tom prilikom osudili svoje bližnje zbog nezahvalnosti. Po njihovom mišljenju, ove radosti, kao i sve ostale, ne smanjuju se, već se povećavaju na onome svetu za vrle ljude. Mrtvi dakle prisustvuju kao svedoci njihovim delima i govorima, što im uostalom uliva poverenje u njihovu zaštitu i daje veću sigurnost u uspeh nameravanog pothvata. Ovo verovanje u prisustvo predaka odvraća ih takođe od činjenja rđavih dela. Zato opet oni ne veruju i rugaju se pretskazivanjima i drugim načinima čitanja budućnosti, kao što to čine mnogi drugi narodi. Čuda koja se događaju bez učešća prirode, izazivaju kod njih opet osećanje obožavanja i smatraju ih kao dela kojima božanstvo izražava svoju moć. Oni čak tvrde da se ona često dešavaju u njihovoj zemlji, i da su u trenucima velike opasnosti zajedničke molitve u dubokoj pogruženosti donosile blagodetna čuda.

Posmatranje vasione i pohvale Tvorcu za njegovo delo smatraju kao prijatne Bogu. Mnogi među njima iz duboke pobožnosti zanemaruju nauku, ne trude se da steknu ma kakvo znanje i lišavaju se svakog zadovoljstva, jer su uvereni da će im jedino marljiv i naporan život i milosrđe prema bližnjem doneti sreću posle smrti. Oni se odaju lečenju bolesnika, bave se popravkom puteva, vrše čišćenje kanala, popravljaju mostove, kopaju i vade pesak i kamen za izgradnju, obaraju drveta i prenose u grad drva, žetvu i ostale namirnice na kolima u kojima su upregnuta dva vola. Stavljaju se takođe na raspoloženje ne samo zajednici, već i pojedincima koje služe pre kao robovi nego kao sluge. Oni primaju radosno i od sveg srca sve one mučne i

prljave poslove koje većina ljudi teško i nerado vrši, jer su ti poslovi mučni i neprijatni. Drugima pružaju priliku za dokolicu, a oni se muče i rade bez ijedne reči žalbe, kao što nikada ne mere ni šta drugi rade, i nikada ne izvlače koristi iz svog načina života. U koliko se više spuste na položaj roba, utoliko im se više podiže ugled u narodu.

Ova vrsta ljudi deli se u dva reda. Jedni su neženje koji su se ne samo lišili svakog polnog odnosa, već su se sasvim odrekli svih zadovoljstava ovog sveta, koje oni smatraju opasnim, i uzdržavaju se od mesa a ponekad i sveg onog što potiče od neke životinje. Oni teže da bdenjem i mučenjem steknu buduće blaženstvo, i nada da će uskoro uspeti, čini ih veselim i srećnim. Drugi rade takođe predano, ali stupaju u brak i ne preziru zadovoljstva, jer smatraju da se treba pokoravati zakonima prirode i izroditi otadžbini decu. Ne beže ni od zadovoljstva pod uslovom da rad od toga ne trpi. Jedu meso, jer smatraju da ovakva hrana povećava otpor protiv umora.

Utopijevci drže ove poslednje mudrijim, a one prve svetim. Smejali bi se kad bi se pozivali na razum onih koji više vole neženstvo od braka i mučne napore nego spokojan život, ali pošto oni ističu da ih jedino vera rukovodi u njihovim delima, poštuju ih i cene, jer se Utopijevci naročito brinu da se nikada olako ne izjašnjavaju u verskim pitanjima. Tako se ponašaju oni koji se na domaćem jeziku nazivaju »buthrescas«, što bi na našem odgovaralo »monasi«.

Utopijevski sveštenici su izvanredne pobožnosti, i zato ih je vrlo malo. Svaki grad broji samo trinaest prema broju hramova. U vreme rata sedam sveštenika prati vojsku, i njih zamenjuju drugi. Kad se vrate svaki zauzima svoje staro mesto. Pomoćnici, redom po starešinstvu, nasleđuju kad koji sveštenik umre. Dotle pomažu prvosvešteniku koji je najstariji po položaju. Kao i magistrate, narod bira sveštenike tajnim glasanjem da bi se izbegle spletke. Izabrane rukopolaže svešteničko telo. Sveštenici činodejstvuju, neguju veru i vrše nadzor nad naravstvenim običajima. Najveća je sramota biti pozvan pred njih i odgovarati za neuljudna dela. Ali, iako im pripada pravo da savetuju i ukore, jedino vladar i drugi magistrati imaju pravo da hapse i krivično gone. Sveštenici opet imaju pravo da zabrane pristup na svetu službu svima onima koje smatraju da su ogrezli u zlu. Ova kazna najviše plaši, jer isključene, obeležene najgorim sramom, potajno muči neki verski strah. Ako se ne požure da se pred sveštenicima pokaju, nisu više ni sigurni, jer ih hapse, i senat ih osuđuje na istu kaznu kao i bezbožnike.

Sveštenici takođe vaspitavaju decu i omladinu i više se brinu da ih obrazuju naravstveno nego da im pruže znanja. Naročito se staraju da u deci, čije su duše još nežne i pokor-

ne, stvore zdrave i korisne misli po opšte dobro. I kad ova dobra načela prodru u detinju dušu, ona ga vode kroz čitav život i bitno doprinose za održanje opšteg blagostanja, a njega razaraju uvek greške koje su posledica pogrešnog vaspitanja i pouke.

Među najboljim građanima sveštenici biraju sebi suprugu. Iako nije ni ženski pol isključen od sveštenićkog zvanja, ipak se retko biraju sveštenice. Sem toga potrebno je da su udovice i da su izvesnog doba starosti. Nema počasnijeg zvanja no što je sveštenička dužnost, tako da državni sud ne izriče kaznu ako sveštenik počini neko nečasno delo. Njega ostavljaju Bogu i njegovoj sopstvenoj savesti. Po njihovom mišljenju, ljudska ruka nema pravo da dirne onoga koji je svečano posvećen Bogu kao neka sveta žrtva. Ovaj običaj je utoliko lakše održavati što se sveštenici najbrižljivije odabiraju. Retko se zbilja dešava da padne u porok čovek koji je uzdignut na tako visoko dostojanstvo zbog svoje vrline, kao najbolji među najboljima. A ako se takav slučaj ipak desi, jer su ljudi kolebljivi, ipak to ne može imati velikih posledica po zajednicu s obzirom na mali broj sveštenika, a takođe i zbog toga što oni imaju počasti ali ne i vlast. Mali broj sveštenika je zato da ne bi škodio ugledu čitavog reda, koji danas uživa visoko poštovanje. Izgleda uostalom da bi bilo i teško naći veći broj tako vrlih ljudi što bi zasluživali ovo dostojanstvo koje ne priliči

osobama osrednjih svojstava. Sveštenike poštuju isto tako i u tuđoj zemlji. Po mom mišljenju razlog je vrlo prost. Za vreme borbi sveštenici se nalaze postrance nedaleko od bojišta na kolenima u svojim svešteničkim odeždama i s rukama uzdignutim k nebu, mole pre svega za mir, zatim za pobedu svoje zemlje, ali pobedu koja ne bi bila krvava ni za jednu stranu. Ako Utopijevci pobede, sveštenici trče na bojište i sprečavaju da se ne izvrši pokolj pobeđenih. Onaj ko ih primeti i pozove u pomoć, spasen je, a onaj ko ih dodirne za odeću spasava svoje imanje od svake štete u ratu.

Otuda i ovo poštovanje što ga ulivaju svim narodima, i ono dostojanstvo koje im često pomaže da spasu i svoje sugrađane, kao što su spasavali njihove protivnike. Jednom se desilo da je utopijska vojska morala popustiti i dati se u bekstvo, jer je svaka nada bila izgubljena. U trenutku kada se neprijatelj hteo baciti na ubijanje i pljačku, sveštenici su zadržali pokolj, razdvojili vojske i postigli zaključenje mira pod pravičnim uslovima. Nikada se nije desilo da je neki narod bio toliko divljačan i surov da nije utopijske sveštenike smatrao svetim i neprikosnovenim.

Prvi i poslednji dan u mesecu i godini se praznuje. Deoba meseca izvršena je prema menama meseca, a dužina godine određena je prema sunčanoj putanji. Prvi i poslednji dani nazivaju se na njihovom jeziku »Cynemernes«

i »Trapemernes«, što bi se moglo prevesti sa »Početni praznici« i »Završni praznici«.

Hramovi su im divni ne samo po bogatstvu, već i po razmerama. Ove zgrade mogu da prime ogroman broj vernika, što je i potrebno s obzirom na mali broj hramova. U svima vlada polumrak, što nije posledica nesposobnosti neimara, već ovo odgovara posebnim željama sveštenika, koji smatraju da suvišna svetlost rastrojava pažnju, dok sumrak pomaže pribiranju i verskom razmišljanju. Iako svi ne pripadaju istoj veri, ipak svi verski obredi u svoj svojoj mnogostrukosti teže raznim putevima istom cilju, a to je obožavanje Božanske prirode. Zato se u ovim hramovima ne opaža ništa što nije zajedničko svim verama. Ako neka verska sekta ima neke svoje posebne obrede, onda svaki njen pristalica vrši ove obrede kod kuće. Zajednička služba Božja uređena je tako da ne vređa ničiju veru. Zato se i ne vide u hramovima ikone, tako da je svaki slobodan da Boga shvati na svoj način i u obliku koji odgovara njegovoj veri. Gospoda prizivaju samo zajedničkim imenom Mythra. Slažu se potpuno da ovim menom nazivaju Božansko veličanstvo, ma kakvo ono bilo po svojoj suštini. I sve molitve što su ih usvojili, takve su da ih svaki može izgovarati a da time ne vređa svoja verska ubeđenja.

U dane kad se slavi Završni praznik skupljaju se uveče pre obeda u hram da se zahvale Bogu što je taj mesec ili ta godina srećno pro-

tekla. Idućeg dana skupljaju se ponovo, jer to je dan Početnog praznika, i mole se za srećnu budućnost u mesecu ili godini što nastaje. Na Završni praznik, pre no što pođu u hram, žene se kod kuće bacaju na kolena pred svojim muževima, kao i deca pred svojim roditeljima. Svi ispovedaju svoje grehe i počinjene greške pri vršenju svojih dužnosti i mole za oproštaj. Mali oblaci domaće oluje što se mogla javiti, nestaju ovim ispravljanjem svojih pogreški, i svaki može čiste i spokojne duše prisustvovati službi Božjoj, jer se strogo pazi da se ne ode uznemirene duše. Ko oseća da ga je zahvatila mržnja ili gnjev, ne prisustvuje svetim obredima pre no što mu se duša ne očisti i ne umiri, toliko se boje brze i velike Božanske osvete.

U hramu ljudi zauzimaju mesta na desnoj strani, a žene na levoj. Sinovi stoje ispred domaćina, a ćerke i žene ispred domaćice. Ova opreznost pruža domaćinima mogućnost nadzora nad ponašanjem svih onih koje oni vode i upućuju u porodičnom krugu. Brižno se pazi da se mlađi pomešaju sa svojim starijima, čime se izbegava da deca, ostavljena sama sebi, ne gube u detinjarijama vreme određeno za predavanje bogopoštovanju koje je najbitniji i gotovo jedini stub vrline. Verski obredi ne podrazumevaju nikakvo prinošenje životinja na žrtvu, jer oni drže da se božanska milost koja je udahnula život svim bićima, ne može radovati ni njihovoj krvi ni njihovoj smrti. Pale samo tamjan i druge mirise, kao i sveće,

iako znaju dobro da Božanska priroda ne traži ove žrtve, kao ni molitve, ali im se dopada ovaj nevini verski običaj. Osim toga, pod uplivom ovih prijatnih mirisa, svetlosti sveća i obreda svaki se oseća kao nadahnut i svaki se sa više žara predaje pobožnim osećanjima. U hram dolazi narod obučen u belo, a samo sveštenik nosi odeću u bojama i u divnom radu, ali tkanina nije ništa skupocenija. Ova sveštenička odeća nije ukrašena ni zlatom ni dragim kamenjem, već samo perjem raznih ptica, i ovo perje je tako divno poređano, s toliko umetnosti i ukusa, da ni najskupocenija odeća ne bi se mogla uporediti s odeždom. Osim toga, raspored i poređaj pera na svešteničkoj odeždi odgovara tajnama. Sveštenici čuvaju tačno tumačenje ovih simvola čiji izgled potseća na Božja dobročinstva, na priznanje što mu se duguje i na uzajamne dužnosti ljudi. Čim se sveštenici, odeveni u odežde, pojave svi padaju ničice na zemlju u tako dubokoj tišini da ovaj prizor ostavlja na dušu strahopoštovanje kao da se samo Božanstvo ukazalo. Vernici se zatim, posle nekoliko trenutaka, dižu na sveštenikov znak i svi zajedno pevaju hvalu Bogu. Pevanje se smenjuje sa skladnom svirkom. Muzički instrumenti se većinom razlikuju od naših, ali su gotovo svi harmoničniji od naših s kojima se ne mogu ni uporediti. U ovom pogledu oni su daleko nadmoćniji od nas, jer i njihova svirka i njihovo pevanje potpuno izražavaju prirodna osećanja i prilagođeni su zvukom onome što znače. Oni izražavaju tako savršeno molbu, radost, milosrđe, strah, bol i gnjev, a melodija tako divno odgovara osećanju što ga predaje, da su slušaoci čudesno uzbuđeni i duša im obuzeta žarom. Na kraju službe sveštenik i narod zajednički izgovaraju molitve čiji su izrazi tako izabrani da svaki može primeniti na sebe ono što se zajednički mole. U molitvama priznaju Boga kao Stvoritelja vasione, Tvorca sveg dobra, i zahvaljuju mu se za sva dobročinstva a naročito zato što su se rodili posebnom njegovom milošću u najsrećnijoj državi i što ih je uputio u veru koja im se čini jedinom istinitom. Ako je njihova vera zabluda i ako je drugo uređenje i druga vera bolja i milija Bogu, mole se dalje, neka im se Svojom dobrotom smiluje i neka im ih otkrije, a oni su spremni da ga slede na svakom putu kuda ih bude vodio. A ako je, naprotiv, ovo uređenje najbolje i njihova vera jedina istinita, neka im Bog podari snagu da istraju i neka i sve ostale narode navede da prihvate ovaj način života i istu veru, sem ako u nedokučnim namerama nema volju da ostane ova raznovrsnost verovanja. Najzad mole da im pruži blagu smrt i da ih primi k Sebi. Ne usuđuju se da traže da im produži ili skrati život, već u strahu da ga ne uvrede mole jedino da mogu doći k Njemu ma i po cenu bolne smrti, jer više vole i to nego da se suviše dugo liše Njegova prisustva ma i po cenu najvećih uživa-

nja. Nakon ove molitve padaju ponovo ničice na kolena i posle nekoliko trenutaka dižu se, odlaze na obed i ostatak dana provode u igrama i viteškim vežbama.

Opisao sam vam što sam mogao vernije uređenje ove zajednice koja je po mome uverenju ne samo najbolja država, već i jedina koja se s pravom može nazvati istinskom zajednicom. Svuda se inače govori o opštem dobru, a ustvari se brinu samo o svom posebnom. Jedino u ovoj zemlji gde niko nema ništa kao svoje sopstveno, svi se ozbiljno staraju o zajedničkim poslovima. I jedni i drugi imaju razloga za svoje držanje. U drugim zemljama svaki zna dobro da će umreti od gladi ako ne vodi računa o svojim ličnim stvarima, ma kakvo blagostanje vladalo u državi. Zato je svaki prinuđen da pre misli na sebe nego na državu odnosno na svoga bližnjeg. Onamo, naprotiv, gde je sve zajedničko, niko se ne plaši da će mu nešto nedostajati, čim su zajedničke žitnice pune, jer se dobra ne dele s tvrdičenjem, i zato nema prosjaka ni siromaha, jer iako niko nema ništa svoje, svi su opet bogati. Zar ima zbilja većeg bogatstva od bezbrižnog i

veselog života, kad se ne mora drhtati za svoj nasušni hleb, kad se ne mora zamarati stalnim traženjima i žalbama svoje supruge, kad se ne mora bojati oskudice za sina i kad se ne mora pečaliti miraz svojoj kćeri, već imati obezbeđen opstanak i blagostanje za sebe i za sve svoje, ženu, decu, unuke, praunuke, za dug niz svojih potomaka kojim bi se neki plemić mogao ponositi? I sve ove blagodeti nisu određene samo za one koji rade, već i za one koji su nekada radili a sada su nesposobni.

Voleo bih kad bi se neko usudio da s ovim pravičnim uređenjem upoređuje pravičnost kod drugih naroda. Neka ovog trenutka umrem ako i u jednoj drugoj zemlji nađem najmanji trag pravde i pravičnosti! Kakva je to pravda kad neki plemić, neki zlatar, neki zelenaš, jednom reči neki čovek koji ništa ne radi ili čija delatnost ne donosi zajednici nikakve stvarne koristi, vodi divan i sjajan život u dokolici ili se predaje lakomislenim uživanjima, dok radnik, rabadžija, zanatlija i zemljoradnik žive u velikoj bedi i s teškom mukom zaslužuju svoj život, iako oni neprekidno vrše najteže radove koje ni konji ne mogu da izdrže a koji su toliko nužni da nijedna zajednica ne bi mogla da opstane bez njih. Položaj tegleće marve izgleda hiljadu puta bolji, jer njen rad nije neprekidan, njena hrana je malo gora, iako joj je stvarno prijatnija, i ona ne poznaje brigu za budućnost. A ove nesrećnike današnjica iscrpljuje neplodnim i nekorisnim radom, a izgled na bednu starost ubija. Već mu je i nadnica suviše mala da bi mogao podmiriti svoje svakodnevne potrebe, pa kako će onda odvojiti nešto na stranu za svoje stare dane? Zar ovo društvo nije nezahvalno i nepravedno kad rasipa tolika dobra na one što ih nazivaju plemenitima, na zlatare, na sve besposličare iste vrste, pa i na laskavce i one koji se bave pribavljanjem lakomislenih zadovoljstava, dok se nimalo ne brine za zemljoradnike, ugljare, radnike, rabadžije i zanatlije, bez kojih društvo uopšte ne bi moglo ni opstojati? Dok su snažni, ono ih iskorišćava, a kad ih stigne starost ili bolest, ono ih ostavlja u oskudici, zaboravlja tolika njihova okapanja i tolike učinjene usluge i u svojoj samoživosti prepušta ih bednoj smrti. Čak šta više, bogati svakodnevno smanjuju pomalo nadnicu siromašnima, ne samo prevarom, već i donošenjem novih zakona u ovu svrhu. Na ovaj način rđavo nagrađivanje onih koji su zaslužili najviše, izgleda samim tim kao očigledna nepravda, ali se ona zakonskom potvrdom pretvara u pravo. Zato kad posmatram ove države što svuda cvetaju, vidim u njima, nek' mi je Bog u pomoći, samo zaveru bogatih koji se brinu za svoju udobnost pod okriljem i u ime zajednice. Izmišljaju sva moguća sredstva ne samo da sačuvaju bez opasnosti dobra što su ih stekli nepošteno, već i da iskorišćuju snagu i trud siromašnih po najnižoj ceni. I ove smicalice oblače u ruho zakona koje oni donose u ime zajednice, prema

tome i u ime siromašnih. Pa ipak, kako su ovi nevaljalci daleko od sreće koju poznaje Utopija, kako su daleko, čak i kad u svojoj nezajažljivoj gramzivosti podele sve što bi moglo zadovoljiti potrebe čitavog stanovništva?

U Utopiji nema mesta za gramzivost, pošto novac ničemu ne služi. Koliko je jada time ublaženo i koliko je zločina time iskorenjeno! Kome nisu poznate prevare, krađe, pljačke, pobune, svađe, nemiri, ubistva, izdaje i trovanja koji se ne mogu ugušiti kaznama, a koji bi nestali kad bi novac nestao? A isto tako strepnje, nemiri, brige, umor i okapanja propali bi kad bi novac propao? Kad bi se novac ukinuo, ugasilo bi se odmah i samo siromaštvo koje najviše zavisi od novca. Da bi bolje razumeli, zamislite neplodnu i gladnu godinu koja kosi hiljade ljudskih života. Ako bi na kraju ove oskudice otvorili žitnice ovih bogatih, tvrdim da bi našli ogromne količine žita, tako da nijedan od onih nesrećnika što su pomrli, ne bi čak ni primetio nemilost neba i zemlje, da je ovo žito razdeljeno među njih. Vidite dakle kako bi bez novca svakome opstanak bio lako zajemčen i kako novac, ovaj srećni izum, koji bi imao da otvori vrata k blagostanju, ustvari ih zatvara.

I sami bogati besumnje znaju to dobro, jer im je poznato da je bolje imati ono što je nužno, nego raspolagati obiljem suvišnih stvari, kao što je prijatnije biti oslobođen bezbrojnih nevolja nego biti okružen suvišnim bogatstvima. Kad ne bi bilo taštine, one užasne strasti, gospodarice i majke svih zala koja se isprečavaju, smelo čak verujem da bi svi narodi odavno usvojili zakone ove države, bilo radi sopstvene koristi, bilo iz poslušnosti prema rečima Hrista Spasitelja koji je u svojoj beskrajnoj mudrosti znao šta je najkorisnije ljudima i u svojoj uzvišenoj dobroti mogao savetovati samo ono što je znao kao najbolje. Taština ne ceni blagostanje prema svojoj sopstvenoj sreći, već prema nevolji drugih. Ne bi čak dobrovoljno htela postati ni Bogom, kad joj ne bi više ostali nesrećni koje bi tlačila i vređala, kad se njeno blagostanje ne bi vidno odlikovalo od oskudice i kad njeno izobilje ne bi raspirivalo bes u duši siromašnog sveta. Ova paklena zmija puzi po ljudskim grudima, pa sprečava ljude da nađu pravi put koji ih vodi u bolji život i ometa ih u njihovom stremljenju ka dobru. Ovaj gmizavac pripija se tako tesno da ga je nemoguće otresti.

Ovo uređenje koje bih želeo svim narodima, raduje me bar što postoji kod Utopijevaca koji su pomoću njega osnovali najsrećniju državu, i to za neograničeno vreme, ukoliko je čoveku moguće da predviđa unapred. Pošto su kod njih iskorenjene sve klice slavoljublja, častoljublja i sujete, njihova zemlja nema prema tome da se plaši građanskih razdora koji su razorili tolike gradove. Kako je unutrašnja sloga obezbeđena, sigurnost njihove države sprečava surevnjivost susednih kraljeva da

pomute i potresu njihovo carstvo, kao što su već pokušali da učine ali su uvek bili suzbijeni.«

Kad je Raphael završio pričanje, padoše mi na pamet izvesne stvari koje su mi se učinile besmislenim u običajima i uređenju Utopijevaca, kao što su njihov način ratovanja, njihova vera i još mnoge ustanove, a naročito osnova njihova uređenja, zajednica života i dobara bez upotrebe novca, pošto se ovim potpuno uništava plemstvo, dostojanstvo, sjaj i gospodstvenost koji su po opštem javnom mnjenju zbilja čast i ukras jedne zemlje. Ali sam znao da ga je zamorilo ovo dugo pričanje, a osim toga nisam bio siguran da li može podneti da mu neko protivreči. Setio sam se kako je odbrusio nekim svojim protivnicima prebacujući im da se boje da bi ih smatrali budalama, kad ne bi našli dokaza za obaranje tuđih mišljenja. Zato sam dakle pohvalio utopijsko uređenje i njegovo izlaganje pa ga onda uzeo za ruku i odveo na obed, rekavši mu da ćemo drugi put imati vremena da razmislimo dublje o ovim stvarima i da ih podrobnije pretresemo. Neka da Bog da se jednom i dogodi!

A dotle, iako ne bih mogao odobriti sve što nam je rekao Raphael, čovek besumnje velika znanja i savršenog iskustva, priznajem bez imalo stida da u Utopiji postoje mnoge stvari koje bih želeo da vidim i u našim gradovima.

Više želim no što se nadam.

SADRŽAJ

EOS-UNIVERSALNA BIBLIOTEKA

1
Victor Hugo
NA BELOM HLEBU
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

2
Mark Twain
SKICE I PRIPOVETKE
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

3—4
Heinrich v. Kleist
MICHAEL KOHLHAAS
Cena za gotovo: karton. *din. 15.—*, platno *din. 25.—*

5
Lukian iz Samosate
IZABRANI SPISI
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

6
Jaša M. Prodanović
VUK KARADŽIĆ I MILOŠ OBRENOVIĆ
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

7—8
Miguel Cervantes
UZORNE PRIČE
Cena za gotovo: karton. *din. 15.—*, platno *din. 25.—*

9
Nikolaj Gogolj
ČUDNOVATE PRIČE
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

10—11
Thomas Morus
U T O P I J A
Cena za gotovo: karton. *din. 15.—*, platno *din. 25.—*

12
Thomas Macaulay
E S E J I
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*

13
Denis Diderot
MORALNE PRIČE
Cena za gotovo: karton. *din. 8.—*, platno *din. 15.—*